

MÚSICA!

Falla Josep Antoni-Puríssima i Major 2011

Edita: Asociación Cultural Falla Josep Antoni, Puríssima i Major.

Coordinació: José Mateu, José Mª Ramón i Carme Torrent.

Col·laboradors: Elvira Asensi, Paula Carrión, Isabel Castelló, María Coomes, Voro Contreras, Ariel García, Manuel S. Jardí, Irene Mateu, Francisco Molina, Monica Perales, Xavier Richart, Vicent Roncero, Pau Rodrigo, Susana Rodrigo, José Tomás.

Traducción de textos: José Mª Ramón.

Disseny de portada: Joan Borrás.

Impressió i Maquetació: Gráficas Vernetta.

Dipòsit legal: V-34-2011

Edició de 700 ejemplares.

El present llibret ha participat en la convocatòria dels premis de la Generalitat Valenciana per la promoció de l'ús del valencià.

L'ASSOCIACIÓ CULTURAL FALLA JOSEP ANTONI, no s'identifica necessàriament amb els articles dels seus col·laboradors.

MÚSICA!

Falla Josep Antoni-Puríssima i
Major 2011

INFANTIL, PRIMARIA, SECUNDARIA Y BACHILLERATO

Agradecemos

a todos nuestros vecinos

de la Falla Josep Antoni Purissima i Major de L'Eliana,
la confianza que depositan en nuestra línea educativa
y les deseamos unas felices fallas 2011

ENGLISH
SUMMER
COURSE

CURSOS
RECUPERACIÓN
Y REFUERZO
Educación Secundaria
y Bachillerato

Somos centro examinador oficial del TRINITY.
Preparamos en distintos horarios al alumnado de 6 a 18 años
Alumnado externo y propio.

Somos escuela de música y danza.

Estudios para Titulación Oficial.

Piano, guitarra, danza, jardín y lenguaje musical.

Horario de 17'00 h. a 19'00 h. Lunes a jueves.

Alumnado externo y propio.

CURSOS
DE VERANO
Educación Infantil
Educación Primaria

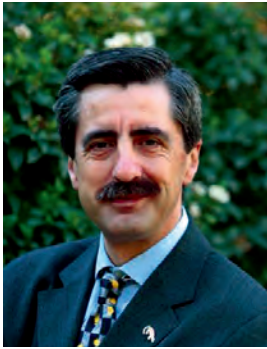
TROFEO OFICIAL DEL COLEGIO HELIOS

Ctra. Ribarroja a Benagéber, km. 6 / Tel. 96 274 31 06 / Fax 96 274 30 56

helios@colegiohelios.com - 46183 L'Eliana (Valencia)

Índex

4	Saluda Alcalde.
6	Comissió major i la falla.
18	Comissió infantil i la falleta.
35	Què farem estes falles.
42	III maratón de jocs.
44	Gent de la falla.
53	MÚSICA
56	La música. Pròleg. Paula Carrión
62	Història de la música valenciana. Vicent Roncero
82	La música coral: realitat i màgia. Monica Perales
90	La música religiosa: el Misteri d'Elx, patrimoni de la humanitat. José Vicente Castaño
102	La dolçaina, el dolçainer i la música. Xavier Richart
110	Un dia de feina. Pau Rodrigo
116	La cançó, una història de supervivència. Manuel S. Jardí
128	D'Al Tall a Miquel Gil. Maria Comes
134	Falles i rock en valencià. Vicent Xavier Contrí i Ribes
138	Quaranta anys (i un poquet més) de rock en l'Eliana. Voro Contreras
146	Les bandes de música: senyal d'identitat del Camp de Túria. Elvira Asensi
154	La direcció de banda. José Tomás
164	25 anys de la Unió Musical de l'Eliana. Isabel Castelló / Ariel García
174	En música Àfrica és la nostra mare i Bach el nostre pare Entrevista a Jesus Salvador. Francisco Molina
184	Les campanes. Irene Mateu
194	El rei dels instruments: d'orgues i orgueners. Susana Rodrigo

Saluda de

José Mª Ángel Batalla

Alcalde de L'Eliana

Si hi ha cap activitat a L'Eliana que mobilitza a tot el poble aquesta és, sens dubte, les Falles.

Des de l'endemà mateix de la nit de Sant Josep, les diferents Comissions i la Junta Local Fallera comencen ja a treballar per a la festa de l'any següent. El món faller cada any torna a renàixer de les cendres del monument que fa poques hores han oferit al foc. I ho fan amb ànim renovat, amb noves il·lusions i nous projectes, sempre amb una mirada de futur.

Les festes són una de les manifestacions populars que millor poden descriure el caràcter d'un poble. Als elianers i elianeres ens agrada demostrar que som gent treballadora, responsable i complidora, però també presumim de saber divertir-nos com pocs. Per als de L'Eliana el treball és molt important, és el motor del nostre desenvolupament i del progrés, però no oblidem que els moments per a la diversió, les relacions socials i la festa també formen part de la identitat d'un poble.

A més, les Falles han sabut adaptar-se als temps que viuen. La joventut forma part activa del moviment faller, i el dinamitza. Això és bo, perquè significa renovació i continuïtat.

D'una altra banda, les Falles són festes que denoten simultàniament el nostre caràcter de poble i de gran ciutat. Moltes de les activitats lúdiques se celebren als Casals de

cada Falla, demostrant que els barris són una realitat viva en L'Eliana i que encara perdura l'esperit de veïnat i de confraternitat que formen part de la nostra història com a poble.

Les Falles mantenen una part molt important de la nostra cultura popular: llengua, música, tradicions... La Falla Josep Antoni, Puríssima i Major de L'Eliana sap confluïr totes aquestes senyes d'identitat i cada any confeccionen un grandíssim llibret de falla, ben elaborat, ben enllestit.

El lema elegit enguany per la Falla Josep Antoni, Puríssima i Major de L'Eliana es centra en "La Música Valenciana". Un tema ben triat ja que no hi ha festa sense música, i a València, i com no a L'Eliana, sabem que la música és una de les nostres grans tradicions.

La música valenciana és molt àmplia. El folklore musical valencià va des de la música bandística, fins als cantautors, passant pel cant tradicional com els romanços i cobles, seguidilles, l'estrofa d'Aurora... , no sense oblidar també que bona part d'aquest folklore musical està relacionat amb el ball i la dansa.

La Falla Josep Antoni, Puríssima i Major sempre ha apostat per enaltir la música valenciana, comptant entre les seues activitats més vives amb el grup de danses tradicionals valencianes "Les Arracades", creat amb l'objectiu primordial de donar a conèixer el folklore valencià,

rescatant les arralades tradicions de la nostra història tant en dansa com en música, així com els nostres costums.

La meua més sincera enhorabona per aquesta iniciativa a tota la Comissió de la Falla Josep Antoni, Puríssima i Major de L'Eliana. Música i poble, una gran combinació.

Voldria felicitar especialment a les Falleres Majors que representaran a aquesta gran família que conforma la Falla Josep Antoni, Puríssima i Major al llarg del 2011, així com als seus Presidents. A la seua Fallera Major, Carmen Torrent i Badia, una dona de la Falla, una dona de L'Eliana i una amiga; a la Fallera Major Infantil, Aroa Giménez i Barrera, així com a la seua família; al President Infantil, Miquel Comes i Fayos, xiquet proponent d'una família molt arraigada a L'Eliana i al món de les Falles; i, com no, felicitar al President, Manuel Ricart i Lluna, pel bon treball realitzat al front d'aquesta gran Comissió Fallera.

Apleguen dies de soroll, de color i bellesa, de diversió... Però també són dies en què la mordaç crítica de l'artista faller ens convida a reflexionar sobre el que ens agrada i el que ens disgusta, i sobretot, és un desafiament per a continuar millorant tot allò que ens envolta.

Fallers i falleres, veïns i veïnes, que la pólvora, la música i l'alegria inunden els nostres carrers. Que les Falles lluisquen en tot el seu esplendor.

Bones Falles 2011.

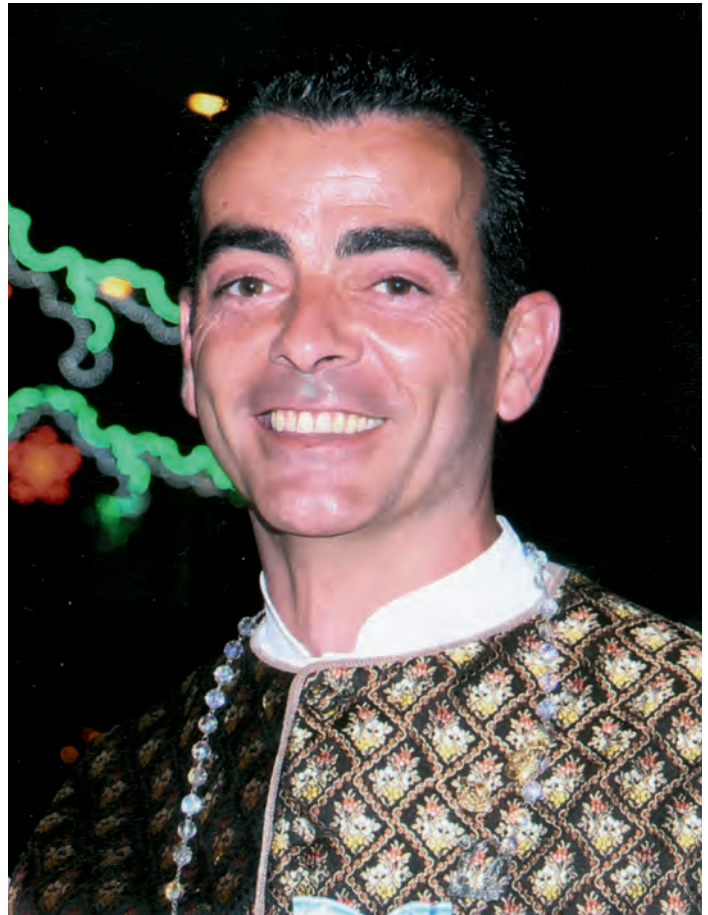
El vostre Alcalde
Josep Ma. Àngel Batalla

Saluda de

Manolo Ricart i Lluna

President de la falla

Josep Antoni, Puríssima i Major

Un any més em dirigisc a vosaltres per a animar-vos a que junts fem de la festa fallera una gran festa. Enguany amb ànims renovats. L'últim exercici va ser per a la comissió, i per a mi especialment, un any difícil degut a la pèrdua d'una gran fallera, Amparo Badia. Ni molt menys he passat pàgina en aquest sentit però tinc molt clar que Amparo, si estiguera ací, felicitaria a la comissió per les grans falleres que ens representaran aquest exercici de 2011 i, especialment, per haver elegit a Carme Torrent, amiga seua i meua, com a fallera major de la falla Josep Antoni. Per eixe motiu els ànims estan aquest any un poc renovats.

M'agradaria ara fer una reflexió del moment global que estem vivint. La crisi econòmica, després de quatre anys, no ens ha abandonat: les dificultats econòmiques es noten per tot arreu i també en la nostra comissió. Això fa que sovint els ànims decaïguen, i és ací justament on hem de treballar dur, en que això no passe. L'actual situació econòmica fa replantejar-se les formes de viure que molts hem tingut i si una conclusió hem de traure és que es pot viure millor amb menys. En eixe sentit, encara que aquest any el pressupost siga menor, els fallers ens hem d'esforçar en gaudir més perquè si tenim alegria, amistat, camaraderia i ganes de passar-ho bé, els diners, encara que sone a tòpic, són secundaris. Eixos valors que acabe de nombrar són els que defineixen a la nostra comissió i no deguem perdre'ls perquè són els valors que ens fan viure de forma digna i contents amb nosaltres mateixos.

Per això vos convida a tots que reflexioneu del valor incalculable de les coses menudes com ara un somriure d'un company, un sopar entre amics o un abraç d'un altre faller. Això farà que gaudiu el mateix que altres anys, encara que materialment tinguem menys. Sé que així ho fareu i farem que la festa josefina d'aquest any siga igual o millor que la dels darrers anys.

Per últim, vull fer un punt i a vanda per a anomenar com es mereixen a les falleres i faller que ens representaran en aquest 2011. Aroa Giménez, bonica i fallereta des de molt xiqueta. Miquel Comes, de família fallera i amb un somriure que contagia a tots. I Carme Torrent, fallera amb majúscules, treballadora i valenciana pura: amiga et mereixes el millor. Sé que les vostres famílies estan orgulloses de vosaltres i molt contentes de que aquest siga el vostre any. L'orgull és compartit ja que no tinc cap dubte de que ens representareu amb la gràcia fallera i la responsabilitat que suposa el càrrec.

Com un any més vos convida a tots, fallers i veïns de L'Eliana, a que fem de la festa de Josep Antoni una festa fallera incomparable. Amb humilitat i senzillesa, però amb força i ganes, farem que aquest any siga recordat.

Un abraç molt fort de

Manolo Ricart i Lluna
President de la falla Josep Antoni, Puríssima i Major

Comissió Major i Junta Directiva

PRESIDENT

Vice-President 1º

Vice-President 2º

Vice-President 3º

Vice-President 4º

**Delegats de Festejos,
Sports i Act. Diverses**

Secretaria

Vice-Secretaria

Delegat del llibret

Delegades de propagandes

Delegats de recompenses

Tresorera

Vice-Tresorera

Comptadora

Delegat de loteries

Delegades del Casal

MANEL RICART I LLUNA

Javier Alvarez i Mainero

Daniel Carrion i Torrent

Francesc Peñalver i Extrems

Francesc Comendador i Espinosa

Josep Aleixandre i Muedra

Josep M. Ibáñez i Ruiz

Wenceslao Sanchez i Sanchez

Eveli Valladolid i Mir

Carme Martinez i Prosper

Maria Marco i Marco

Marta Andres i Peiro

Contxa Calero i Iniesta

Josep Mª Ramon i Beltran

Sonia Gil i Fogue

Begonya Balaguer i Andreu

Vicent J. Ibáñez i Minguez

Mª Dolors Matinez i Hernandez

Carme Torrent i Badia

Rosa Grau i Garcia

Maria Peiro i Aguilar

Joan Batiste Coll i Navarro

Amelia Montoya i Piqueras

Maruja Gimeno i Molina

Blanca Moran i Molina

Comissió Major i Junta Directiva

Delegades d'infantils

Cristina Valero i Marco

Anna Escriva i Marco

Delegats de joventut

Daniel Romero i Cabedo

Josep R. Balaguer i Martinez

Delegats de Presentació

Teresa Peiro i Aguilar

Teresa Molina i Gimeno

Empar Sanchis i Marco

Inmaculada Marco i Andres

Delegat JLF

Josep Manel Contreras i Perez

Vocals

Xavier Álvarez i Lujan

Andreu Andrés i Peiró

Adolf Cambra i Sanz

Sergi Cortina i Molina

Angel Crespo i Estivaliz

Sergi Crespo i Estivaliz

Joan Espinosa i Gil

Carles Gil i Peiró

Xavier Martínez i Grau

Borja Peñálver i Martínez

Ignasi Peñálver i Martínez

Josep Antoni Pérez i Satorre

Francesc Ricart i Lluna

Josep Ricart i Lluna

Raül Sánchez i Molina

Victor SantaMaría i Armiñana

Marc Sunsi i Castera

Antoni Zamora i Chisvert

A la fallera Major

Carmen Torrent i Badia

Pura elianera,
feinera i discreta sempre a la comissió.
Fallera de raça envejable,
és Carmen Torrent i Badia
nostra Regina Major.

Carmen 'la Barraca',
pur tresor de valenciania,
a qui enguany, la teua falla
vol agrair i venerar
pels vint-i-cinc anys de treball
dedicats amb tanta gallardia.

Com la flor sempre perfumada,
al casal, la teua presència es demana.
Regina del foc que no deixes apagar la flama,
i a la falla, tu, sempre ben disposada.

Dona exemplar,
en L'Eliana sempre admirada,
eres enguany el més gran
que tenim a la nostra falla.

Que a valenta no et guanyen,
perquè sempre ho has demostrat.
Que sobrat duràs el càrrec
ningú ho ha de dubtar,
puix junt amb la teua família
tota la comissió t'acompanyarà.

J. Moreno

Carmen Torrent i Badia
Fallera Major 2011

Comissió Femenina

Fallera Major: Carme Torrent i Badia

Fallera Major eixint: M. Eugènia Herrero i Oliver

Maria Empar Aleixandre i Oliver

Carme Cambra i Sanz

Paula Carrión i Torrent

Immaculada Cases i Segarra

Encarna Castro i Monzó

Raquel Coll i López

Núria Collado i Parreño

Maria Comes i Fayos

Pilar Cotanda i Montaner

Elia Cruz i Marco

Carme Daries i Torrent

Cristina De la Torre i Alonso

Verònica Escrivá i Leal

Anna Escrivá i Marco

Carme Espinosa i Molina

Pilar Espinosa i Montaner

Carla Fernández i Aliaga

Anna Fuster i García

Aroa García i Martínez

Marina Gaspar i Villueltas

M. Dolors Gozávez i Aguilar

Consol Herrero i Oliver

Elena Lopez i Ballester

Josepa Marco i Chisvert

Patrícia Martí i Ayuste

Rosa Martínez i Grau

Mireia Martínez i Portero

Maria Mateu i Calero

Pilar Molina i Gimeno

Blanca Morán i Molina

Isabel Oliver i Tregón

M. Dolors Oliver i Tregón

Núria Planells i Murcia

Núria Quiralte i Cases

Laura Raga i Morán

Benvinguda Ricart i Lluna

Natàlia SantaMaría i Armiñana

Concepció Sebastián i Montañés

Cristina Valero i Marco

Sandra Valladolid i Tolosa

Lema: “Xe, quina gastronomia!”

Vol la falla d'enguany rendir un sentit homenatge a la nostra gastronomia més popular, als hàbits alimentaris que tenim i a tot allò que es puga desenvolupar al voltant d'una bona taula.

És clar que els costums de hui en dia, en quant a menjar es refereixen, han canviat considerablement. Molta gent, per motius de treball principalment, no cuina com feien els nostres avantpassats. No hi ha temps per a dedicar el matí a fer un arròs amb fesols i naps ni tan sols un senzill arròs amb bledes. Entre la feina i les ganes de no engreixar-se (els xiquets dinen a l'escola), amb una ensalada i alguna coseta a la planxa, assumpte resolt. I no cal parlar del sopar; quant més senzill i menys feina done millor: que si una hamburguesa, unes creïlles (congelades) fregides, alguna truita a la francesa i pare vosté de contar.

El tema dóna per a molt, però no el nostre monument. No obstant això, volem, d'alguna manera reivindicar la cuina tradicional més popular i tots els ritus que l'envolten quan s'assentem a taula.

Al cos central de la nostra falla podem veure un pollastre (un dels aliments més socorreguts de hui en dia) dalt d'una gran columna des de la qual mira les distintes escenes del monument.

Davall d'ell es troba un cuiner fent els imprescindibles bunyols per a estes festes. Al seu costat, un cambrer amb

un pollastre a la safata, i servix pollastre perquè les coses no estan com per a demanar marisc o un bon bistec de vedella. Acompanya a estos dos personatges una gran paella, el plat més internacional que es coneix i signe inequívoc de la nostra cultura.

En contraposició a aquest plat tan elaborat i amb tantes varietats, tenim una mostra del menjar en conserva, que a ninguna casa falta i que en un moment determinat ens pot traure d'un compromís si se'ns presenta alguna visita i surt la pregunta; “Xe, i per què una vegada ací no es quedeu a sopar?. Obrim qualsevol cosa i arreglats”.

Primera escena

A la primera escena tenim a unes dones que no es priven de res. El menjar per a elles és un plaer, no poden evitar-ho. Encara que es prenguen pastilles per al sucre o el colesterol, la temptació pot més que elles. Això sí, la consciència l'han de tindre ben tranquil·la i per a això no troben més solució que acabar de menjar am la ja típica “jo amb sacarina, per favor” El saler i la sucrera rient-se estan de la situació, ja que saben que al final tothom, mal que li pese, fa ús d'estos dos elements.

Lema: “Xe, quina gastronomia!”

Segona escena

En un casal de falla, no pot mai faltar el típic “sopar d’aixella”, i per a complimentar l’entrepà unes olives, cacaús i tramussos, tot ben regadet amb un bon trago de vi. I la gràcia d’estos sopars està precisament en això, en que cadascú porta de casa el que s’ha fet per a l’ocasió o la primera cosa que ha pillat a la nevera. En la varietat està el gust i hi ha gustos per a tots.

També, i en un àmbit diferent, el reunir-se al voltant d’una taula és un preàmbul per fer negocis o tancar alguns acords. De sobra és conegut que en arribar a les postres s’han signat pactes que dues hores abans eren impensables.

Tercera escena

A la tercera escena podem veure un iaio explicant-li al seu nét com s’ha de fer la vertadera paella. Quasi res! No hi ha cap valencià que la cuine igual que un altre. “Que si jo li pose uns trossets d’ànec; que el garrofó és millor que siga congelat; que l’arròs no cal mesurar-lo; que si s’ha de ficar en creu”. En fi, que en cada casa pensen que tenen el secret per a fer la millor paella i saber quins són els millors ingredients. Tal vegada siga eixe el motiu de que quan un valencià viatja, l’últim que se li ocorre és demanar paella per a dinar.

Quarta escena

Al mostrador tenim a unes dones falleres venent bunyols. Amb aquesta escena, no sols volem rendir homenatge a este dolç tan característic en estes dades; més bé a aquelles persones que diumenge darrere diumenge i un any darrere d’altre, vénen treballant de valent no sols per poder gaudir del plaer de menjar-ne, sinó que a més són una font important d’ingressos per a portar la festa en davant.

Versets de la falla 2011

El pollastre que allà dalt veieu
no està estudiant astronomia,
tan sols contempla amb plaer
part de la nostra gastronomia.

La paella posseix el mèrit
de ser el plat més internacional.
Orgullosa se sent València
d'haver-lo sabut crear.

El menjar en llanda
sempre és un bon recurs.
Per això a cap casa falta,
per si de sobte es presenta algú.

El cambrer s'ha acostumat
a servir pollastre a cada taula,
puix en els temps que corren
ja ningú menja "a la carta".

Esta figura central no parla
de ningun plat en especial.
És un sentit homenatge
als bunyols de cada any.

Què seria dels dies de Falles
sense este dolç tan especial?
De segur de la festa ens faltaria
una de les parts essencials.

Primera escena

Pastilles per al colesterol,
el sucre i altres alteracions.
Asseguts a una bona taula,
oblidem les seues indicacions.

Això sí, després d'una bona fartada,
i per tindre la consciència
tranquil·la,
el polioli, cafè o talladet,
sempre el demanem amb sacarina.

La sucrera i el saler
rient-se estan ben a gust,
puix tots dos saben molt bé
que d'ells no s'escapa ningú.

Segona escena

Al voltant d'un bon menjar
molts negocis s'han fet.
Si estos són o no legals,
això mai ho podrem saber.

Hora és de celebrar la festa.
Al casal ja no hi ha reunió.
Menjar cacaos i tramussos
i, com no, empinar el porró.

Això és el que ara es dediquen
el president i altra gent.
Disfrutant en harmonia
després del treball que han fet.

Versets de la falla 2011

Tercera escena

Com ja hem dit abans,
la paella és el plat més popular.
El iaio li explica al seu nét
com esta s'ha de fer.

Moltes receptes hi ha,
però, quina casualitat!
Ningú ha menjat millor paella
que la que sa mare fa!

Quarta escena

Dels bunyols ja hem parlat,
però no de qui els fa.
Gràcies a les nostres bunyoleres,
dinerets a la falla entraran.

Un lloc nou tenen per a fer-los,
més prop del nostre monument.
Desitgem que hi estiguen a gust
i que siga per molt de temps.

Bunyols recent fets i amb carabassa,
en alguns llocs podreu comprar-ne,
però tan bons com els d'esta falla,
molt difícil serà de trobar-ne.

Aroa Barrera i Giménez

Infantessa angelical,
tendresa personificada,
de somriure contagiós
i simpatia pronunciada

Aroa Barrera i Giménez,
jovial, viva i arriscada,
Regina Infantil de la nostra falla,
sobradament has demostrat
ser una fallera de talla.

Xiqueta de paraula,
seràs dona de grans ambicions.
Ja has apuntat maneres:
fent a ta família fallera i tu,
aconseguir el tron
de Fallereta Major.

No cal dir que enguany destagues
per la il·lusió que de tu emana,
amb tu, la teua comissió
una gran amiga guanya.

Aroa, gaudix cada moment del teu regnat
i, fes que d'ell participen tots els del teu
voltant.
Com tant bé saps,
deixa't dur per la festa,
i viu cada moment
com si fóra el més important.

J. Moreno

Aroa Barrera i Giménez
Fallera Major Infantil 2011

Comissió Femenina Infantil

Fallera Major: Aroa Barrera i Giménez

Fallera Major eixint: Paola Prat i Herrero

Carolina Aleixandre i Díaz-Toledo

Martina Álvarez i Lujan

Andrea Barea i Andrés

Paula Cerezo i Navarro

Carme Coll i Devesa

Elena Coll i Espinosa

Sara Coll i Navarro

Carme Compte i Sanchis

Maria Compte i Sanchis

M. Lluïsa Contreras i Gardel

Marta Contreras i Gardel

Blanca Corell i Escrivá

Glòria Corell i Escrivá

Natalia Crespo i Giménez

Elia Cruz i Marco

Inés Del Blanco i Sancho

Clàudia Durá i Martínez

Lídia Fenech i Ibáñez

Ines Gaspar i Villueltas

Noa Gimeno i Chisvert

Carme Siomara Gimeno i Galindo

Daniela Herrero i Alcalde

Natalia Herrero i Alcalde

Marina Iranzo i Romero

Marta Juan i Santafé

Malena Llorens i Cruz

Meritxell Llorens i Cruz

Sandra Martínez i Torregrosa

Andrea Mesa i Bellver

Sara Moreno i González

Mª Isabel Pérez i Gardel

Marta Piera i Montaner

Paula Planells i Murcia

Llúcia Reinal i Valero

Mònica Requena i Marco

Laura Roger i Payas

Marta Roig i Coll

Llúcia Romero i Martí

Paula Romero i Martí

Rocío San Lorenzo i Escrivá

Laura Sánchez i López

Paula Sánchez i Molina

Lema: “La nit”

Nostra falleta d'enguany està dedicada al món de la nit i a tot el seu encant i misteri que l'envolta.

La nit és per a molts la part del dia que més li agrada perquè en ella troben completament diferent tot allò que veuen durant el dia. Es l'hora en què molts aprofiten per a llegir, estudiar, escriure, pintar...i per què això?, puix potser siga perquè durant el dia no troben eixa tranquil·litat i concentració que necessiten per a fer aquests tipus de tasques.

Tampoc hem d'oblidar que és durant la nit quan molta gent treballa. Hi estan els forners, coent el pa per a que l'endemà els entrepans estiguen ben bons; la gent que va a comprar la fruita i la verdura per a vendre-la ben fresca; els taxistes, la policia, els metges i infermeres, els vigilants, els qui arrepleguen el fem i tot un fum de gent que ara seria impossible d'anomenar i que en el nostre monument volem fer-los un homenatge representats amb els homens de la mar, aquells que ixen a pescar igual siga de dia que de nit.

Les persones majors sabem quant us agrada a la gent més menuda la nit. Només cal veure-ho els dies de falles, en què els pares volen anar-se'n a dormir i els xiquets no tenen mai pressa. Disfruten de la nit de la manera més plena, i sobretot, al carrer, que és el lloc on més encant es pot trobar a eixes hores.

Doncs bé, xiquets i xiquetes, sigueu o no de la comissió, disfruteu de la nit en estes festes falleres, tot el que podeu i més.

Al cos central de nostra falleta hi ha una gran farola, i fent-li companyia, com no, està la lluna contenta de que algú li ajude a il·luminar la nit. També tenim un ciri encès, que amb la seua xicoteta col·laboració també vol ajudar a aquest fi. Al voltant d'estos elements podem veure a les rates penades, típics animals de la nit i a uns pardalets revolejant que no tenen ganes d'anar-se'n a dormir.

Primera escena

Damunt unes casetes tenim uns gatets esperant caçar algun ratolí. Però estos ja saben de què va la cosa i rient-se estan dels gats perquè ja coneixen la manera de poder escapar d'ells.

Segona escena

Tenim en aquesta escena un xicotet vaixell de fusta d'on ix un gos tot sorprès de veure com un pintor li està fent a estes hores un retrat. I és que no sap que per als artistes no existix el temps, que treballen quan es vé la inspiració, siga l'hora que siga.

Versets de la falla 2011

Tercera escena

A la tercera escena es pot veure un espectacle de teatre. Per a uns és una bona distracció, però per als actors és el seu treball. I és que perquè alguns disfruten, altres s'han de sacrificar.

Quarta escena

En un llac ple de peixos hi ha dos vaixells intentant pescar-ne algun. El que està clar és que estos són pescadors com cal, i si el peix és menudet, el soltaran de nou al llac, puix com ja sabeu els peixos xicotets no es poden pescar, encara que no tots fan cas d'esta norma, i xicotets o grans tots van al cabàs.

La nit, sempre és màgica.
Per a alguns, misteri;
per a altres, fantàstica.

La lluna està contenta,
puix la farola li acompanya.
Quanta més claror millor,
per a esta foscor tan llarga!

El ciri, amb la seua llum,
també vol col·laborar.
Tota ajuda és bona
per a donar més claredat.

Les rates penades
del seu cau han eixit.
En canvi els pardalets,
han d'anar-se'n a dormir.

Versets de la falla 2011

Primera escena

Estos gatets esperen
com totes les nits fan,
vore si algun ratolinet
poden agafar.

Però les ratetes ja saben,
perquè són molt llestes,
de com escapar d'ells
i acabar rient-se.

Segona escena

El gosset està estranyat
en veure este home pintar,
puix sap que són hores
d'estar ja descansant.

L'artista d'hores no entén.
Ni si és de nit o de dia.
Ell sempre es posa a pintar
quan la inspiració el visita.

Tercera escena

Una obra de teatre
està gent està mirant.
No hi ha cap dubte
que molt estan disfrutant.

Però perquè uns disfruten,
altres han de treballar.
De fet, així és la vida,
per a bé o per a mal.

Quarta escena

Quasi tots els pescadors
de nit el seu treball fan.
Així al mercat a l'endemà
peix fresc podem comprar.

De peixos menuts res,
només en pesquen grans.
Si alguns no ho feren així,
prompte no en quedaria cap.

Saluda el President Infantil

Miquel Comes i Fayos

Des de que tinc memòria sóc faller de la Falla Josep Antoni, Puríssima i Major.
Ara, per fi, sóc el president infantil de tota la comissió.

El meu germà ja ha portat aquest càrrec amb orgull i il·lusió i aquest any seré jo qui vos represente, i ho faré amb tot el cor.

Vull donar les gràcies a tots els que han fet realitat aquest somni i animar a tot el món a gaudir de la festa fallera i dels actes que la nostra Comissió ha preparat per a tots.
Estic orgullós d'acompanyar a Aroa, la Fallereta Major, i compliré gustosament totes les meues obligacions.

Ara, només desitjar-vos alegria i germanor en estes festes que per a mi seran inoblidables.

Una cordial salutació a tots el fallers de la meua Comissió.

Miquel Comes i Fayos

Comissió Masculina Infantil

President	Miquel Comes i Fayos
Vicepresident	Josep Prat i Herrero
Secretari	Miquel Gil i Peiró
Comptador	Albert Fuster i García
Tresorer	Alex Martínez i Torregrosa

David Aleixandre i Díaz-Toledo

Carles Aleixandre i Lucas

Diego Aleixandre i Lucas

Jaume Aleixandre i Lucas

Pau Álvarez i Lujan

Alexandre Cerezo i Navarro

Guillem Cerezo i Navarro

Alexandre Coll i Devesa

Carles Coll i Espinosa

Vicent Coll i López

Ignaci Coll i Navarro

Daniel Colom i Lopez

Alexandre Comendador i Martínez

Enric Crespo i Giménez

Daniel Cruz i Marco

Adrià Del Blanco i Sancho

Marc Durá i Martínez

Oscar Espinosa i Gil

Ramon Gimeno i Collado

Alexandre Herrero i Alcalde

Ignaci Juan i Santafé

Angel López i Marco

Josep Mª López i Marco

Sadurní Lujan i Marí

Alvar Luque i Badia

Jordi Luque i Badia

Hug Martínez i Castera

Miquel Pérez i Gardel

Lluís Ramos i Sanz

Josep Reinal i Valero

Carmel Requena i Marco

Gabriel Roig i Coll

Alexandre Roig i García

Itzan Talavera i Chisvert

Lluís Talavera i Chisvert

Alexandre Tamarit i Llinares

Ramon Vila i Asensio

Alvar Zamora i Chisvert

Matrimonis Fallers

Josep Alcácer i Encarna Oliver

Josep Aleixandre i Desemparats Oliver

Xavier Álvarez i Isabel Lujan

Andreu Andrés i Maria Peiró

Josep Barbera i Begonya Balaguer

Joan Barea i Marta Andrés

Vicent Belenguer i Maria Victòria Fuentes

Francesc Josep Bellver i M. Begonya Alonso

Adolf Cambra i Immaculada Sanz

Ramon Carrión i Carme Torrent

Antoni Cerezo i Sonia Navarro

Vicent Coll i Josepa López

Joan Carles Coll i Marian Espinosa

Josep Antoni Coll i Carme Devesa

Joan Batiste Coll i Amèlia Montoya

Xesco Comendador i Araceli Martínez

Xavier Comes i Mercé Fayos

Carles Compte i M. Josep Sanchis

Sergi Concepción i Francesca Chisvert

Salvador Contreras i Ruth Bardisa

Josep Manel Contreras i Marisa Gardel

Antoni Contreras i Gertrudis Marco

Rubén Corell i Elena Escrivá

Angel Crespo i Cristina Gimenez

Enric Crespo i Trinitat Estivaliz

Manel Cruz i Immaculada Marco

Diego Lluís Del Blanco i Anna Betlem Sancho

Rafel Desco i Clara Espiago

Josep Miquel Durá i Victòria Martínez

Josep Escrivá i Encarna Leal

Josep Lluís Escrivá i Maria Marco

Joan Antoni Espinosa i Sònia Maria Gil

Joan Espinosa i Carme Aguilar

Ramon Espinosa i Teresa Molina

Aleix Fuster i Encarna García

Pasqual García i Anna (Aroma) Romero

Joan Lluís García i Maria Magdalena Martínez

Carles Gardel i M. Lluïsa Gómez

Miquel Gil i Teresa Peiró

Josep Ramon Gimeno i Omaira Galindo

Rafel Gozálviz i Dolors Aguilar

Vicent J. Ibáñez i Maria Dolors Martínez

Josep Manel Ibáñez i Empar Sanchis

Ferran Iranzo i M. Empar Romero

Ignaci Juan i Eva Santafé

Amadeu Llorens i Immaculada Cruz

Angel López i M. Angels Marco

Sadurni Lujan i Maria Neus Marí

Rafel Luque i Cristina Badia

Ignaci Marco i Elisa Valero

Matrimonis Fallers *(continuació)*

Lluís Marco i Rosa Hernández
Joan Marco i Pepa Valles
Josep Marco i Concepció Andrés
Josep M. Marco i M. Angels Badia
Marco Mazzone i Carme Comendador
Joan Martí i Francesca Ayuste
Francesc Martínez i Rosa Grau
Salvador Martínez i Purificació Torregrosa
Enric Martínez i Araceli Portero
Bru Martínez i Marta Castera
Josep Mateu i Concepció Calero
Xavier Mesa i Mabel Bellver
Josep Lluís Mira i Anna Sirvent
Ismael Molina i Maruja Gimeno
Josep Ramon Montesinos i Maria Pilar Simon
Francesc Peñálver i Carme Martínez
Miquel Pérez i Elena Gardel
Jaume Planells i Núria Inés Murcia
Joaquim Prat i M. Eugènia Herrero
Josep Reinal i Betlem Valero
Gonçal Requena i M. Carme Marco
Lluís Roig i Empar Coll
Ismael Romero i Maria Sònia Martí
Daniel Romero i Josepa Cabedo
Vicent Rubio i Concepció Cervera

Ximo Ruix i Xelo Puertes
Manel Sánchez i M. Angels Molina
Wenceslau Sánchez i M. Carme López
Raimon SantaMaría i M. Carme Armiñana
Cèsar Francesc Talavera i Iolanda Chisvert
Xavier Tamarit i Monica Llinares
Ignaci Timón i Núrja Cabanes
Josep Torrent i M. Angels Desco
Antoni Valero i Genoveva Marco
Eveli Valladolid i Alícia Tolosa
Ramon Vila i Cristina Asensio

Xiquets de Bolquers

Inés Colom i Lopez

Sofía Luján i Marí

Marta Barea i Andrés

Nacho Marco i Valero

Unai Garallar i Mira

Bunyoleres

Carme Aguilar i Ballester, Pilar Espinosa i Ballester,
Maruja Gimeno i Molina, Amelia Montoya i Piqueras,
Anita Romero i Sierra

Fent bunyols

Col·laboradors

Paelles

Carme Aguilar i Ballester
Maria Aguilar i Beltran
Pilar Espinosa i Ballester
Maruja Gimeno i Molina
Amelia Montoya i Piqueras
Anita Romero i Sierra

Ajudants de Bunyoleres

Lola Martinez
Veva Marco
Maria Marco
Jose M. Ibáñez
Manolo Ricart

Artiste Faller

Enric Garcia i Ibáñez

Orquestres

Especàcles Alto Palancia

Flors

Flors María

Loteries

Administració 13 “ Santa Catalina” - Valencia

Pirotècnia

Vicent Caballer

Què farem estes falles...

programa de festeigs

DISSABTE, 12 DE FEBRER

A les 8'00h Muntatge del nostre parador.

A les 10'00h Esmorzar per als muntadors.

DISSABTE, 19 DE FEBRER

A les 20'00h Recollida de les Falleres Majors, acompanyats per la xaranga “Festers 100%”.

A les 21'30h PRESENTACIÓ de la nostra Fallera Major Infantil, xiqueta Aroa Barrera i Giménez, President Infantil, xiquet Miquel Comes i Fayos i Fallera Major, senyora Carmen Torrent i Badia a l'Auditori Socio Cultural de L'Eliana. En acabar l'acte de la Presentació es servirà “xocolata amb panous” al nostre casal.

DISSABTE, 26 DE FEBRER

A les 17'30h Concentració de tota la comissió al nostre casal per a assistir a l'acte de “LA CRIDA”.

A les 18'00h “CRIDA” a la Plaça del País Valencià. En finalitzar aquest acte, cercavila pel poble passant pels Cassals Fallers de la nostra població.

A les 21'00h Paelles de Confraternitat Fallera al Carrer Major, organitzades per la Junta Local Fallera. (Cada Falla haurà de portar les paelles i els ferros, plats i coberts. Els ingredients “pollastre, conill, verdura, arròs, oli, pimentó, sal i aigua” així com la llenya correrà a càrrec dels organitzadors).

DIUMENGE, 27 DE FEBRER

- A les 11'30h** Concentració al nostre casal de les comissions masculina i femenina per a iniciar "L'ARREPLEGÀ" i l'entrega del LLIBRET a tots aquells que col·laboren amb les seues aportacions. Este acte estarà amenitzat per la xaranga "FESTERS 100%".
- A les 18'00h** Concurs de "PLAY-BACKS" a l'Auditori del Centre Socio Cultural de L'Eliana, organitzat per la Junta Local Fallera.

DIVENDRES, 4 DE MARÇ

- A les 21'30h** GALA FALLERA organitzada per la Junta Local Fallera.

DISSABTE, 5 DE MARÇ

- A les 18'30h** Concentració al Parador per a formar les diferents comparses que participaran en la cavalcada.
- A les 19'00h** GRAN CAVALCADA de carrosses i comparses, amenitzada per unes quantes bandes de música de renom de la Comarca del Camp de Túria.
- A les 21'30h** Sopar al Parador per a tots els Fallers i Falleres. Sopar preparat per les nostres bunyoleres.
- A les 23'30h** GRAN FESTA acompanyada d'una "DISC-MÒBIL"

DIUMENGE, 6 DE MARÇ

- A les 12'00h** Partit de futbol entre els xiquets i xiquetes de la Comissió.
- A les 18'00h** Berenar per a tots els Fallers i Falleres de la Comissió ofert per les Falleres Majors i el President Infantil.

DISSABTE, 12 DE MARÇ

- A les 18'00h** GRAN FESTA INFANTIL sota el nostre Parador per als xiquets i xiquetes de la Comissió. “Cucanyes” i a continuació “GRAN MERENGÀ”. Després berenar per a tots els fallerets.
- A les 21'30h** Sopar al nostre Parador per a tots els Fallers i Falleres, preparat per les nostres bunyoleres.
- A les 23'30h** Actuació de Monòlegs protagonitzats per “SIT DOWN MANOLITO”, Fallers de la nostra Comissió.
- A les 00'30h** Concert en viu i en directe del gran grup de rock elianer ANIMAL VERSIÓN

DIUMENGE, 13 DE MARÇ

GRAN MATINAL MOTERA

DILLUNS, 14 DE MARÇ

- A les 18'30h** Començament de la PLANTÀ. Com sempre hi estarem per a escampar la terra, ajudar l'artista faller en tot allò que faça falta, esperant a...
- A les 21'30h** Les nostres tradicionals paelles de LA PLANTÀ. En acabar, passacarrer amb els ninots de les nostres falles. Estos actes estaran amenitzats per la xaranga “FESTERS 100%”.

DIMARTS, 15 DE MARÇ

- A les 14'00h** Mascletà organitzada per la Falla Verge del Carme.

programa de festeigs

A les 17'30h “FESTA DE DISFRESSES” al nostre Parador. A continuació, berenar, jocs populars i “play-backs”.

A les 21'30h Sopar al nostre Parador per a tots els Fallers i Falleres. Sopar preparat, com sempre, per les nostres benivolgudes bunyoleres.

A les 23'00h Actuació del Grup de Danses “LES ARRACADES”, que pertany a la nostra falla.

A les 00'30 NIT VALENCIANA.

DIMECRES, 16 DE MARÇ

A les 14'00h Mascletà a càrrec de la Falla del Mercat.

A les 18'00h Berenar per als infantils seguit d'una actuació de “PALLASSOS”

A les 21'30h “GRAN TORRÀ” a càrrec dels Fallers.

A les 23'30h Popular “CORREFOCS” dins de la nostra demarcació.

DIJOURS, 17 DE MARÇ

A les 14'00h Mascletà oferida per la falla L'Estació.

A les 18'00h Berenar per a tots els xiquets i xiquetes i a continuació Tallers Infantils i l'actuació d'un famós “MAG”.

A les 21'30h Sopar al parador per a tots els Fallers i Falleres preparat per les nostres bunyoleres.

A les 23'30h Gran NIT DE BALL, amenitzada per la famosa orquestra SINTONIA.

DIVENDRES, 18 DE MARÇ

A les 13'00h PASSACARRER.

A les 14'00h Mascletà patrocinada per la Falla Antic Molí.

A les 18'00h Concentració al nostre Casal de les Falleres i Presidents per a acudir a la Plaça del País Valencià a recollir la imatge de la MARE DE DÉU DEL CARME.

A les 19'00h Concentració al nostre Casal Faller de les Comissions Infantil i Major per a assistir a l'acte d'OFRENA A LA MARE DE DÉU DEL CARME. Falleres i Falleres hauran de portar mantellina en este acte.

A les 19'30h OFRENA.

A les 21'30h Sopar al nostre Parador on les nostres bunyoleres l'hauran preparat per a tots els Fallers i Falleres.

A les 23'30h GRAN NIT DE BALL per La gran orquestra ACERO AZUL.

DISSABTE, 19 DE MARÇ. DIA DE SANT JOSEP

A les 8'00h Extraordinària DESPERTÀ i XOCOLATÀ.

A les 11'30h Concentració al Casal de tota la Comissió per a assistir a la SANTA MISSA EN HONOR A SANT JOSEP. En acabar la missa, PASSACARRER.

A les 14'30h Dispararem la nostra MASCLETÀ a l'Avinguda de les Corts Valencianes, a càrrec del nostre amic i mestre pirotècnic Vicent Caballer.

A les 15'30h DINAR de Sant Josep (els tiquets es posaran a la venda anticipadament). Aquest dinar estarà preparat pel nostre Faller Juan Espinosa.

A les 21'00h Sopar d'aixella al Parador.

NIT DE LA CREMÀ

A les 22'00h Després d'un bonic castell de focs d'artifici, la nostra Fallereta Major Infantil, Aroa, acompanyada pel President Infantil, Miquel, encendran la traca que li pegarà foc a la nostra Falleta Infantil.

A les 23'00h Ball amb l'espectacular orquestra NUEVA ALASKA.

A les 02'00h Després del castell de focs d'artifici, la nostra Fallera Major, Carmen, acompanyada pel nostre President Manel, encendrà la traca que li pegarà foc a la Falla Gran.

Després de la CREMÀ, continuarà el ball fins que s'esgoten les nostres forces, si és que encara ens queden a algú.

.....

NOTES:

Els dies **27 de febrer i 6 i 13 de març**, celebrarem les nostres tradicionals **PAELLES dels diumenges**.

Avisem que este programa de festeigs por sofrir variacions. Estes es comunicaran mitjançant el Tauler d'anuncis o per l'equip de megafonia de la Falla.

RECORDAR-VOS QUE TINGAU PRESENT ELS SENYALS DE FOC.

DESITGEM A TOTHOM QUE PASSE UNES BONES FESTES JOSEFINES I FINS L'ANY QUE VE.

III Marató de Jocs al carrer

El passat 18 de setembre, i per tercer any consecutiu, es va celebrar al carrer Francisco Alcayde (enfront del nostre casal) la tercera marató de jocs populars per a tots aquells fallers o falleres que hi volgueren participar, sense condició d'edat.

Les competicions en què ho podien fer eren les de parxís i truc. La de petanca no es va poder realitzar degut al mal estat en que havia quedat l'arena després d'estar tota la nit a la intempèrie i plovent.

Però eixe diumenge va amanéixer amb un sol esplèndid , que féu que l'estància al carrer mentre es jugava, fóra d'allò més agradable, inclús passàrem calor. De fet haguérem de dinar dins del casal per a estar més còmodes a l'ombra, ja que el sol ens pegava de ple.

Després de dinar (a triar entre macarrons, calls o arròs amb fesols i naps) varem mamprendre a fer allò que més desitjava una gran part de la gent més gran: jugar al bingo.

A les nou de la nit, i després d'haver acabat les distintes partides que encara quedaven pendents, es van entregar els trofeus que enguany varen recaure en:

Parxís.- Primer lloc: Carmen Torrent i Bienvenida Ricart.

Segon lloc: Encarna Castro i Manolo Ricart.

Parxís infantil.- Primer lloc: Óscar Espinosa i Daniel Cruz.

Segon lloc: Marta Juan i Paula Planells.

Truc.- Primer lloc: Adolfo Cambra i Manolo Sánchez.

Segon lloc: Ramón Vila i Xesco Comendador.

Dominó.- Primer lloc: Javier Álvarez i José Manuel Ibáñez "Sota".

Segon lloc: Bruno Martínez i María Marco.

Esperem que l'any que ve puguem celebrar la quarta edició d'este esdeveniment ja que hem vist que ha calat molt bé entre la gent que forma la falla i que ja dona este dia com a instituït dins dels actes fallers a celebrar al llarg de tot l'exercici faller.

Records d'un faller

AUTOR: Joaquim Prat, marit i pare de les Falleres Majors i del President infantil de 2010

“Mami, mami, cuidado que voy a tirar una mascletà...”

Aquest era un dels jocs preferits del meu fill José quan era menut. Agafava dues cadires, un cordell i les pinces d'estendre la roba. Amb això ell preparava una “mascletà” imaginària, però s'ho passava d'allò més bé. Preguntava si mai podria encendre'n una, era la seua gran il·lusió i, mira per on, aquest any l'ha pogut fer realitat.

La Paola tenia molt clar que volia ser “fallera major infantil” i deia que quan ho fóra començaria el seu discurs dient: “Fallerets i Falleretes, gràcies per haver pensat en mi per aquest càrrec”.

Vivim a més de quatre-cents quilòmetres de L'Eliana, però en la nostra família sempre hem portat les falles amb nosaltres. Ens hem il·lusionat cada any per saber quins serien els representants de la falla, esperant que algun dia els nostres fills pogueren tindre este honor. Per això, ja podeu suposar la gran alegria que vàrem tindre al rebre per telèfon la notícia de la comissió notificant-nos la seua decisió i que la Fallera Major seria la nostra estimada Amparo. No vàrem dubtar en cap moment amb el sí, i els xiquets, que sempre havien volgut este nomenament, varen espantar-se en adonar-se que açò anava en “serio”.

Per unes circumstàncies que tots coneixem, vàrem rebre una altra telefonada, en aquest cas la vaig rebre jo, en la qual proposaven que la Fallera Major fóra la meua esposa. Primer va ser una sensació d'incredulitat però després d'una immensa alegria per poder compartir els càrrecs la mare i els fills.

Ha sigut un any de bojos, ja que no és solament els actes en els quals ells havien de participar, sinó tot l'embolic i la dedicació que això requereix: els vestits (que han de ser nous), els regals (per a la comissió, per a les falleres majors ixents, etc.) els panous, el cost econòmic i de temps que representa,... i tot això combinat amb el fet

de no viure a L'Eliana. Sort de la família i dels amics de la falla que, en tot moment, es varen brindar a ajudar-nos en el que fera falta.

Per fi va arribar el gran dia de la presentació. Els nervis eren totals. A casa es vivia en un estat de caos prebèl·lic, histerisme i molta, sobretot, molta il·lusió. Havien passat hores en el cotxe memoritzant i practicant els discursos, comentant tot el que havíem de fer i això ja era una realitat i els nervis escènics se'ls menjaven, però una vegada a l'escenari tot va anar com una seda, els nervis es varen apaigavar i vàrem poder gaudir tots de les festes.

Com a pare i espòs puc dir que vaig ser el més feliç de tots, l'Eugènia i els nens varen viure unes falles com mai, i jo vaig veure el veritable esperit d'aquestes festes, vaig sentir-me plenament recolzat i ajudat per tothom de la falla, pels que conec i pels que no. Tant de bo que aquest esperit de germanor i bona camaraderia es pugua mantindre sempre.

Per a l'Eugènia l'acte més important va ser l'ofrena. Per a ella poder apropar-se a la seva estimada Verge representant a la falla era l'acompliment d'un somni, que tot i repetit, sempre ha estat somni.

Jo creia que el moment d'encendre el monument seria molt trist per als meus fills, però vaig equivocar-me.

Ells estaven envoltats de tots els seus amics i de tota la falla, i aquest caliu va fer que no s'adonaren que el seu mandat s'acabava i que començava un nou cicle: havíem de pensar tots en les Falles de 2011.

Com a català que sóc, i adoptat a l'Eliana, he passat un any fantàstic ja que veure que els que estimes gaudeixen tant amb el que fan no té preu i si ho podem gaudir amb la família i els amics, encara és molt millor.

Un fenòmen anomenat “sit down manolito”

Des de fa uns sis anys, una de les nits de falles, el parador s'ompli de gom a gom per gent de totes les edats, principalment joves, per veure l'actuació d'una parella, fallers de tota la vida, i que es dediquen a allò més difícil i al mateix temps més gratificant per a ells: fer riure. La parella en qüestió està constituïda per Daniel Romero i Daniel Carrión, i el grup que formen es conegut per "Sit down Manolito".

"Sit down Manolito" va començar la seua activitat còmica-lúdica allà per l'any 2005, quan Daniel Romero i Daniel Carrión varen decidir pujar junts a un escenari. Amics i fallers de la nostra comissió de tota la vida, un bon dia i, sense pensar-s'ho molt, van decidir pujar a l'entaulat de seua falla per a donar la seua particular visió d'una comissió fallera des de dins, és a dir, no deixar canya dreta amb la finalitat de contar amb humor les veritats més incòmodes.

La sorpresa que està actuació va causar en la gent va ser tan grata i tan gran (mai s'ha vist riure tan a gust a tota la comissió junta com aquella nit), que des d'aleshores tothom desitja que arribe el dia de falles programat per a la seua actuació.

El seu nom artístic prové d'un embolic d'històries encreuades, d'on únicament es pot ressaltar que hi havia un gos salsitxa anomenat "Manolo"; "un fenòmen!" segons els components del grup, i que se sentien molt identificats amb els actes d'eixe gos. Després de llargues deliberacions per a seleccionar el nom entre "Sit down Manolito" i "Nolotil Begut", es van decantar pel primer. Hui per hui segueixen fent honor a eixe gran gos que, de segur, els observa amb cara greu des d'algun lloc.

Dels seus components, el precursor dins del món de l'humor va ser Daniel Romero. Gràcies per naturalesa, este jove de L'Eliana va nàixer per a imitar, i així ho va demostrar des de la seua més tendra infància, fent riure a propis i estranys amb els seus infinits recursos i un "*savoir faire*" quasi innat. Ja a l'edat de cobrar, preparà el seu primer monòleg en solitari davant un públic més ampli que el seu grup d'amics, i va aconseguir el seu objectiu de fer riure a la gent. I després arribà l'altre... Daniel Carrión. Este no s'havia plantejat seriosament la possibilitat d'actuar, de fet seguix sense plantejar-s'ho massa

en serio, però davant els cants de sirena del seu amic, assegurant-li que fer riure és la cosa més bonica que existix (bo, i també estan les xiques, els diners, els xitat a les quatre i alçat a les sis...) no s'ho pensà dos viatges. Més vergonyós i amb un humor diferent, però compatible al del seu company, aporta en ocasions la diligència necessària per a començar a assajar.

Els seus referents en el món de l'humor van des de Tricicle, Eugenio, Monty Python, fins a Cañita Brava, Carlos Jesús i Pozí. Resumint, serien capaços de fer comèdia ben feta fins a les situacions més inversemblants.

I parlant d'espectacles hem de dir que des de fa quasi sis anys han anat fent de les seues per diversos escenaris. N'han presentat diversos, tant en valencià, on la gent que els ha vist diu que despunten més i que ells mateixos es senten com peix a l'aigua, com en castellà.

Porten a les seues esquenes més de cinc anys actuant per a la Comissió de la falla Josep Antoni, Puríssima i Major, com es diu vulgarment "*per la cara*", o com diuen els fallers, fent comissió, i han aprofitat este temps per a inventar mítics "sketchs" encara recordats, presentant alternatives per a guanyar diners en les falles (*Telebunyol*), creant una Escola de Fallers o reactivant l'himne de la falla per a adaptar-lo als temps moderns.

Com no, també han creat altres espectacles, estos més centrats en el café-teatre, com "*Spermatronik*", amb el qual van debutar en 2004 embotits en malles blanques i camisetes d'imperi; "*Noche con Mario*", un "*talk-show*" on es buscava donar la sensació de plató de televisió en el local on s'actuava i, precisament, on començaren la fase d'experimentació a l'escenari interactuant més amb el públic i utilitzant inclús una gallina viva per a un final apoteòsic. "*Noche con Mario*" va ser millorat amb una nova versió titulada "*Cuquis*"

en la Noche", on apareixien mítics personatges d'este grup com són "*Brahim i Tonet*", molt recordats pels incondicionals de "Sit down Manolito".

Després d'un període d'inactivitat, tornaren pegant fort amb "*Amorescentes*", on s'introduïa a l'espectador en una història d'amor entre dos adolescents, fent-nos tornar a la joventut i fent-nos vore les burrades que es poden arribar a fer per amor a certes edats. Aquest espectacle es va millorar amb "*Amorescentes 2.0*", i, fins al moment és l'espectacle que els mateixos components consideren més complet i del qual es senten més orgullosos.

Posteriorment s'ha creat "*No es lo mismo gimnasia que Magnesia*", on se'ns relata la vida en estos inhòspits llocs que són els gimnasos, la gent que hi acudix i que, en el fons, ens ajuda a sentir-nos millor amb nosaltres mateixos per NO anar als gimnasos i ser, simplement, com som.

Ara mateix estan treballant en nous projectes per a 2011 i actuant, inclús, fora dels límits de la Comunitat Valenciana, esperant, segons ells, "l'oportunitat d'acudir a les grans places (Madrid, Barcelona...) a triomfar..."

Des d'ací, tota la comissió vol agrair a estos dos fallers i, sobretot, bones persones per a donar-los les gràcies pels moments tan bons que ens fan passar cada any i desitjar-los, de tot cor, l'èxit que es mereixen.

Afegit: Totes les seues actuacions de falles es poden trobar fent un simple clic a *Youtube* i buscant el seu nom...

Enhorabona, bunyoleres!

El passat 31 de juliol va tindre lloc a la Torre del Virrei la tercera edició dels premis que concedix el C.E.L. (Centre d'estudis locals de L'Eliana) en l'anomenada Nit de Sant Elies.

Estos premis es basen en reconéixer el treball que algunes persones o entitats fan per mantindre vives antigues tradicions del poble o per a aquelles persones que treballen perquè L'Eliana siga un poble de referència.

Doncs bé, enguany, entre ells han estat premiades les nostres bunyoleres per seguir, any rere any, amb l'elaboració d'estos dolços tan típics en les festes josefines.

Així que, enhorabona a Anita Romero i Sierra, Amelia Montoya i Piqueras, Pilar Espinosa i Ballester, Maruja Gimeno i Molina i Carmen Aguilar i Ballester per tan merescut guardó.

Tota la comissió vol agrair el seu impagable treball (i dels qui les ajuden) i el desig de que continuen en ell molts anys més, i més ara, que tenen un nou local, al costat d'on plantem el nostre monument, més ben acondicionat i més gran que on estaven fins ara.

MÚSICA!

Falla Josep Antoni-Puríssima i
Major 2011

Què és el codi QR?

La Falla Josep Antoni, Puríssima i Major vol apostar enguany per les noves tecnologies. Prova d'aquesta aposta és que el llibre es pot adquirir en format electrònic. Per altra banda, aquest llibre ve acompanyat de codis QR. Si us fixeu, en cada entrada als articles d'aquest llibre, hi ha un quadrat paregut a un codi de barres. Igualment que els codis de barres, aquest codis porten informació, en aquest cas música, que pot llegir-se amb mòbils, els anomenats "smartphones". Cada autor ha triat una peça musical que li agradaria fóra escoltada mentre es llegeix el seu escrit. Vos recomanem que així ho feu perquè enriqueix la lectura notablement. Si no teniu l'oportunitat de llegir el codi, sempre podreu escoltar la música escollida en la pàgina web www.fallajosepantoni.es

Sobre descàrregues, enllaços, imatges i música en aquest llibre.

Tot el material que apareix en aquest llibre té únicament una finalitat didàctica i divulgativa.

A tots els propietaris de les pàgines, imatges i composicions musicals amb les quals s'enllaça, moltes gràcies. I encara que aquest llibre només ha estat editat amb finalitats divulgatives, en el cas d'infringir cap copyright, preguem ens el comuniquen al nostre contacte indicat en la web de la Falla, a l'objecte de retirar allò que es considere necessari.

Música!

Pròleg

Autora: Paula Carrión.

Tot el problema pot expressar-se simplement preguntant: "La música, té un significat?". La meua resposta seria 'Sí'.
I "Pots expressar en unes quantes paraules, quin és el significat?".

La meua resposta a això, seria 'No'.

Aaron Copland (compositor nord-americà:1900-1990)
en el seu llibre "Com escoltar la música" 1939

No hi havia a València dos amants com nosaltres.

Explicar el significat de la música en unes poques pàgines és força difícil. Per què enganyar-nos. Explicar el significat de la música encara que fóra en un tractat sobre la matèria em seguiria resultant d'allò més complicat. Les paraules amb les quals comence el text, tretes del llibre 'Com escoltar música' del compositor americà Aaron Copland, resumeixen perfectament aquest sentir. Si fins i tot un dels grans compositors i estudiosos del tema no pot definir amb unes poques paraules el significat de la música seria vanitós i atrevit per la meua part provar de fer-ho.

És per eixe motiu que l'apropament que vull fer a la música, el tret fonamental sobre el qual versa aquest llibre, és des del punt de vista del compositor, del director d'orquestra, del músic, del

cantant o simplement d'aquell, al qual al menys una vegada en la vida, se li han ficat els pèls de punta en escoltar una cançó. Què els defineix conjuntament a tots? el punt de vista d'un amant empedreït.

"No hi havia a València dos amants com nosaltres", comença dient un poema de Vicent Andrés Estellés, potser el millor poeta valencià de tots els temps. El poema, musicat per Ovidi Montllor, i que espere esteu ara escoltant, defineix l'amor de la forma més meravellosa possible: real, salvatge, intens, quotidià i sense cap caducitat. Aquest amor en estat pur és precisament el que tenen per la música aquells que es dediquen, d'una o altra manera, a aquest art ací, a València.

I és que parlar de música i de músics és parlar inevitablement de València. La relació que té la nostra comunitat i els que l'habitarem amb aquest art és una relació intensa, duradora en el temps,

quotidiana i, sobretot. real. No en va la Valenciana és la Comunitat d'Europa (i potser del món sencer) on més músics per metre quadrat es poden trobar. Això és conseqüència d'una cultura crescuda al voltant de la música, una societat amb passió per la melodia.

Qui no recorda des de ben xicotet la banda de música al carrer? Qui no tanca els ulls i veu a algun familiar tocant un instrument a casa? És la de València amb la música, una relació de dos amants que s'estimen profundament al llarg de la seua vida, quasi sense adonar-se'n. D'eixe vincle, salvatge també, han nascut les bandes de música, tan característiques de València i que defineixen la forma de viure de pobles sencers; la música sacra valenciana o la nova cançó, que reivindicava un idioma soterrat per la dictadura i els costums, entre altres formes musicals al llarg dels més de quinze segles que té la música típicament valenciana.

A més de la terra, els protagonistes en aquesta història d'amor real són els compositors, com Vicent Roncero; són els directors de banda i cor, com José Tomás i Mònica Perales; però també ho són els dolçainers, com Pau Rodrigo i orguenistes, com Juan Bautista Díaz. Tots ells fan de la música una pedra angular de les seues vides i tots ells ho contenen en les pàgines que ací segueixen amb la intenció de apropar-nos un poc més a allò que per a ells és una gran passió. També són part fonamental d'aquesta particular història d'amor les societats musicals valencianes -hi ha més de 500 associacions a la Comunitat Valenciana, el 50% del total espanyol- agrupades en torn a la Federació de Societats Musicals de la Comunitat Valenciana, un òrgan amb més de quaranta anys d'existència; les societats contenen amb més de 200.000 socis, 40.000 músics i 60.000 alumnes a les escoles de música.

Aquestes societats són el que als pobles conequem com les bandes de música, eixe conjunt de músics que normalment veïem a les falles, festes patronals i altres celebracions que suposen un element cultural que no existeix en cap altre lloc d'Espanya. Però les societats també són les escoles de música d'on ixen excel·lents músics. També són els cors, les orquestres i els grups instrumentals què, encara que menys coneguts, també fan en les poblacions on naixen, un important treball d'educació i de nexa d'unió. Recentment es ve intentant reconèixer eixa tasca a través de la demanda perquè siguin declarades Bé d'Interés Cultural. El document deixa ben clar la importància de les bandes en la nostra terra, puix les descriu com a "un factor de gran rellevància cultural i de vertebració de la ciutadania ja que estimula l'estudi de la música, l'ús d'instruments musicals i la consegüent intervenció en tot tipus d'esdeveniments populars, generant

una aportació de gran importància a la cultura de tot el nostre territori".

Res del que s'ha fet en la música valenciana, des dels trobadors al rock més actual es podria fer sense eixe amor salvatge que la caracteritza. Res de qualitat per a ser exactes. Per a aconseguir que les notes es convertisquen en una cosa harmoniosa i bella s'ha de viure la música, tal i com ho han fet al llarg de la història els que ens han deixat un patrimoni tan nostre com és la música valenciana i s'ha de voler dignificar-la en cada nota. O potser, no va ser un amor salvatge i per a tota la vida el del propi Ovidi Montllor amb la música del seu País, el Valencià? Però també és amor a la melodia el de la gent no tant reconeguda, gent que des de ben xiquets s'apropen a la música i la fan pròpia i es dediquen a ella amb cos i ànima. Persones, com llegireu més endavant, com l'orguenista Joan Bautista Díaz, que "sent pel seu ofici i per l'instrument una estima

tan gran i tan profunda que li serveix per a continuar” al costat d’un instrument per molts anys maltractat.

La història de la música valenciana és, per tant, un camí recorregut al llarg dels segles amb un element indispensable per a fer les coses perdurables: l’amor. Encara així, no hem d’oblidar que la música, i amb ella una part fonamental de la cultura valenciana, no ha estat sempre en un lloc privilegiat. Les ganes de dignificar-la han fet nàixer iniciatives de naturalesa tant pública com privada. A la ja anomenada Federació de Societats Musicals de la Comunitat Valenciana, que lluita per mantindre la música valenciana viva i amb recursos, se li uneixen projectes amb més de trenta anys com el de ‘Retrobem la nostra música’, que busca recuperar la música i els compositors valencians de tots els temps, com ara José Serrano, Arnau Ballester o Rafael Talens entre altres; o la Llei Valenciana de la Música, una iniciativa que va nàixer amb la intenció de reiterar que la música es un senyal d’identitat del poble valencià i un eix vertebrador de la nostra terra i que últimament s’ha vist qüestionada.

Però també hi ha propostes particulars per fer que la nostra música no s’oblidi. Ací està, per exemple, la “riproposta” d’“Al Tall”, que ve a recuperar músiques i melodies antigues però adaptades a les músiques i influències modernes. Grups com Arròs caldós o Rapsodes formarien part, per altra banda, de la música reivindicativa en valencià i que tenen el seu lloc en la Setmana de la Música en valencià.

El que Copland no haja volgut definir el que és la música no lleva que altres si ho hagen fet. La soprano hispana Ailyn Pérez, a través d'un gran amic, em va contestar que "la música és la necessitat de voler compartir bellesa". El propi Ludwig van Beethoven va arribar a dir que la música és una manifestació superior a qualsevol saviesa de la filosofia. Però d'entre totes les definicions, perdoneu-me, em quede amb la del genial músic americà Duke Ellington. El mestre del

jazz parlava de la música com una dona preciosa en el seu millor moment, a la qual segueixes dia rere dia, a la qual si no escoltes parlar un dia, la trobes a faltar desesperadament... "La música és la meua amant", així va titular la seua autobiografia. De la mateixa manera li passa a València i als valencians amb la música, part de la idiosincrasia d'un país sencer: "No hi havia a València dos amants com nosaltres, car d'amants com nosaltres en són parits ben pocs".

Història de la Música valenciana

Antiguitat.

No és fàcil, ni oportú, establir fronteres en l'estudi de l'evolució de la música. Menys encara si entrem a l'antiguitat, de la que gairebé no conservem documents d'un art que comença a escriure's cap al segle IX, dins del nostre àmbit cultural. Així doncs, no podem conèixer les primeres músiques que s'interpretaven en el territori que avui constitueix el País Valencià, encara que sí podem imaginar la divisió que se'n feia de la música: profana i religiosa. De la primera tenim notícia gràcies a algunes ceràmiques exposades al Museu de Prehistòria de València. En aquestes, veiem escenes que representen a músics, del període Iber, que acompanyen a una sèrie de ballarins. Pel seu gest i actitud veiem amb claredat que es tracta de música profana. No obstant això, per aquesta mateixa raó, en una altra ceràmica, en aquesta ocasió en un got, advertim un ritual. Sens dubte es tracta d'una dansa precristiana, un homenatge a algun tipus de divini-

tat que desconeixem. En ambdós casos es tracta de música instrumental. No obstant això, podem tenir la certesa que la música vocal tindria ja una enorme importància.

Podem imaginar espais com el Teatre Romà de Sagunt, convertit en el marc en què es celebrarien espectacles en què la dansa i la música serien protagonistes. Després, el primer cristianisme, els visigots, els àrabs... tots contribuïren a anar formant un caràcter, la manera de ser de la nostra música.

La música serà un instrument importantíssim per a les celebracions religioses dels primers cristians. El cant litúrgic, de tradició judeo-greco-romana, serà considerat com a instrument de salvació, i com una eficient forma de transmetre un missatge. Malgrat tot, aquesta mateixa església considerarà la música pagana com a demoníaca i perniciosa.

Edat mitjana.

Característiques Generals.

Entenem per Edat Mitjana el període que va des del segle V al segle XV. El progressiu abandó del llatí i la importància que van prenent les llengües romàniques, la música gregoriana sempre utilitza el llatí, provoquen l'auge de la música profana, com a necessitat d'expressió no religiosa.

Sorgeixen els Trobadors, es tracta de músics que cantaran principalment a l'amor i no en les esglésies o monestirs, sinó en els castells i a les places. Aquesta música serà més rítmica que la religiosa, el seu caràcter depèn del text que es cante. S'acompanyaven d'instruments de corda com: llaüts, arpa o instruments d'arc, així com instruments de percussió que utilitzaven per marcar el ritme.

A partir del segle IX assistim a l'auge de la polifonia, consistia en afegir, simplement, una veu a distància de 4^a o de 5^a a una altra melodia ja existent i de procedència gregoriana. En els segles següents, la polifonia anirà enriquint-se, ja no serà precis mantenir el paral·lelisme melòdic, i fins i tot abandonarà la dependència de la melodia gregoriana a la qual va estar sotmesa en un principi. Les melodies estaran, ara, escrites per un compositor, encara que encara no tinga consciència del seu ofici. La varietat rítmica entre les melodies superposades, serà més gran, i ja no estaran cenyides a la melodia inicial com succeïa en un principi. Això passa en els segles XII i XIII dins del període que coneixem com "Ars Antiqua".

Des de finals del XIII i fins al segle XV amb l'aparició del període que anomenem Renaixement

tindrà lloc el que coneixem com "Ars Nova". En aquest moment assistim a una major riquesa rítmica en la polifonia, a la notació es produeixen també notables avanços amb l'aparició de noves figures musicals com la mínima i la semimínima.

L'edat mitjana valenciana.

Període àrab.

El compositor valencià López-Chavarri (València 1871-1970) diu: "Orient fou el nostre principal proveïdor de civilització. La Mediterrània, llaç d'unió antiquíssim, porta a les costes la sèrie de races que aporten el seu fons d'espiritualitat musical i poètica, l'època romana va continuar sotmesa a les influències espirituals que venien pel mar des d'Orient. Fenicis i grecs vivien en el nostre litoral i posteriorment els grecs bizantins continuen les seves relacions directes. Finalment, la invasió dels àrabs acaba de corroborar les influències orientals en els cants del poble: set segles de convivència entre musulmans, jueus i cristians no podien menys de donar carta de naturalesa als melismes impregnats de perfum asiàtic que entonaven la gent del poble".

L'Alcorà prohibia la música. Per als primers pobladors àrabs el fet que una esclava cantés, o que una casa fóra escenari de qualsevol tipus d'esdeveniment musical, era suficient perquè la venda de la primera fóra anul·lada i, de la mateixa manera, s'anul·lara el lloguer de la casa. Malgrat tot, aviat la música i els seus intèrprets van ser apreciats entre els àrabs, fins al punt que en els regnes de taifes valencians la música va ocupar un lloc molt destacat, no només els homes podien exercitar-se en la pràctica musical, també formava part important de l'educació mu-

sical de les dones, que aprenien l'execució d'instruments com el rabell i el llaüt.

Aquests músics àrabs foren apreciats fins i tot després de la conquesta cristiana de València. Els músics moriscos van mantenir els seus costums i tradicions. Les seues habilitats instrumentals eren ben apreciades en les corts i incipients ciutats cristianes, on eren ben remunerats. La seua herència podem observar-la amb facilitat a la nostra música popular. Els antecessors del llaüt, la guitarra i la dolçaina actuals, van tenir una gran importància en la música de l'època.

Període cristià.

En la mateixa catedral de València, a la porta dels apòstols, segle XIII, trobem sis àngels que canten i toquen diferents instruments, des de la flauta, el tambor, un instrument que ens recorda un llaüt, un òrgan.

Primera celebració musical del Regne de València.

Sabem que el 9 d'octubre de 1238, el Rei En Jaume I va celebrar a la Catedral la cerimònia d'acció de gràcies per la conquesta del Regne de València. Desconeixem la música que es va interpretar en aquest acte, però amb tota probabilitat es va tractar d'un "Te Deum" a càrrec d'un cor eclesiàstic.

Primers documents escrits (S. XIII).

Es tracta de les anomenades "Epístoles farcides", textos que es cantaven a la missa, i on s'intercala al text en llatí, estrofes en llengua popular. Es guarden a l'arxiu de la Catedral de València, la primera és la de la Missa del Gall, la segona la del dia de Sant Esteve. En ambdós casos es tracta de música escrita segons els modes gregorians (protus, primer mode i tritus, tercer mode). El caràcter d'aquestes melodies és el del recitatiu gregorià.

El Cant de la Sibil·la.

El Cant de la Sibil·la s'interpretava la nit de Nadal a les esglésies de València, Barcelona, Mallorca, l'Alguer, Ontinyent, Gandia... Difós per l'Església per tal d'advertir al poble del naixement de Jesucrist, i anunciar la seua tornada coincidint amb el final dels temps i el judici final. La por a aquest judici va despertar entre el poble un espectacular auge de la devoció per la "mare de Déu, com a mediadora entre la divinitat i la resta dels mortals.

La sibil·la és un personatge d'origen pagà amb un gran poder endevinatori. Durant l'Edat Mitjana fou profeta del Judici Final, incorporant-se

a la litúrgia del Nadal. Manuel Sanchis Guarner (València 1911-1981), publicava al primer número de "Quaderns de Literatura" Raixa (Mallorca 1953) el següent: "En acabar l'ofici de Matines i abans de començar la missa, puja a la trona un al·lot d'uns dotze anys, que duu un cridaner vestit de caire femení amb tuls i sedes brodades, i que sosté amb dues mans una gran espasa lluenta. Porta tant estrany indument perquè representa una sibil·la, i, com és sabut, l'Antiguitat cristiana admeté que Déu havia concedit una mica d'esperit profètic a algunes d'aquelles endevinaires paganes, per tal de predisposar al gentils, amb llurs oracles, a rebre la llum de la Bona Nova. Aquell infant, sempre una mica emocionat per la gran solemnitat del moment i la gentada que l'escorta, canta aquesta arcaica cançó...

El misteri d'Elx.

També conegut amb el nom de la Festa "és una obra teatral que representa la mort, assumpció i coronació de la Verge". La tradició vincula el seu origen a la conquesta de la ciutat d'Elx per les tropes de Jaume I El Conqueridor el 1265, d'altra banda també es justifica el seu inici a l'aparició de la imatge de la Mare de Déu el 1370. Tanmateix estudis recents semblen datar l'origen d'aquesta obra a la segona meitat del segle XV. Es celebra durant els dies 14 i 15 d'agost a l'interior de la Basílica de Santa Maria d'Elx.

És l'única obra que va superar la prohibició de l'Església, en el Concili de Trento, de representar obres teatrals dins de l'Església. Tots els seus personatges són representats per homes, d'aquesta manera es fa, encara en l'actualitat, la prohibició que feia l'església pel que fa a l'aparició de la dona en aquest tipus de representacions. Està escrit en valencià, a excepció d'alguns versos en llatí. De la partitura i text es conserva un exemplar datat el 1709. En l'actualitat setanta adults i trenta nens, la major part d'ells amateurs, i integrats en la "Capella del Misteri d'Elx", són els encarregats de la seua representació.

El Renaixement.

Característiques Generals.

Entenem per renaixement el període que s'iniciarà en el centre i nord d'Itàlia a finals del segle XIV, estenent-se per la resta d'Europa en els segles XV i XVI. El renaixement (re-néixer) suposa un interès especial per l'art grec i romà clàssics. Malgrat aquest interès, que sí que tindrà efec-

te en altres arts, es fa gairebé impossible en música a causa de les poques dades que en aquell moment es tenen sobre com era la música grega.

En aquesta època es produeix una evolució social a causa de l'aparició d'una economia lligada a les ciutats, en contra de l'economia eminentment agrícola de l'Edat Mitjana, així com un progressiu abandonament del domini que l'església va tenir en el període anterior sobre la societat. Aquests dos aspectes ajuden a que l'home adquirisca una idea sobre si mateix que no té fins ara, humanisme. Un altre aspecte important des del punt de vista social, que tindrà una enorme importància en les arts, és l'aparició dels mecenes.

Tant la música religiosa com la profana seran polifòniques, que vol dir la superposició de diverses melodies, totes amb la mateixa importància. Una característica nova i important de la polifonia renaixentista serà la imitació que es produeix entre les veus.

En aquest període, i encara que molt lentament, la música instrumental anirà guanyant en consideració i independència en relació a la vocal. Pensem, que fins aleshores la música estava lligada a un text i era per tant principalment vocal. El desenvolupament d'instruments com ara la vihuela, l'antecessor de la guitarra, i altres com els clavicordis i violes o l'òrgan, faran que la música instrumental vaja obrint-se pas. Entre els compositors més importants d'aquesta època podem citar Giovanni Palestrina (1525-1594), Tomás Luis de Victoria (1548-1611), i Claudio Monteverdi (1567-1643). La música d'aquest últim està entre el renaixement i el barroc.

El Renaixement valencià.

A València, el renaixement musical no arribarà fins a finals del XV principis del XVI. Els primers documents que poden acreditar que el renaixement musical ha arribat a les nostres terres, els trobem en la música de la Cort del Duc de Calàbria. La importància de la música en aquesta cort, queda testimoniada no només pel gran nombre de músics amb el que sabem que comptava, sinó també pel seu cançoner, que editat a Venècia el 1556, conté obres de Milà, Flecha, Timoneda i altres. Compta, també, amb alguna obra de text religiós, així com nombroses cançons populars valencianes.

El Cançoner de Gandia. Recull, al contrari que el del Duc de Calàbria, música religiosa. No podem deixar d'esmentar l'enorme paper que tenen en aquesta època les capelles de les catedrals de València, Sagor i Oriola. Per on van passar no només, compositors valencians, sinó també alguns dels més importants representants de la composició d'aquesta època. Citarem a:

Lluís Milà (1500?-1561?). Figura indispensable de la cort del Duc de Calàbria. El seu "Libro de Vihuela de Mano intitulado El Maestro", fou un dels primers sobre la música instrumental. Encara que poc sabem del naixement i mort de aquest compositor valencià, la seua música és avui en dia interpretada en els cercles de la música antiga, i la seua figura considerada com la d'un músic innovador.

Ginés de la Parra (Oriola 1548-1612). Potser un dels més destacats músics valencians de l'època. Hi ha qui compara la seua figura a la de Palestrina (Palestrina 1525-Roma 1594)) a Itàlia.

Destacat polifonista, el musicòleg Felip Pedrell diu d'ell: "no va ser cap mitjanja, sinó un geni que es va avançar a molts dels seus contemporanis".

El Barroc.

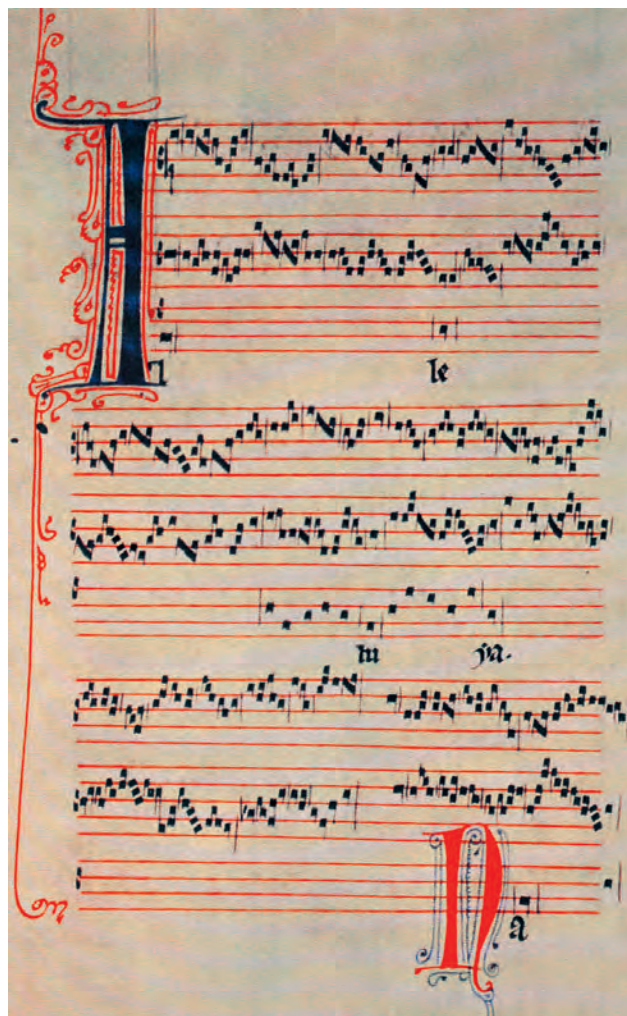
Característiques Generals.

Habitualment considerem aquest període del segle XVII a la primera meitat del segle XVIII. Tot i que podem considerar que a finals del segle XVI ja es donen les condicions estilístic-musicals suficients per a considerar la música del ja esmentat Monteverdi i altres compositors com a música barroca. Se sol donar per finalitzat el barroc amb la mort de J. S. Bach a 1750.

Des del punt de vista social es viu una època de crisi espiritual i econòmica, aquesta última provocada per males collites, mala producció. El fruit d'aquest estat d'ànim de l'home en aquesta època és sens dubte una forta tendència a l'expressió que abastarà no només la música sinó totes les arts. La gran evolució que es produeix en els instruments musicals en aquest període facilitarà les necessitats expressives del moment. Apareix el "pianoforte", antecessor directe del nostre piano actual, però, encara serà més important el clau. La perfecció a la qual arriba el violí, molt important en el barroc, augmentarà les possibilitats d'expressió als compositors d'aquesta època.

Característiques de la música barroca:

1. Ritme molt marcat. El moviment en aquesta música és de vital importància.
2. La música instrumental serà totalment independent de la vocal.

3. Esta música ja no buscarà servir al text, sinó una simbiosi entre tots dos.

4. La superposició de melodies, polifonia, renaixentistes donarà origen a l'acord, una major consciència sobre aquest convertirà a la música en un fet vertical. A partir d'aquest moment serà més important el sistema harmònic-vertical,

que la tendència melòdic-horitzontal preponderant fins aleshores.

5. A partir de la utilització del sistema vertical, totes les veus ja no tindran la mateixa importància com succeeix en la polifonia. S'inicia així el que anomenem la monodia acompanyada en què una veu principal serà acompanyada harmònicament per les altres.

6. El sistema tonal reemplaça el modal.

7. La importància que els compositors i la música italiana té en aquest període va fer que l'italià s'utilitze com a idioma comú, també als nostres dies, per a l'escriptura musical a tota Europa.

8. La dissonància adquireix una major importància i ara també ocuparà les parts fortes del compàs.

Apareixen noves formes musicals com: el Concert, la Suite, la Fuga (encara que els antecessors d'aquestes formes les podem trobar en algunes formes polifòniques del renaixement) i la Sonata. Dins de les formes vocals cal destacar el naixement de l'Òpera, forma que tindrà un enorme desenvolupament a partir d'aquest moment. Els instruments comencen a agrupar-se de manera molt similar a les nostres orquestres actuals, encara que en menor nombre, i amb plantilles moltes vegades imprecises. El barroc està ple de noms de compositors que han tingut una enorme transcendència en la història de la música: Johann Sebastian Bach (1685-1750), Georg Friedrich Händel (1685-1759), Antonio Vivaldi (1678-1741), Georg Philipp Telemann (1681-1767), Henry Purcell (1659-1695), Tommaso Albinoni (1671-1751).

El barroc valencià.

Dos compositors assumeixen el protagonisme del barroc valencià. Joan Baptista Comes i Joan Baptista Cabanilles.

Joan Baptista Comes (València 1568-1643). El podem trobar enquadrat tant com a compositor renaixentista, com a barroc, el que demostra el caràcter de transició que va tenir la seua música. La seua obra és imprescindible per comprendre

el període de transició que es produeix a València, i que ens porta del renaixement al barroc. L'obra de Comes és una de les més importants de la polifonia renaixentista. Neix al carrer Tapineria de València l'any 1582. D'infant de la Catedral de València, va passar a ser organista de l'església de Sant Pere de Sueca. Fou també Mestre de Capella a la Catedral de Lleida, Mestre del Patriarca de València, Mestre segon de la Capella Reial de Madrid. Sembla que el compositor no es va sentir a gust a la cort de Madrid, i aviat va decidir tornar al Patriarca per finalitzar els seus dies a la Catedral de València.

Joan Baptista Cabanilles (Algemesí 1644-València 1712). Va dedicar la seva vida a la composició i a l'òrgan. Va estudiar a la Catedral de València, tot i que va començar els seus estudis a la paròquia del seu poble. Als vint anys es converteix en l'organista de la catedral de València, després de morir el seu titular. Fou ordenat sacerdot el 1668. La major part de la seua vida va mantenir el seu lloc, a excepció de diversos períodes en què la mala salut va obligar a substituir-lo. L'harmonia de la seua música vocal va ser molt avançada per al seu temps, per això el podríem considerar com el Bach valencià. La major part de la seua obra es troba a la Biblioteca de Catalunya.

Encara a les nostres terres la música instrumental original era gairebé únicament la música escrita per a instruments de teclat, sobretot, per a orgue. En aquesta època entra a l'església un nou instrument: l'arpa. La resta de música instrumental bé podia comptar amb instruments com: cornetes, sacabutxos, baixons ... La major part de les vegades tocaven obres vocals arre-

glades pels propis intèrprets de aquestes formacions.

Avui en dia la música s'escriu per a una plantilla instrumental ben precisa, això no ha estat sempre així. Al segle XVII el compositor escriu per als instruments amb els que "pot comptar", i com ja hem dit, en moltes ocasions es tractarà d'arranjaments de música vocal que passa a ser interpretada per altres instruments, aquells amb els quals es compta per a l'ocasió.

Comes i Cabanilles, no només van ser importants en el nostre País, la seua música va indicar una nova forma de fer a tota la península. Després d'ells, haurà de passar molt de temps per trobar un compositor de tal repercussió.

José Pradas Gallén (1689-1757).

El 1700 entra a la catedral de València com infant, allà rep formació musical. El 1712 serà Mestre de Capella i organista a la capella Sant Jaume d'Algemesí, entre 1717 i 1728 a Castelló, i des d'aquesta data Mestre de Capella de la Catedral de València, càrrec que ocuparia fins a la seua jubilació el 1757. La major part del seu catàleg es conserva a les Catedrals de València, Castelló, la Biblioteca Nacional i la de l'Escorial. Pradas farà evolucionar la manera espanyola anomenada "villancico", apropant-lo a la moda que venia d'Itàlia, com el recitatiu i l'ària, pròpies de la cantata. També és important la seua contribució a la instrumentació de la música, violins, trompes, oboès i flautes adquireixen amb Pradas un major protagonisme.

El 29 de juny de 1707, Felip V promulgava el Decret de Nova Planta que abolia els furs del llavors Regne de València. No hi ha dubte que aquella data va tenir una repercussió, també, en

la història de la nostra música. A partir d'ara seria Castella qui marcaria les lleis.

El Classicisme.

Característiques Generals.

Després del barroc arribem a un nou període que anomenem Classicisme. Es desenvoluparà entre els anys 1750 i 1820. Es tracta d'un període breu. Pel que fa a les dates d'inici i fi de tots els períodes hem d'advertir que s'han de tenir en compte de forma orientativa. En totes les èpoques hi ha compositors que s'anticipen al nou període que vindrà i altres però, continuaran escrivint a la "antiga". El classicisme tindrà una naturalesa clarament oposada al barroc. La intenció de l'artista del classicisme serà la d'expressar a través de l'art el sentit de puresa, de serenitat, d'equilibri. Hi ha una gran contradicció entre el que l'artista clàssic busca transmetre i la realitat que l'envolta. Es tracta d'un període ple de canvis socials, servisca d'exemple la Revolució Francesa (1789). Sorprenentment, la música d'aquest període no reflecteix totes aquestes dificultats, sinó que al contrari, intenta transmetre una imatge ideal del món sense problemes de cap tipus. Els ideals de la Revolució Francesa de llibertat, igualtat i fraternitat, tindran un reflex positiu en la música que començarà a arribar a un major públic i serà cada vegada millor considerada a tot Europa.

Característiques de la música del classicisme:

1. El ritme marcat del Barroc deixarà pas a una major varietat, resultat gairebé sempre de la melodia. La melodia és ara l'element fonamen-

tal. Les melodies clàssiques seran suaus, buscant la perfecció ideal, de la qual féiem referència a l'inici d'aquest apartat.

2. Els compositors prefereixen en aquesta època les tonalitats majors, que responen millor al caràcter que busquen en les seues melodies.

3. Aquesta música busca l'equilibri.

4. Les formes musicals més importants d'aquest període seran la Sonata i la Simfonia. Dins de les agrupacions instrumentals destaca l'aparició del quartet de corda.

El compositor per excel·lència d'aquesta època serà Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791), sense oblidar a Joseph Haydn (1732-1809). Altres compositors clàssics: Muzio Clementi (1752-1832), Antonio Salieri (1750-1825), Luigi Boccherini (1743-1805). Hem de citar també a Ludwig van Beethoven (1770-1827) compositor que va escriure bona part de la seua música dins d'aquest període.

El Classicisme valencià.

L'auge de la música instrumental, ja totalment independent de la vocal, la importància del teatre líric i la influència de la música italiana, seran les senyes d'identitat del classicisme al nostre país.

Vicent Rodríguez Monllor (Ontinyent 1690-1760) i les seues sonates per clau són la nostra porta al classicisme. Són també un nexa evident entre els períodes barroc i clàssic. És qui introdueix a València la Sonata, com a forma musical. La seua música és d'una gran dificultat en l'execució. Són freqüents els encreuaments de mans en el teclat del clau, el que ens fa pensar que Rodríguez va ser un virtuós d'aquest instrument.

Joaquín García (Anna 1710-Las Palmas de Gran Canària 1779). És molt probable que cursara els seus primers estudis musicals a la Col·legiata de Xàtiva, tot i que no existeix cap documentació que així ho acredite. Malgrat tot, la seua música té una clara influència de l'exterior, la utilització de nous instruments, l'ús d'un llenguatge independent del vocal en la música instrumental, el tractament que li dóna a la melodia, l'ús de recitatius i àries en les seues obres, ens donen una clara idea del coneixement que el jove compositor tenia de la música italiana. S'especula amb que pogués ser el també valencià, José Pradas Gallén (1689-1757) qui introduís a García en aquest llenguatge. Fou Mestre de Capella de la Catedral de Santa Anna, a Las Palmas de Gran Canària. Els músics que troba al seu càrrec no li faciliten la feina, desconeixen l'idioma que el compositor valencià posa en els seus faristols, i, sembla que dificulten en gran manera l'estrena de les seues obres. Malgrat això, allà va passar la resta de la seua vida.

Vicent Martí i Soler (València 1754-Sant Petersburg 1806). Se l'ha anomenat "Martini el Spagnolo", italianitzant el seu cognom, o el Mozart valencià, potser per la competència que en el seu moment van representar les seues òperes amb les del músic de Salzburg.

Com gairebé tots els compositors dels que hem parlat, fins ara, en aquest treball, Martí i Soler també va cantar en el cor de la Catedral de València. Estudia música a Bolonya. Als vint-i-dos anys estrena a Madrid, "I due Avari", la seua primera òpera. Des 1777-1785 és Mestre de Capella al Regne de Nàpols. En aquesta època estrena diverses òperes en diferents ciutats italianes: "Andromaca", "L'amore geloso", "In amor ci vuol

destrezza" i "Le burler per amore". El 1785 es trasllada a Viena convidat per l'esposa de l'ambaixador d'Espanya en aquesta ciutat. Estrena, amb llibret de Lorenzo da Ponte, llibretista també de Mozart, "Una cosa rara" i "L'arbore di Diana", òperes amb les que va obtenir un gran èxit. En aquesta ciutat coneix la música de Salieri (1750-1825) i Mozart (1756-1791). Aquest últim cita una melodia de "Una cosa rara" en el segon acte de la seua òpera "Don Giovanni". Només tres anys després, rep una invitació de Caterina II per convertir-se en el compositor de la cort de Sant Petersburg. Allà estrena diverses òperes. Després va viatjar a Londres per indicació del seu amic el llibretista Da Ponte, l'escàs èxit d'algun dels seus estrenes a la capital d'Anglaterra li van fer tornar a Sant Petersburg per dedicar-se ara a l'ensenyament. Allà va morir i allà descansa, el compositor més internacional que ha eixit de les nostres terres.

El romanticisme.

Característiques Generals.

En les primeres dècades del segle XIX sorgirà un nou moviment que anomenem romanticisme, perdurarà fins a finals d'aquest mateix segle. Sens dubte aquest període és el que més presència i influència té en els nostres dies. La qualitat i quantitat de compositors que produeix el romanticisme el fan un dels períodes més importants. La música adquireix ara una enorme importància tant entre els artistes d'altres disciplines com en la societat en general.

La sensació del fracàs dels canvis produïts a finals del segle XVIII fa que la societat d'aquest

moment busque un refugi en què oblidar els seus problemes. L'artista d'aquest període entén que la música reuneix les condicions idòniques per a l'expressió dels sentiments romàntics, dels que es convertirà en un excel·lent vehicle. El compositor Richard Wagner deia: "la música comença on acaben les paraules".

Característiques de la música romàntica:

1. El ritme en la música romàntica quedarà en un segon pla.
2. La melodia i l'harmonia adquireixen en aquest període una importància fonamental. En el primer cas la melodia aconsegueix encara més importància que el període anterior. L'harmonia serà sens dubte l'element més important per al compositor romàntic. Dins el romanticisme la melodia anirà arribant a una gran complexitat.
3. El músic romàntic dona una major importància a allò que vol expressar que a la forma musical utilitzada. Aquesta és la raó per la que en aquesta època sorgeixen una gran quantitat de noves formes musicals, gairebé totes elles de forma poc estricta, en contraposició a les formes clàssiques que tenen un pla previ i rigorós. El poema simfònic, la fantasia, el nocturn, l'elegia, la balada, el impromptu, el preludi, l'estudi.
4. El mode menor s'obrirà pas en aquest període més útil per a les necessitats expressives del moment que el major.
5. El músic romàntic se sent atret per la natura. La seua música pretendrà en moltes ocasions ser descriptiva.
6. En aquest període la música adquireix una gran complexitat tècnica i instrumental.

7. La música s'obri camí en la societat del moment entrant en gran part de les llars centreeuropees.

8. El músic romàntic buscarà la llibertat no només expressiva, sinó també la professional en no dependre econòmicament de cap personalitat políticament important del moment. Una cosa i l'altra estan íntimament relacionades, ja que aquesta independència econòmica li donarà al compositor la llibertat de compondre sota el seu únic criteri i no segons els gustos de qui li paga.

9. Al llarg de tot aquest període la música instrumental serà molt més important que la vocal.

Ja hem dit al principi d'aquest apartat la gran quantitat de compositors importants que ens va donar el Romanticisme, citarem a: Ludwig van Beethoven (1770-1827), compositor que va viure entre el classicisme i el romanticisme, Johannes Brahms (1833-1897), Franz Schubert (1797-1828), Fryderyk Chopin (1810-1849), Anton Bruckner (1824-1896), Robert Schumann (1810-1856), Félix Mendelssohn (1809-1847), Héctor Berlioz (1803-1869) i Franz Listz (1811-1886) entre molts altres.

El romanticisme valencià.

Des d'un punt de vista peninsular les coses no pinten molt bé; pèrdua de les colònies, continus canvis de govern. Continuarem amb la "invasió" de l'òpera italiana, Verdi, Rossini, Bellini, Donizetti van ser els més representats. La música valenciana quedà apartada, amb només alguns dignes representants del que en Centreeuropa passava en aquell moment. A més a més, alguns dels millors compositors que tenien alguna cosa

a dir, van eixir de València per no tornar, com ja havia passat amb anterioritat.

Josep Melcior Gomis Colomer (Ontinyent 1791-1836). És un dels compositors valencians de l'època més destacat, i el que més projecció internacional va tenir al segle XIX. Els seus primers estudis musicals els rep a la Capellania de l'Assumpció de Santa Maria d'Ontinyent. Tot i que

als deu anys marxa a la capella de la Catedral de València per tal de continuar els seus estudis. Josep Melcior Gomis ha passat a la història, principalment i de forma injusta, per ser, suposadament, el compositor de l'himne de Riego, que fos himne de la II República. Tot i que encara no està degudament documentat, diverses fonts apunten la seua autoria. Diem injusta, perquè la producció del compositor d'Ontinyent és molt extensa i no sembla raonable que ens quedem només amb, "l'anècdota", aquest himne. Comença la seua carrera a la Catedral de València. Més tard va ser director del Regiment d'Artilleria de Barcelona. Fou membre, durant tota la seua vida, del Partit Liberal, el que el va portar a exiliar-se a París el 1823, un cop Ferran VII és Rei. A París, on va obtenir un notable èxit, va fer amistat amb Masarnau, Berlioz, Rossini i Meyerbeer. Va viatjar a Londres on va tenir notable èxit.

El valencià Josep Melcior Gomis és el compositor espanyol més internacional del segle XX. Estrenà diverses òperes a París, va escriure un mètode de solfeig i cant, ¡que prologà el mateix Rossini! Va ser nomenat Cavaller de la Legió d'Honor. El mateix Berlioz va elogiar la seua figura musical a la mort del compositor d'Ontinyent.

Un altre personatge indispensable de la música valenciana del XIX és el guitarrista i compositor *Francesc Tàrraga (Vila-real 1852-Barcelona 1909)*. El també guitarrista José Luis Ruiz del Puerto diu d'aquest compositor de Vila-real: "Els grans compositors que van marcar la història musical del segle XIX van estar molt allunyats de la guitarra". Algunes personalitats com Paganini, Sphor, Weber, Diabelli o inclús Schubert, que fou molt aficionat a ella, van ser notables ex-

cepcions dins d'un paisatge compositiu en què la guitarra, com no podia fer front a les exigències estètiques d'una societat romàntica que es decantava pel piano, l'òpera o l'orquestra, va haver de quedar circumscrita, quasi exclusivament, al cercle de compositors-guitarristes i aficionats a ella. En les últimes dècades del segle XIX, l'interès i la decidida trajectòria artística de Francesc Tàrraga, van aconseguir retornar la dignificació necessària i la justa revaloració a aquest instrument.

Tàrraga fou el precursor d'una nova Renaixença de la guitarra. Amb una formació acadèmica basada en els principis clàssics de la música, i

amb la inspiració que el propi gust de l'època li va proporcionar, revitalitzà el repertori i va reformular la tècnica guitarrística. Així va aconseguir projectar l'instrument cap a uns nous horitzons.

Després de morir a Barcelona el 15 de desembre de 1909, deixa una sàvia escola de guitarra que, tot i no veure's materialitzada en cap mètode concret, va tenir en els seus millors alumnes: Miguel Llobet, Emilio Pujol, Josefina Robledo, Daniel Fortea ..., els millors exemples per a la posteritat i la imprescindible continuïtat per a potenciar el gran desenvolupament que tingué la guitarra al llarg de tot el segle XX. Com a compositor, a més de realitzar nombroses transcripcions d'obres dels compositors més anomenats, va compondre obres inspirades i originals, com Capritx Àrab, Dansa mora, Somni, Records de l'Alhambra ... i una gran varietat d'estudis i breus peces de saló en les quals podem descobrir les més delicades característiques del seu estil i que resumeixen el seu món romàntic, exquisit i sensible.

Ruperto Chapí (Villena 1851-Madrid 1909). Fou un músic precoç, als dotze anys compon "Estrella del bosque", la seua primera sarsuela. Als quinze anys dirigeix la Banda de Villena. Un any després, els seus pares l'envien a Madrid on ingressa al conservatori. Allí estudia harmonia i composició, a més de treballar com a cornetí a l'orquestra del Circ Price. Aquesta fou una època difícil per a Chapí: a causa de la manca de recursos, va passar moltes nits dormint al carrer malgrat la seua fràgil salut. Malgrat els contratemps, la seua determinació li fa continuar estudiant, i prompte comença a collir els seus primers fruits. El 1874 estrena al "Teatro Real de

Madrid” la sarsuela “La hija de Jefté”. Gràcies a aquesta obra, obté una beca que li permet viatjar a París i Roma, on, a més d’ampliar estudis, coneix la música dels compositors, Leoncavallo, Verdi, Bizet i altres, que exerceixen una notable influència en la seua escriptura.

Quatre anys després, torna a Espanya per a començar la seua carrera com a compositor de sarsuela. És ara quan comencen els millors moments de la seua vida com a compositor: d’aquesta època són les estrenes de: La tempestad (1882), La bruja (1887), El rey que rabió (1891), El tambor de granaderos (1896), Las hijas de Zebedeo (1889), El duque de Gandia (1894) i La Revoltosa (1897). Totes elles entren dins del gènere considerat com a gran sarsuela. Chapí també va escriure obres del “género chico”, a més de música de cambra i simfònica. Destaquen els seus quatre quartets, i entre la música per a orquestra, el poema simfònic “Los gnomos de l’Alhambra”, que segueix la forma romàntica tan freqüent en els compositors del segle XIX. Ruperto Chapí va ser un dels compositors espanyols més importants de la segona meitat del XIX, malgrat que la necessitat li va fer escriure, de vegades, molt i massa ràpid. A Chapí devem també la creació de la SGAE, societat general d’autors i editors, que serà fundada amb la intenció de regular l’activitat econòmica dels compositors i tenir cura que els drets d’autor arribaren al seu destinatari, la qual cosa a l’època no sempre succeïa.

En el moment de la seua mort el 1909, gaudeix de l’èxit de “Margarita la tornera”, obra estrenada al “Teatro Real de Madrid” un mes abans de la seua defunció. Va escriure més de cent cinquanta sarsueles, a més d’altres gèneres.

El final del segle XIX serà important per a la música valenciana des del punt de vista institucional. Naixen institucions com ara: el Teatre Principal que s’inaugura el 1832, es crea el Conservatori de València al 1879, i en 1886 se celebra a la Plaça de Bous de València el primer certamen de bandes, formació instrumental que tindrà un gran protagonisme en els anys següents tan des del punt de vista musical, com en el social.

Els nacionalismes.

Característiques Generals.

A mitjans del segle XIX, sorgirà una nova corrent conseqüència del pensament romàntic. Aquesta corrent anomenada nacionalisme té com a principi enaltir la música folklòrica pròpia de cada nació. En països com Hongria i Espanya el nacionalisme tindrà vigència fins a mitjans del segle XX amb compositors tan importants com Béla Bartók (1881-1945) i Zoltán Kodály (1882-1967) en Hongria o Felip Pedrell (1841-1922), Manuel de Falla (1876 - 1946), Enric Granados (1867-1916), Joaquín Turina (1882-1949) o Isaac Albéniz (1860-1909) a Espanya. A Rússia destaquen Mikhaïl Glinka (1804-1857), Modest Mússorgski (1839-1881), Nikolai Rimski-Kórsakov (1844-1908) i Aleksandr Borodín (1833-1887).

Característiques de la música nacionalista:

1. El ritme adquireix una gran importància resultat de la recerca, que fa el compositor, en les danses i cançons pròpies del folklore de cada nació.
2. Les melodies estaran influïdes pel folklore natural del país de cada compositor.

3. Abandonament, gairebé total, de les formes tradicionals o adaptació d'aquestes a les necessitats de la música folklòrica.

4. Expressió dels sentiments nacionals.

El nacionalisme valencià. Una petita renaixença.

A finals de segle XIX, principis del XX l'òpera italiana i la sarsuela, seguia ocupant la major part de l'espai musical valencià. Les seues melodies seran les preferides del públic. Malgrat tot, la música de Wagner s'obria camí entre els músics valencians, que veien en el seu llenguatge un aire nou, cansats de les melodies italianes, i ansiosos de conèixer la música que canviaria el rumb de la composició.

València viu un moment conegut com "la Renai-xença". Es crea el conservatori de música, com ja hem dit, però també la Banda Municipal de València el 1903, la Societat Econòmica d'Amics del País, l'Ateneu i Lo Rat Penat. Un dels màxims exponents de la música en aquest moment seria:

Salvador Giner Vidal (1832-1911). Està considerat com un dels patriarques de la música valenciana. Una vegada més ens trobem amb un compositor format a la Catedral de València. No hem d'oblidar que el conservatori obria les seues portes l'any 1879, per la qual cosa el pes de la formació musical de la Catedral seguia sent molt gran. Aquesta institució va marcar la seua trajectòria musical, ja que Giner va compondre més de dues-centes obres de caràcter religiós. El 1871 es trasllada a Madrid amb la intenció de compondre sarsueles, de nou veiem com el teatre líric és la sortida professional que busquen els nostres compositors. La influència de Ber-

lioz el porta a escriure utilitzant el poema simfònic, forma romàntica, però adaptat a la sensibilitat valenciana. Podem dir que marca l'inici d'un cert nacionalisme musical valencià. Obres com: "L'entrà de la murta", "Una nit d'albaes" o "És xopà... fins a la Moma", obrin un camí molt interessant per a la música simfònica valenciana. Va ser també catedràtic de composició del Conservatori de Música de València, de la seua classe van eixir compositors tan interessants com: Vicent Lleó, Manuel Penella i Pedro Sosa. El 1893 va ser nomenat director de la Societat Coral el Micalet. Fou el primer que es va interessar per la música popular valenciana, el primer que busca integrar-la en el seu llenguatge, introduint en les seues obres les melodies populars. Tanmateix, la seua producció lírica segueix mirant a Itàlia, i fins i tot utilitzant l'italià com a llengua en les seues òperes. Fou, sens dubte, una ocasió perduda en què la utilització del valencià, potser, hagués obert les portes a altres que venien darrere.

Francisco Cuesta (València 1890-1921). És un compositor maltractat per la història, que no li ha fet justícia. Francisco Cuesta fou cec gairebé des del seu naixement. La seua música va evolucionar cap al nacionalisme, per influència de Salvador Giner, però amb un llenguatge molt personal. La seua música està encara per descobrir pel públic.

La música en el segle XX.

El començament del segle XX estigué marcat per una gran varietat d'estils, tant estètics com en relació a la tècnica utilitzada per la composició. Els compositors a partir d'aquest moment buscaran la seua pròpia manera d'expressar-se,

així no serà senzill integrar-los dins d'un corrent musical com hem vist en els períodes musicals anteriors.

Com sempre, veurem a compositors que es mantindran més o menys fidels al passat, el que s'ha anomenat posromanticisme, com els casos de Gustav Mahler (1860-1911) o Richard Strauss (1864-1949), en contraposició a dos compositors que, encara que amb formes d'escriure ben diferents, marcaran la primera meitat del segle XX. Ens estem referint a Igor Stravinski (1882-1971) i a Arnold Schönberg (1874-1951).

Igor Stravinski al llarg de la seua carrera va utilitzar diferents llenguatges. Sens dubte es tracta d'un autor compromès amb el seu temps i inquiet des d'un punt de vista artístic. Malgrat tot, més influència des del punt de vista musical va tenir Arnold Schönberg (1874-1951), ell fou qui acabà amb la tonalitat com a única manera d'ordenar els sons alhora d'escriure la música.

Totes les corrents que sorgeixen en el segle XX, les hem d'entendre com una conseqüència del passat. El compositor, igual que qualsevol altre autor, necessita explorar noves formes d'expressió que reflecteixen la realitat que l'envolta, i que responguen als reptes que la societat del moment li presenta. Podem imaginar què hauria passat amb la història de la música si Mozart (1756-1791), i altres que com ell van fer aportacions a la cultura de la humanitat imprescindibles, haguessen seguit escrivint com el genial J. S. Bach (1685-1750)?

Característiques de la música del segle XX:

1. La diversitat dels llenguatges utilitzats pels compositors: atonalitat, dodecafonisme, seria-

lisme, politonalitat, aleatorietat, música concreta, electrònica, electroacústica, estocàstica...

2. L'ús de plantilles instrumentals molt variades i més reduïdes, fugint, la major part de les vegades, de les grans plantilles orquestrals utilitzades en el romanticisme i posromanticisme.

3. Utilització d'elements estranys als instruments acústics tradicionals, amb o sense la participació d'aquests.

4. Se li donarà més importància al timbre dels instruments sobre altres propietats del so.

5. Manipulació del so, bé amb elements electrònics, o bé amb una utilització "no tradicional" dels instruments.

6. La música tindrà una major dificultat, més que en períodes anteriors, la seua execució requereix un gran nivell en els intèrprets.

Al segle XX han destacat una gran quantitat de compositors, anem a citar únicament als que considerem més importants per les aportacions que feu el seu llenguatge: Igor Stravinski (1882-1971), Arnold Schönberg (1874-1951), John Cage (1912-1992), Pierre Schaeffer (1910-1995), Karlheinz Stockhausen (1928-2009), Luciano Berio (1925-2003), Yannis Xenakis (1922-2001), Dmitri Xostakòvitx (1906-1975) i Alfred Schnittke (1934-1998), Olivier Messiaen (1908-1992), Hans Werner Henze (1926), Luigi Nono (1924-1990), Witold Lutoslawski (1913-1994) i Krzysztof Pendercki (1933).

El segle XX valencià.

Tanmateix, al nostre país l'avantguarda musical tardarà en obrir-se camí. Així trobem una sèrie

de compositors que continuen escrivint des d'un punt de vista més proper a la tradició:

Juan Martínez Báguena (València 1897-1986). La seua música està destinada, principalment, a l'escena, va escriure sarsuela, però també revista.

Leopoldo Magenti (Alberic 1894-1969). Va ser un excel·lent pianista, però una lesió al canell va fer que es dediqués, principalment, a la composició.

Eduardo López Chavarri (València 1871-1970). Va estudiar amb Felip Pedrell, però també a Alemanya, Itàlia i França. La seua activitat, al llarg dels seus 99 anys, fou molt intensa: periodista, traductor, assagista, a més a més de compositor. En la seua música, i amb freqüència, utilitza temes valencians. Va ser un gran estudiós del folklore.

Pedro Sosa (Requena 1887-1953) Va treballar amb Giner i la seua música té un fort arrelament valencià. És el compositor del conegut "El cant del valencià".

Josep Moreno Gans (Algemesí 1897-1976). Com en el cas de Cuesta és un compositor per descobrir. Va estudiar a Viena, Berlín i París, i va tenir relació amb Ravel, Repighi, Casella, Pau Casals i Paul Hindemith. Va obtenir en dues ocasions el Premi Nacional de Música d'Espanya, el 1928 i 1943.

Joaquín Rodrigo (Sagunt 1901-Madrid 1999) Cec des dels tres anys, aquest problema, com en el cas de Cuesta, fou la que el va posar en el camí de la música. Estudià a París amb Paul Dukas, i va conèixer a Ravel, Stravinski i Falla. És conegut, principalment, per "El Concert d'Aranjuez", per a guitarra i orquestra.

No obstant, al nostre país també hi hagueren compositors que començaven a obrir les portes

a la modernitat, alguns tímidament, però ens els que la influència d'allò que es feia a Europa, donava un nou aire a la música del nostre país:

Manuel Palau (Alfara del Patriarca 1893-València 1967). Després d'estudiar al Conservatori de València, va treballar amb Ravel a París. En la seua música s'aprecia la influència de l'impressionisme francès sense renunciar al seu interès per la música popular valenciana.

Vicent Asencio (València 1908-1979). Casat amb la també compositora Matilde Salvador, va fundar el 1934 juntament amb els també compositors valencians Vicent Garcés i Ricardo Olmos entre d'altres, el grup que rebria en nom de "El Grup del Joves". Com ells mateixos proclamaven en el seu manifest: "Aspirem a la realització d'un art musical valencià vigorós i ric, i en l'existència d'una escola valenciana fecunda i múltiple". El compositor Tomás Marco (Madrid 1942) diu d'Asencio: "és un músic intimista i refinat, la seua qualitat està exempta de qualsevol dubte".

Oscar Esplà (Alacant, 1889-1976). Al principi la seua formació musical va ser pràcticament autodidacta, la seua família vol que siga enginyer. Malgrat tot, i després d'obtenir amb la seua obra "Suite Levatina" un primer premi de composició a Viena, treballarà amb Max Regger a Alemanya i Camille Saint-Saëns a París. El llenguatge de Claude Debussy tindrà una gran influència en la seua obra.

José Báguena (València, 1908-1995). Va treballar com a funcionari a la Diputació de València, no pertànyer a cap grup el va ajudar a que la seua música fos molt personal. El seu treball arriba també a la musicologia i la crítica musical. Fou un dels primers compositors valencians que utilitza el dodecafonisme en la seua música.

Armando Blanquer (Alcoi 1935-València 2005). Estudia amb Manuel Palau a València. Posteriorment es va traslladar a París on treballa amb Oliver Messiaen (1908-1992) i a Roma amb Petrassi (1904-2003).

Matilde Salvador (Castelló de la Plana 1918-València 2007). Fou una dona molt activa i compromesa amb el seu temps. En el seu haver compta el ser l'única compositora que ha estrenat una òpera al Teatre del Liceu de Barcelona. Dedicà bona part de la seua vida a l'ensenyança.

Francisco Llàcer (València 1918-2002). Alumne de Palau i de Bàguena Soler, ben aviat abraça l'avantguarda musical centreeuropea, sent un dels primers compositors valencians a fer-ho. És per això que la seua música té un valor indis-

cutible per a tots aquells músics valencians que gràcies a ell pogueren escoltar un llenguatge totalment nou al nostre país.

Més difícil és catalogar el que està succeint ara mateix. Potser, aquest treball que té com a vocació reflectir, breument el que ha estat la història de la música valenciana, hauria de citar els noms d'aquells que, segurament, d'ací a uns anys seran objecte d'estudi i anàlisi, i deixar que siga la historia que jutge el seu treball.

Així podem parlar d'aquells que continuen utilitzant la tonalitat com a principal llenguatge: Salvador Chuliá (1944), Ferrer Ferran (1966), Ángeles López Artigas (1939), Juan Pons (1941), Francisco Tamarit (1941), Andrés Valero (1973), i molts altres. Una gran part de la producció d'aquests compositors està dirigida a la música per a Banda.

I també parlarem d'aquells que segueixen el camí que la música ha anat recorrent al llarg del segle XX. Entre aquests últims podríem citar a: Llorenç Barber (1948), Emilio Calandín (1958), César Cano (1960), Javier Costa (1958), Javier Darías (1946), José Evangelista Cabrera (1943), Gregorio Giménez (1960), Antonio Gómez (1959), Ramón Ramos (1950), Enrique Sanz (1957), així com qui escriu aquest treball, Vicent Roncero (1960). Ens trobem en aquest moment escrivint la música que, segur, serà objecte d'estudi, i serà aleshores quan qui estudeie la nostra música, catalogue i certifique, o no, la qualitat de les nostres propostes.

El món d'avui és molt diferent a aquell en què es buscava el caràcter de la música prop de melodies populars. Avui vivim en una societat on

les fronteres en l'art són poc perceptibles, així doncs, la música valenciana d'avui no hauria de ser diferent de la que podem trobar en qualsevol altre país de no importa què continent. La facilitat amb què les obres més noves es mouen pel nostre món, ens fan a tots estar molt més oberts a qualsevol proposta, i per suposat faciliten la comunicació entre els compositors de qualsevol indret. Al País Valencià tenim una llarga tradició musical ben arrelada entre nosaltres. Entre tots hem de cuidar-la, fugint de vanes expectatives i de fàcils elogis. Només el treball realitzat amb serietat, només la dedicació sincera, junt a una curada educació ens asseguraran el nostre futur musical.

Bibliografia.

Abad Amor, Celso: "Estudis sobre els teòrics espanyols del Cant gregorià dels segles SV-XVIII", Madrid, Societat Espanyola de musicologia, 1980.

Abraham, Gerald: "Història Universal de la Música". Madrid, De Taurus, 1986.

Azcarate Ristori i altres: Història de l'Art. Ed Anaya.

Brenet, Michel: "Diccionari de la Música" Històric i tècnic, Barcelona, De. Iberia S.A., 1981.

Climent, José: "Historia de la Música Valenciana". Valencia. Rivera Editores.

Comotti, G.: "La música en la cultura grega i romana" Vol I. d'Història de la Música, Madrid, Edicions Turner, 1986.

Consueta de la Festa o Misteri d'Elx. José María Vives Ramiro. Ajuntament d'Elx.

López-Chavarri, Eduardo: "Història de la Música", Barcelona. Editors Impremta Elzeviriana i Llibreria Camí, S.A.

López-Chavarri, Eduardo: "Música popular espanyola". Editorial Labor.

López-Chavarri, Eduardo: Folklore musical espanyol, Madrid. Unió Musical Espanyola.

López-Chavarri Andujar, Eduardo: Brevario de la Historia de la Música Valenciana.

López-Chavarri Andujar, Eduardo: Brevario de la Historia de la Música Valenciana.

P. Morgan, Robert: La Música del segle XX. Ed Akal música.

Riemann, Hugo: "Història de la música", Barcelona, Ed Labor SA. Col.lecció Labor, 1930.

Scholes, Percy A.: Diccionari Oxford de la música, vol. II Barcelona. Ed Edhasa / Hermes / Sudamèrica.

López-Chavarri Andujar, Eduardo: Brevario de la Historia de la Música Valenciana.

P. Morgan, Robert: La Música del segle XX. Ed Akal música.

Riemann, Hugo: "Història de la música", Barcelona, Ed Labor SA. Col.lecció Labor, 1930.

Scholes, Percy A.: Diccionari Oxford de la música, vol. II Barcelona. Ed Edhasa / Hermes / Sudamèrica.

La Música coral

Realitat i màgia

*Autora: Mònica Perales i Massana.
Directora de cors i veïna de L'Eliana.*

Introducció.

Això és màgic! Em deia una coralista que formava part d'un dels cors amateurs que he tingut el plaer de dirigir al llarg de la meua vida professional.

I és que no es podria resumir de millor manera. Metgesses, funcionaris, netejadores, mestres, mestresses de casa, jutges...s'apropen a la música atrets per totes les qualitats extramusicals que comporta.

La fascinació per la música és de les poques coses que atrau a molta gent i que, gràcies a la música coral, poden gaudir-la a través del cant.

Per a cantar, no cal passar llargs anys d'estudi d'un instrument, que necessita llargues hores de tècnica. Amb això no vull dir que per a cantar no es necessite tècnica ni moltíssimes hores d'estudi i de sacrifici, potser en siga el més sacrificat de tots! Però el que sí és cert és que qualsevol persona pot cantar, té aquest do, igual que té el do de la paraula.

Els xiquets i les xiquetes canten des de l'inici de la seua existència, de fet modulen la veu abans "cantada" que parlada.

Per tant, tots tenim la capacitat de cantar i fer música! Podem ser tots nosaltres protagonistes del fet musical!

El treball, doncs, amb la gent que s'apropa a la música a través del camp coral és molt encisador, però cal també tenir clar que és un dels treballs més difícils. Cal conèixer profundament l'instrument, les possibilitats dels qui el componen i cal marcar un camí de treball, on l'esforç i l'èxit vagen agafats de la mà.

Una mica d'història. La veu i el seu poder.

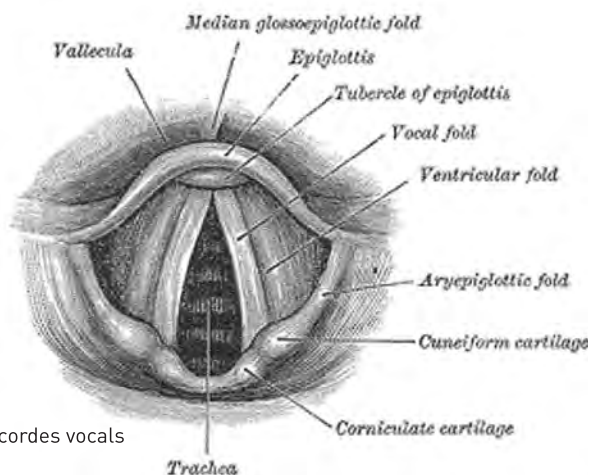
Tirem la mirada una mica enrere. Una de les primeres funcions de la música va ser la plantejada per la teoria de l'Ethos. La teoria de l'Ethos és la concepció, que tenien ja a l'antiga Grècia, que la música pot canviar l'estat d'ànim de les persones. Estudia els efectes que produeixen dife-

rents melodies als oients, les seues reaccions. I és des del principi que a la música se li atorga poders terapèutics, ja que amb el seu ús es podia intervenir en el caràcter humà (mite d'Orfeu i Eurídice).

Aquest poder terapèutic i a la vegada comunicador i despertador de les reaccions humanes, després s'utilitzaria com a transmissor de la paraula de Déu, ha tingut molt a veure amb la comunicació amb les divinitats. No ens hem de quedar a Occident, Orient ha estat motor molt especial de la música i de la música com a camí al més enllà.

Cal també tenir en compte el seu poder energètic. El so es produeix a partir d'un fet físic, d'una vibració.

En el cas de la veu la vibració parteix de les cordes vocals. Les cordes vocals mogudes pel motor de l'aire necessiten de certa tensió muscular i de gran col·laboració dels resonadors per a que arribe a ser un so entenedor a l'exterior. Per tant, entren en funcionament gran part del nostre cos, per no dir tot, per a que el fet sonor es produisca...

Les cordes vocals

Ens detenim una mica i aprofundim.

El so és forma per ràfegues regulars. La velocitat de l'aire determinarà l'altura dels sons (com més ràpid més agut i com més lent més greu).

Els homes tenen, en general, les cordes més gruixudes que les dones i és per això que poden produir freqüències més baixes.

Les dones i els xiquets tenen el tub de ressonància més curt que els homes, i per tant les freqüències que creen són més agudes.

L'home és l'únic que posseeix un tub de ressonància flexible, la laringe i que el podem modificar movent el vel del paladar, o paladar tou, i deixant que la llengua prenga diferents posicions.

Però aquest aire que passa per la glotis necessita dels resonadors per a poder amplificar-se. Igual que una trompeta té una campana al final del seu instrument, o en una guitarra les cordes descansen sobre una gran caixa buida de fusta, la veu humana troba els seus amplificadors en la boca, el nas, la conca dels ulls, el cap, el pit...

És en els resonadors on s'afegeixen harmònics al so fonamental que produïm a la glotis, i és on la nostra veu pren força i personalitat.

La vibració que arriba a fora és aquest so audible, però és cert que qualsevol vibració que produïm ens proporcionarà un massatge interior. És des d'ací on hem de partir per a que el "poder" del cant, en el món amateur, que és el que ens ocupa, comença a obrar la màgia.

El món coral valencià i les seues agrupacions. Passat, present i futur.

La Comunitat Valenciana històricament ha estat un territori de bandes. En tots els pobles hi ha

una banda, o a voltes més d'una, on hi toca un representant de cada una de les famílies, si no famílies senceres.

La música, a través de les bandes, acompanya tots els actes socials: des d'una processó, a un soterrament o a un partit de futbol.

En canvi, els cors han estat representats més pels cors parroquials, que han fet una funció fonamental, i els orfeons que aglutinaven a tot aquell que volia cantar als pobles ja una miqueta més grans.

D'aquests nuclis han nascut les inquietuds per un món coral més professional. Dels grans orfeons de la ciutat de València es va nodrir l'ara dit Cor de la Generalitat, fundat el 1987 amb el nom de Cor de València, el primer cor professional de la Comunitat, i de fet l'únic.

Cal fer esment a nuclis corals que han ajudat a impulsar l'estudi del món coral o que per les seues característiques els fa únics, com poden ser el *Misteri d'Elx* (s XIV-XV), *El Orfeón Valenciano* (1862), el més antic, la *Societat Coral el Micalet* (1893), la *Coral Polifònica Valentina* (1942), *l'Orfeó Universitari de València* (1947), *l'Escolania de la Mare de Déu dels Desemparats a València* (1958), el *Cor Universitari San Yago* (1968), *l'Schola Cantorum d'Algemesí* (1971), *l'Orfeó Valencià Navarro Reverter* (1972), i tants altres per la resta del territori.

No podem obviar tampoc un gran nombre de cors de Cambra que poc a poc han anat realitzant un treball de qualitat i inclús de recuperació de la música valenciana, tant antiga com contemporània, com són Victoria Musicae, Studium Musicae, Cor Duc de Calàbria, Lluís Vich, Amalthea, Neovocalis, *Almodí Cor de Cambra*...

El misteri d'Elx

Tots ells han ajudat a la profusió del cant coral a la nostra Comunitat. És evident que me'n deixo molts, però, dels que he enumerat, tots tenen una importància rellevant des del punt de vista musical, històric, polític o social.

Un cor pot ser des d'un grup reduït a una gran massa coral. Les diferències que s'establiran entre les diferents formacions romandrà en el diferent repertori que podran englobar, la representació musical d'un poble o escola de música, grup d'amics o grup universitari. Hi ha tantes maneres i tarannàs com grups. Però tots utilitzen el mateix llenguatge comunicador: la música.

Per als qui ens dediquem al cant coral i, a més a més, ens preocupa i ens ocupa la docència i la pedagogia del món coral, cal que mirem la figura de Diego Ramon i Lluch, que fundà *l'Schola Cantorum d'Algemesí*. D'ella naix el format d'Escola Coral, de la formació des dels més infants fins arribar al cor mixt, d'adults. Es crea també la necessitat de la formació i de la creació de materials adients per a la correcta evolució del cantaire.

En quinze anys cap ací la música coral ha fet un bot molt important en la vida del músic valencià: es celebren nombrosos cursos de direcció coral, es crea en juny de 1997 la Federació de Cors de

la Comunitat Valenciana (FECOCOVA), s'implanta per llei l'assignatura de Cant Coral a les Escoles de Música i per tant, el món coral creix en nombre i en qualitat. I de fet, es normalitza. (Obviaré qualsevol comentari als pseudo-concursos televisius).

Hui en dia la Federació de Cors de la Comunitat Valenciana (FECOCOVA) compta amb 116 cors federats (entre cors infantils i cors mixtes). El camí està començat però encara estem lluny de les comunitats que per tradició, més coral que bandística, porten la davantera, com són la basca i la catalana, amb més de 600 cors federats a la FCEC (Federació Catalana d'Entitats Corals) i uns 350 al SCIC (Secretariat de Corals Infantils de Catalunya), algunes de les quals són corals de les terres d'Aragó i el País Valencià.

Però tornem al nostre dia a dia. Ara, a part de tenir bandes, els pobles tenen cor. És més, tenen cors, ja que a part del cor parroquial, està el cor del poble i molt probablement, i garantint un futur, un cor infantil, encetant el camí de les Escoles Corals.

Vé Aniversari Escola Coral La Nau de la Universitat de València. Març 2007

Posem l'exemple del la vila de L'Eliana. Cal dir que és un cas especial, sota el meu punt de vista, per la quantitat de música coral que es practica. Adonem-nos-en.

Tenim el cor parroquial, el Cor de L'Eliana que té la seua Escola Coral, el Cor de la Societat Musical amb el seu cor Infantil. Tant a les escoles del Verge del Carme, L'Olivera i Monte Alegre hi ha cor dins de l'escola, a part del que els xiquets canten a l'aula. Em consta que al menys fa un temps al col·legi Helios també hi havia un cor. I jo tinc la sort de formar part i dirigir el Cor de Mares de L'Olivera.

Cor de mares de L'Olivera. Concert Alboraià Col.laboració amb l'ONG Menuts del Món. Juny 2008

També L'Eliana va acollir durant uns anys un concurs de cors organitzat pel Rotary Club i és palesa la presència de música coral al Cicle 5 segles de Música.

Quina sort! I a part, les bandes, la dels grans i la juvenil, i un grup de guitarres i molts músics

professionals que hi viuen! Això per a un poble és un luxe perquè és cultura, i la cultura és l'única riquesa que mai ningú ens podrà prendre.

La figura del director.

Quan parlem de cors amateurs, que com ja he comentat és la immensa majoria dels cors que existeixen, és fonamental la figura del director.

Personalment no m'agrada la paraula director o directora, té massa connotacions marcial. Jo m'incline més per donar-li a la paraula director les connotacions que s'extrauen d'altres llengües com la que tenen els anglesos: *conductor*.

I és que la persona que es pose davant d'un col·lectiu, ja siga de xiquets, adolescents o adults, haurà de conduir, guiar, als qui té davant pel camí del llenguatge musical, de l'expressió, de la veu com a instrument i, per a mi el més fonamental, pel treball en equip, per la suma d'esforços i per la integració de la diferència (i ací podem posar totes les diferències que vulgueu: social, de raça, de capacitat, de caràcter...).

Per tant, el professional, perquè així ho ha de ser, que es fique davant d'un cor, haurà de dominar i, gràcies al seus vastos coneixements, poder anticipar-se al problemes que puguen sorgir, tant a nivell musical com grupals.

El repertori haurà de ser l'adequat per a cada formació, fonamental per al creixement del grup i per a no crear falses expectatives i frustracions.

A més a més, com que podrà controlar tot això, podrà situar en el seu lloc correcte, el punt en el que es troba el grup, i combinarà el gaudi amb la superació.

És cert que molt sovint els directors som més animadors que músics. Això és important saber-ho per a poder compensar-ho. Normalment la gent dedica el seu poc temps d'oci a allò que li ompli, que li crea plaer i que gràcies al seu esforç li compensa. Per tant, no cal oblidar la part lúdica, i molt sovint terapèutica que estem exercint, però sense oblidar que la música ens està servint d'excusa i que cal ser-li respectuós.

La música per si mateixa, si està ben feta i interpretada, ja té, tal i com explicava al principi de l'escrit, els seus propis "poders". És per això que disfressar-la massa a voltes és contraproductiu.

La màgia feta realitat.

I ara intentarem simular, a mode de viatge virtual, el camí que es realitza des que es comença fins a un dia de concert.

Un bon dia algú és contractat o senzillament s'anima a posar en comú els seus coneixements com a director o directora. Es queda a una hora i a un lloc d'un dia de la setmana, on d'una manera periòdica i regular es treballarà.

Si no tenim piano, amb un simple diapasó ens disposarem a ensenyar les cançons: algunes seran a una veu i altres, si és possible a dues o més!

Hi haurà gent que cantarà l'agut, d'altra que cantarà el greu i per separat aprendran la seua melodia. Uí, què difícil! Acostumen a ser les primeres paraules. Ara, ho intentem ajuntar? I és quan es produeix el primer moment màgic: d'una manera *inexplicable* les dues veus casen! Fan que el conjunt siga bonic i agradable!

Seguim muntant trossets, mica en mica per a fer el tot. Les veus aprenen, s'entrenen, s'agilitzen,

comprenen que han de modular amunt i avall, utilitzant una bona respiració, i en mig, unes bones rialles, perquè allò que ens sorprèn ens fa somriure, i no cal dir si som nosaltres els qui fabriquem la sorpresa!

Poc a poc anem fent repertori i un bon dia ens decidim a mostrar-lo al públic. De ben segur que al principi serà els “nostre” públic (fills, mares, pares, iaïos, amics...), els qui ens disculparà la nostra inexperiència, però poc a poc voldrem eixir de l'ou i compartir la nostra experiència amb gent de fora de casa.

Pensem com anirem vestits, l'ocasió ho val. I uns moments abans de començar el concert recuperelem els nervis de l'estómac que se'ns fica en els moments importants.

La primera cançó quasi ni la disfrutem, però de sobte veiem les cares de qui ens escolta i les cares de qui ens acompanya en el cant. Alguna cosa està passant. I és que per fi el cercle es tanca, la satisfacció ens invadix i compartim el nostre treball.

Sonen aplaudiments i, la màgia s'ha fet realitat!

Conclusions.

Des de la meua posició de directora, el fet de plantejar-me parlar de la música coral en un escrit que ha de compartir pàgines amb molts altres músics, va fer que em proposara submergir-me en el món coral des de la vessant més pedagògica possible, perquè des d'aquest punt podria abordar amb rigor el tema i, amb una mica de sort, podria engrescar a tots aquells que s'apropen a l'escrit per a que, si encara no ho

fan, que s'atrevisquen a cantar, a formar part, a formar-se.

La formació personal i musical em sembla imprescindible per a poder treballar amb tots aquells que decideixen dedicar el seu oci a participar del fet musical a través del cant. Sense pretensions professionals però amb les exigències ineludibles del treball ben fet.

Molt sovint cal lluitar contra la figura del director, que dirigeix un cor amateur i que d'alguna manera banalitza el “poder” del que gaudeix davant del col·lectiu. Cal ser conscient que no només hi ha notes i ritme que cal marcar, i un text que cal col·locar en el seu lloc. La música de per si és molt més, però un grup humà també, i és precís, doncs aglutinar totes les necessitats.

Cal també ser conscient que la seua formació ha de ser molt més profunda, si cap, que si es ficara davant d'un cor més professional. Treballar amb xiquets o amb gent major és treballar amb material sensible, on la música és una meravellosa excusa per a concentrar diferents sensibilitats i estats formatius.

I tal i com hem vist, per sort, a la Comunitat Valenciana el món coral està en plena evolució. Cal treballar dur per a que siga un fenomen que arrela dins la societat i és per això que tots aquells qui ens dediquem al món coral o a la música en general, hem de seguir esforçant-nos per a que cree pòsit i que continue sent una via de comunicació universal.

Mònica Perales i Massana, directora de cors
i veïna de l'Eliana.

La Música religiosa

El Misteri d'Elx, patrimoni de la humanitat

*Autor: José Vicente Castaño Berenguer.
Periodista i professor de la Universitat Miguel Hernandez.*

El Misteri va més enllà d'una obra de teatre cantada. És quelcom transcendeix d'allò religiós, encara que el seu argument tinga molt de catequètic. És un espectacle que supera l'àmbit de l'Església on es celebra i utilitza la ciutat sencera com a escenari. El Misteri d'Elx és la principal festa d'un poble que l'anomena ximplement així, La Festa. I esta celebració, amb quasi cinc segles d'història, amb moltíssimes particularitats que accentuen la seua importància, s'ha convertit en una de les grans senyals d'identitat d'Elx, reconeguda, igual que el Palmeral, com a Patrimoni de la Humanitat per l'UNESCO.

Argument.

El Misteri d'Elx es celebra dividit en dues parts (La Vespra i La Festa) els dies 14 i 15 d'agost de tots els anys a l'interior de la Basílica de Santa Maria. La primera part comença amb l'arribada de la Verge Maria a allò que representa sa casa, després d'haver recorregut els llocs de la Passió del seu fill Jesucrist. Una vegada allí, ex-

pressa el seu desig de morir i de trobar-se amb Ell, i de veure reunits, de nou, als apòstols. En eixe moment, un àngel descendix del Cel i confirma les voluntats de la Verge. Els apòstols van apareixent misteriosament després del retorn de l'àngel. La saluden, oren junts i després de demanar que se li soterra a Josafat, mor davant d'ells. Un cor d'àngels baixa immediatament del Cel a emportar-se l'ànima de la Verge, acabant així La Vespra.

La Festa, celebrada el dia 15 d'agost, comença quan els apòstols, junt a la sepultura es decideixen a complir el desig d'enterrar a Maria. Conviden als seus acompanyants, resen i quan ja estan quasi disposats, un nombrós grup de jueus intenta impedir-ho per la força. Un miracle (un dels jueus es queda paralitzat quan pretenia tocar el cos de la Verge) fa que el grup canvie d'opinió, es batege, i s'unisca en la celebració del sepeli. Quan el cadàver està a punt de ser introduït en la sepultura, torna a descendir el cor d'àngels amb l'ànima, per a, també, emportar-se el cos.

A meitat del trajecte, després del càntic d'un dels apòstols que havia arribat tard, La Santíssima Trinitat corona a la Verge, i ascendix així als Cels.

Este argument, que ha tingut algunes variacions amb el pas del temps (per eixample, la judiada fou suprimida entre finals del segle XIX i el primer quart del segle XX), està molt probablement basat en alguns evangelis apòcrifs, és a dir, aquells no inclosos en la Bíblia Catòlica.

Aparells aeris.

Una de les coses que més sorprèn als nous espectadors del Misteri és la seua escenografia y, especialment, els aparells que descendixen des de l'alta cúpula de Santa Maria, que ha sigut coberta amb un gran llenç pintat a mode de cel.

El primer aparell en descendir que més sorprèn és la Mangrana, també anomenat en altres èpoques, Núvol. És el més representatiu i simbòlic del Misteri, per la seua espectacularitat: bellament decorat amb oripell, els seus gallons rojos s'obrin com una mangrana. En ell baixa un Àngel que porta la palma blanca que entregará a Maria i esta a Sant Joan.

L'Araceli és el segon en eixir. Intervé en dues ocasions: al final de la primera part, per a arreplegar l'ànima de la Verge, i en la segona per a emportar-se el seu cos. El componen quatre àngels que toquen instruments i un quint personatge, un Àngel Major, que sosté l'ànima al principi i després és reemplaçat per la imatge de la Verge de l'Assumpció

Per últim, la Coronació, que descendix i ascendix, mentres també està al cel l'Araceli, està composta per la Trinitat i és la que corona a la Verge.

Tots estos aparells es sostenen amb unes fortes maromes subjectes amb corrioles i accionades manualment mitjançant torns, fora de la vista de l'espectador. La anomenada Tramoia alta i tota la maquinària teatral, que procedix de mitjan del segle XVIII, està ubicada en les teulades de Santa Maria, junt a la cúpula.

Les cites ineludibles.

En realitat el Misteri d'Elx és molt més que les cites del 14 i 15 d'agost. La Capella i l'Escolania que el protagonitza assagen tot l'any en la Casa de La Festa. El dia 6 d'agost, tal i com es feia des de fa segles es realitza en el Saló de Plens de l'Ajuntament, la *Prova de veus*, per la qual, simbòlicament, es presenten davant l'autoritat els xiquets que intervindran en les representacions. El dia 10, ja en la Basílica de Santa Maria, es posa en pràctica la Prova de l'Àngel. Sense tota la parafernàlia dels dies següents, es prova eixa vesprada el vertigen dels qui eixiran en els aparells aeris.

No podem deixar de costat els anomenats Assajos Generals, ja que la gran majoria dels forans que acudix a conèixer el Misteri ho fa en ells. Els dies 11, 12 i 13 d'agost, també es realitzen unes representacions resumides que tenen la peculiaritat que es fan de seguit, en una sessió de poc més de dues hores - amb una xicoteta pausa -, a porta tancada i que es poden adquirir localitats. Estes representacions s'iniciaren en 1924 (les del dia 13) i en els anys setanta, les dels dies 11 i 12, degut a la demanda d'estudiosos i investigadors que volien veure La Festa de manera més ordenada i tranquil·la, puix els dies 14 i 15 el caràcter és més festiu i les portes estan obertes de bat a bat.

A tot açò cal sumar, de forma inseparable, algunes cites directament relacionades amb esta representació: la pròpia Nit de l'Albà, la nit de la Roà - en la qual tot Elx participa vetllant el cos mort de la Verge -, la processó de L'Enterrament del matí del dia 15, pels voltants de l'antiga Vila Murada, i inclús la realització d'unes Vespres

prèvies i unes Salves posteriors, en la mateixa Església.

En els anys pars, també es celebren unes representacions extraordinàries en la tardor. Els dies 29 i 30 d'octubre són completes, d'igual manera que els Assajos Generals, i el dia 1 de novembre, fragmentada en dues parts, La Vespra pel matí i La Festa per la vesprada. Estes funcions - en les quals no es realitza tota la litúrgia i cerimonial que s'inclou en les d'agost - es vénen fent des de 1954, en commemoració de la proclamació, uns anys abans per part de Pius XII, del dogma de l'Assumpció.

Importància del Misteri.

Però, quin és el motiu de la importància del Misteri? En principi per la seua originalitat, puix és l'única obra de teatre d'origen medieval viva que se segueix representant, iniciada per la devoció a la Verge de l'Assumpció en l'antic Regne d'Aragó, entre els segles XII i XIV. També és molt significatiu perquè és cantat i interpretat - llevat d'alguns fragments en llatí - en valencià antic, la qual cosa el convertix en una de les joies més antigues de l'idioma. Musicalment és molt valuós perquè en la seua partitura es distingeixen fragments musicals de moltes diferents èpoques, des de mossàrabs medievals fins a la polifonia renaixentista i inclús preludis d'orgue del segle XX.

Així mateix és important per celebrar-se a l'interior d'una església. El Concili de Trento va prohibir en 1563 les representacions dramàtiques a l'interior dels temples. Tanmateix, en 1632, una butlla papal d'Urbano VIII va permetre l'excepció del Misteri.

A més de ser considerada una de les obres punta del teatre medieval, La Festa d'Elx té la gran particularitat de la seua vinculació amb la ciutat. La seua partitura, la seua posta en escena, els seus trucs i tradicions han sigut transmesos de generació en generació des de fa segles fins a l'actualitat.

Per tot açò, l' UNESCO va decidir el 18 de maig de 2001 declarar-la Patrimoni de la Humanitat en la seua categoria d'Obra Mestra del Patrimoni Oral i Immaterial.

Història.

Malgrat la llegenda de la Vinguda de la Verge que determina l'origen del Misteri, a finals del segle XIV, els investigadors pensen que les primeres representacions van haver de ser a finals del segle XV. La primera notícia documentada de la qual es té constància és de 1523. Organitzada

inicialment per una Confraria, des de 1609 es fa càrrec l'Ajuntament d'esta festa que poc a poc es convertix en la principal local, per damunt del Corpus.

El primer consuet - manuscrit en el qual consta l'argument, els cants i la forma de realització - va haver de ser escrit a finals del segle XV, però el més antic que es conserva és de l'any 1625. Hi ha algunes còpies i versions més de 1639, 1709, 1722 ó 1751.

Durant aquests cinc-cents anys d'història del Misteri, era habitual anar afegint i incorporant cants i partitures, adaptades a les modes del moment. Inclús en 1924, quan es realitza una profunda restauració de l'obra, s'introdueixen alguns fragments: els preludis musicals de l'orgue, compostos pel cèlebre Òscar Esplá.

En quant a la seua organització, hui en dia corre a càrrec del Patronat del Misteri d'Elx - i de la seua Junta Rectora -, regit per una llei específica aprovada per la Generalitat Valenciana en desembre de 2005. Anteriorment, primer la Junta Restauradora (1940) i després l'anomenat Patronat Nacional foren els responsables de la protecció i execució de La Festa, que es finança amb fons de l'Ajuntament i la Generalitat, principalment.

Particularitats.

Moltes més són les particularitats que rodegen el Misteri d'Elx. Com la majoria d'espectacles medievals està caracteritzat, entre altres coses, per la multiplicitat d'espais: és difícil veure'l íntegrament des d'un únic lloc i l'actor es barreja amb l'espectador. Per això, en Santa Maria s'instal·len el Cel, escenaris (el cadafal, l'anda-

dor) i tribunes que canvien l'aspecte de l'interior del temple. Fins fa unes dècades, la gent encara s'emportava els seus propis seients per a veure La Festa.

D'origen medieval és també la tradició que, no sols impedia participar a les dones en qualsevol representació religiosa, sinó que inclús els arribava a vetar l'accés al temple. Per este motiu, tots els papers del Misteri són interpretats per homens. Els personatges femenins (la Verge, les Maries, els àngels del seguici i alguns dels qui intervenen en els aparells) són realitzats per xiquets, amb veus més agudes.

Tant estos xiquets com els actors majors - que formen la Capella- o els il·licitans que intervenen treballant en les tramoies (gent de l'arcada) solen pertànyer a famílies vinculades des de generacions arrere a La Festa. Transmeses les funcions de pares a fills, tradicionalment no s'ha percebut remuneració econòmica alguna per este treball, encara que en alguns períodes s'atorgaven gratificacions amb espècie (pesades de carn). Sí que cobraven alguns músics o cantants professionals que eren contractats per a reforçar la Capella. Si hui només intervé l'orgue, l'arpa i la guitarra, en altres èpoques intervenien molts instruments musicals, inclús de vent.

Fins a principis del segle XX, els papers més importants de l'obra eren interpretats per sacerdots o eclesiàstics. Més tard els foren ocupant seglars, però encara hui hi ha tres papers que són obligatòriament per als retors: Sant Pere, l'Àngel Major i el Pare Etern. No cal oblidar que la pròpia Verge, la Patrona d'Elx, representada en la imatge que es venera en Santa Maria, és la protagonista de l'obra i intervé físicament en

La Festa: en morir, el xiquet que la interpreta és reemplaçat per la imatge original, a la qual se li canta, resa, vetlla, enterra i corona reialment.

L'escenari de La festa: La Basílica de Santa Maria.

L'imponent edifici que se situa al centre de l'antiga Vila Murada atresora una història i unes particularitats que el destaquen d'entre la resta. La principal d'estes singularitats és la seua vinculació al Misteri d'Elx. No en va, este edifici actual i el seu predecessor, ja foren construïts per a albergar-lo amb una estructura quelcom diferent de la clàssica: balcons interiors amb bona visibilitat, basament de la cúpula més alta, creuer de la nau més obert de l'habitual... Així, santa Maria és l'únic temple catòlic en el qual, mitjançant una butlla del Papa Urbano VIII, en 1632, es pot representar una obra de teatre, nostra Festa, tradicionalment prohibides, com ja hem dit abans, pel Concili de Trento.

És degut a estes característiques tan peculiars de l'arquitectura de la Basílica, que li dedicarem un apartat especial.

Història.

El lloc que hui ocupa l'església va ser primer l'emplaçament d'una mesquita que els àrabs construïren per a realitzar el seu culte i que, quan En Jaume I va conquerir la zona en 1265, es va consagrar al culte cristià i a l'advocació de la Verge de l'Assumpció.

Després d'unies dècades en les quals es va compartir el culte amb els àrabs, es va començar a alçar el primer temple en 1334, acabant-lo cap a 1492. En 1566 es contruïx un segon temple cris-

tià al mateix lloc, en el qual ja hi ha constància de celebrar en ell el Misteri d'Elx. No era tan gran com l'actual. Tenia una volta però no cúpula i va durar fins 1672, quan es van produir diversos esfondraments pel seu mal estat.

L'actual edifici de l'església es va començar a construir en 1673, i va tardar més de cent deu anys en estar totalment acabat, encara que l'església anava utilitzant-se per fases - es va començar per la Porta Major cap endins - abans d'acabar-se. Fins a set arquitectes varen intervenir successivament en esta obra, la qual es va acabar en 1784.

En 1829, els forts terratrèmols que hi va haver en la província, danyaren la cúpula, encara que va resistir fins a la seua reparació en 1902, quan es va desmuntar totalment. No obstant, tampoc duraria tant, ja que en 1936, a més de ser confiscada i utilitzada com a magatzem i taller, es va pegar foc quasi en la seua totalitat. Restaurada en 1940, un fragment d'una cornisa en la part superior del costat esquerre de l'església recorda l'estat en què va quedar.

En 1951, per la seua vinculació al Misteri - que reconeixia abans de la seua proclamació el dogma catòlic de l'Assumpció en cos i ànima de la Verge al cel - fou declarada Basílica menor pel Papa Pius XII.

Arquitectura.

De la seua arquitectura el més excel·lent és la barreja d'estils, que combinen des del barroc fins al neoclàssic, amb alguns tocs rococó en determinats llocs i amb certes influències italianes, sobretot en les portades.

La més majestuosa d'estes és la façana de la Porta Major. Una clara mostra del barroc valencià, acabada en 1682 i signada per Nicolas de Bussi. Nombroses figures escultòriques i columnes de diversos estils recorren les diferents fornícules: la central representa l'Assumpció de la Verge als cels i la coronació d'esta per part de La Santíssima Trinitat; junt a ella els apòstols Sant Pere i Sant Pau a un costat i a l'altre (són reproduccions, ja que els originals són al MAHE); en la fornícula superior, altra amb Sant Josep i el xiquet, i sobre ella, un antic escut - amb les armes dels Senyors d'Elx, Ducs d'Arcos - que va ser picat en 1766 durant el motí d'Esquilache.

Són molt curioses les espieres o obertures situades en les grans portes, les quals permeten als fidels observar i orar (nit i dia) davant la imatge de la Verge i que en certa ocasió varen permetre - a conseqüència de la denuncia d'una feligresa - capturar a un delinqüent que pretenia furtar les joies de la imatge.

La porta de Sant Agatàngelo (o de Fouquet, l'artista que la llaurà) és la més pròxima a la torre per la part nord. Li segueix la Porta de l'Orgue, anomenada així perquè sobre ella es situa aquest a l'interior de l'església. A esta porta també se la va anomenar Porta del Cementeri, puix enfront d'ella es situava al cementeri parroquial fins a principis del segle XIX. Esta porta presenta una finestra cegada sobre la qual es va col·locar una placa en commemoració del Congrés Eucarístic celebrat a Elx en 1948 i que també dona nom a la plaça a la qual mira.

Mirant a la Calahorra es situa la Porta de la Comunió, entrada actual al Museu de la Verge, i que donava directament a la Capella de la Comunió,

per on els sacerdots eixien, sense interrompre els oficis religiosos, per a impartir sagraments als malalts.

Per la part sud de l'església es situa la Porta Xica. Una menudeta porta de servici molt transi-tada i sense decoració que dóna a la Sagristia, la Porta del Sol (oposada a la de l'orgue i que té com a decoració el sol i la lluna) i la Porta de la Resurrecció, que moltes vegades ha sigut anomenada, per la indeterminació de la figura que la presidix, Porta de Sant Joan.

Inscripcions.

A més d'algunes làpides o plaques distribuïdes per les façanes de Santa Maria, criden l'atenció uns ròtols en lletres roges a mode de *grafítics* antics. Es tracta de víctors pels quals en el segle XVII s'aclamava a alguns predicadors que impac-taren entre els fidels pels seus sermons. Segons les normes vigents, llavors no se'ls podia aplau-dir a l'interior de les esglésies i es realitzaven estes inscripcions a mode d'agraïment o aplau-diments escrits. Hi ha molts d'ells, però tan sols cinc o sis resulten encara llegibles.

Interior.

L'interior de l'església té quatre capelles a cada costat de la nau central. Anteriorment pertanyi-en a nobles famílies on, no sols veneraven les seues imatges favorites, sinó que també enter-raven allí els seus difunts. Hui conserven imat-ges relativament modernes (de la segona meitat del segle XX, puix les antigues es cremaren en l'incendi de 1936). Crida l'atenció de l'interior les creus emmarcades en cercles que estan pinta-

des en les columnes. Hi ha dotze i formen part del ritual que es va realitzar en 1784 per a con-sagrar l'església.

També resulten cridaneres les diferents vidrie-res coloristes que té el temple. Sobre la Porta del Sol estan les més antigues, de principis del segle XX, i representen algunes imatges com la

Verge de l'Assumpció i el guardacostes Francesc Cantó. Les més modernes, de 1956, són les huit que rodegen la part inferior de la cúpula, amb escenes del Misteri. També hi ha d'altres, més xicotetes sobre els balcons del presbiteri, representant escenes nadalenques.

L'orgue, instal·lat en 2006, recorda al barroc que es va col·locar en el segle XVIII, i que també va ser cremat en la Guerra Civil. Anteriorment, entre 1948 i 2005 s'utilitzà altre d'inferior qualitat, la decoració del qual mai fou acabada.

Sota la cúpula, quatre petxines criden l'atenció per la seua bellesa escultòrica. Són representacions dels quatre evangelistes realitzats en 1727 per Josep Artigués.

Presidint l'església estan l'altar, el tabernacle i un gran retaule daurat. El tabernacle és del segle XVIII, construït amb marbre de Carrara, encara que molts dels seus adorns desaparegueren en 1936. El retaule barroc és presidit pel cambril de la Verge. Darrere d'un cristall s'exposa, rodejada de quadres i relleus, la Patrona d'Elx. Quan esta no està al seu interior, durant processons, o en celebracions del Misteri, és reemplaçada per un gran quadre que la representa.

Darrere de l'altar es troba el deambulatori, una espècie de corredor que el bordeja i on trobem varies capelles amb imatges. Dues d'elles són les més antigues que es conserven en l'església i que aconseguiren salvar-se de l'incendi: la imatge del Nostre Pare Jesús el Natzarè, que és del segle XVII i la imatge del Crist Ressuscitat, que és de 1790, i que és la que processona el diumenge de Pasqua.

En el centre del deambulatori també està l'accés a la Capella de la Comunió, la part més moderna

i lluminosa de l'església, d'un estil neoclàssic, que va ser l'última part en construir-se. La sagristia no es va veure afectada per l'incendi, per la qual cosa conserva el mobiliari i la decoració originals dels segles XVIII i XIX.

La imatge de la Verge i el seu museu.

L'església de Santa Maria té com a principal imatge de culte a la patrona d'Elx, la Verge de l'Assumpció. Des de l'any 1648, en el qual es trasllada des de l'ermita de Sant Sebastià fins a Santa Maria, esta és el principal objecte de veneració. La talla original desaparegué en l'incendi de 1936 - encara que hi ha qui afirma que es va salvar i es va ocultar - i l'actual és una còpia que realitzà l'escultor valencià José Capuz, en 1940. Des de 1956 és alcaldessa honorària d'Elx, i per això llueix entre les seues gales un bastó de comandament i una medalla amb l'escut de la ciutat. Ix en processó només tres vegades a l'any (el diumenge de Pasqua, el 15 d'agost i el 29 de desembre).

Part de les seues vestidures més luxoses i de les seues joies es poden contemplar en el recent inaugurat (2008) Museu de la Verge. En 1958 ja es va inaugurar un museu en Santa Maria - ubicat en una sala de la part superior de la sagristia - però no reunia les condicions per a poder exposar-se correctament tot el material del qual es disposava. Este museu també permet contemplar part de les escultures, elements religiosos, pintura i orfebreria que té l'església de Santa Maria. Entre les peces, destaca la imatge d'un Crist crucificat del segle XVI que, probablement, procedisca de l'ermita de Sant Sebastià i és una de les imatges religioses més antigues d'Elx.

Arxiu.

També és important deixar constància de l'existència de l'Arxiu de Santa Maria, que conserva (encara que no en la seua totalitat) un important registre de documents que es remunten fins al segle XIII: el més antic és un llibre de testaments d'entre 1294 i 1444. També es conserven registres de batejos, matrimonis o defuncions, visites pastorals, acords del clero, donacions, administració de les rendes i els béns de l'església en diferents períodes.

Torre.

Amb quasi quaranta metres d'alçària, la Torre del Campanar és des de fa uns anys un atractiu turístic més, ja que permet - després d'un donatiu obligatori - poder accedir a veure les vistes del palmeral des de la seua privilegiada situació. Encara que estes vistes només representen ara un xicotet angle de visió - la resta l'ocupen els terrats i antenes dels molts edificis del centre - el lloc és tremendament simbòlic puix en ell, en 1871, el rei Amadeo I, en la seua visita a Elx, quedà meravellat per esta vista i va decidir atorgar-li el títol de ciutat.

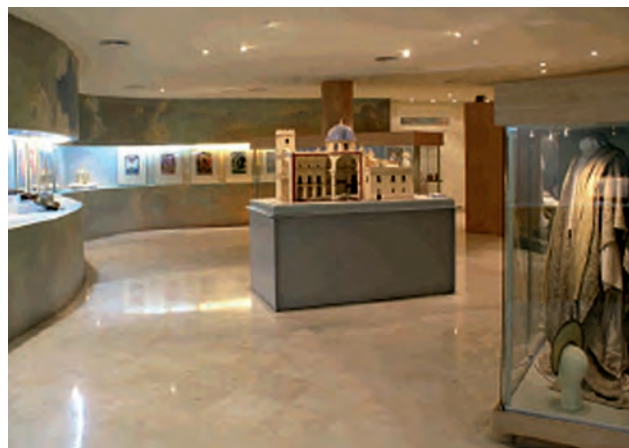
L'accés a la Torre es pot realitzar per l'interior de l'església o per l'exterior per una porta habilitada a l'efecte. En els descansos de les estretes escales de caragol, les antigues cambres del campanar exposen uns panells amb la història del monument.

La pujada també permet observar molt de prop les quatre campanes de Santa Maria: Au Maria (1654), Bàrbara Maria (1984), Dijuny (1719) i la més gran, Maria (1710).

Fins a 1792 la Torre tingué un remat en forma piramidal, puix tenia un capitell de fusta, el qual es va cremar accidentalment i ja no fou reposat.

Museu de La Festa.

Junt a la casa de La Festa i ocupant l'emblemàtica Ermita de Sant Sebastià, es troba el Museu de La Festa. Esta no molt gran instal·lació permet entendre part de la importància del Misteri tot l'any. Mitjançant una successió d'imatges i narracions, en les diferents capelles de l'Ermita, es troba el més significatiu. A l'eixida del passe individual, es poden observar algunes peces vinculades a l'obra, maquetes i una col·lecció de cartells anunciadors.

Un poc més d'informació:

<http://www.misteridelx.es>

<http://www.lafesta.com>

<http://catedramisteri.umh.es>

<http://www.turismedelx.com/misteri/es/misteri/>
<http://www.santamariaelx.com/>

Massip i Bonet, F. **La Festa d'Elx i els Misteris Medievals Europeus**, Ajuntament d'Elx-Institut Juan Gil Albert, Elx, 1991.

Castaño García J. **Aproximacions a la Festa d'Elx**, Institut Juan Gil albert, Elx, 2001.

Castaño García, J. i Brotons Cano J., **La Festa o Misteri d'Elx**, Diputació d'Alacant- Patronat del Misteri, Elx 2008.

Castaño García, J. **Guia de la Arciprestal i Insigne Basílica de Santa Maria d'Elx**, CAM, Elx, 1994.

Castaño García, J. **La imatge de la Verge de l'Assumpció, Patrone d'Elx**, CAPA- Patronat del Misteri, Elx, 1991

La dolçaina, el dolçainer i la Música

L'instrument.

La dolçaina és l'instrument tradicional propi de la cultura valenciana. Pertany a la família dels oboès tradicionals, té un timbre i tessitura perfectament definits i sobretot un repertori propi, tant anònim com d'autor. També es coneix amb el nom de "Xirimita," sobretot en algunes comarques centrals i del sud, i des de fa segles, està molt arrelada en la Societat Valenciana segons s'observa en el "Diccionari Català, Valencià i Balear d'Alcover-Moll" que cite textualment:

Dolçaina. f. Instrument de música popular, semblant a una xeremia, però més curt i de to més alt; en castellà "Dolçaina". En el Regne de València, on encara està en ús el mot (*Dolçaina* o *Donçaina*), s'aplica a designar el conjunt de xeremies i tabalet amb què s'amenitzen les festes populars. *Hi menam trompadors e tabaler e nafil e Dolsayna*, Montaner Cròn, c. 297. *Si veu que poch sassa la vostra dolçayna*, Viudes donz. 156. *Feu*

sonar la donsaina en tots vostres festes, Llorente Versos, I, 222. *En assò oïren la musiqueta de la donsaina*, Guinot Capolls 84. Etim.: del francès antic *doussaire*, nom d'un instrument de música.

Físicament és un tub cònic de curtes dimensions (30.5 cm.) que es va obrint de forma exponencial i que acaba en una campana molt pronunciada. En la part superior es col·loca l'embocadura (canya i tudell). Disposa de deu orificis, huit en la part central de l'instrument (cos), set en la zona frontal i un en la zona posterior, els quals es tapen i destapen directament amb els dits (sense l'ajuda de claus). Els altres dos es situen als costats de la campana, i romanen sempre oberts. Per a la construcció de la Dolçaina s'utilitzen fustes nobles d'origen tropical, les mateixes que s'utilitzen per a altres instruments de vent, com l'oboè i el clarinet. En èpoques anteriors quan era molt difícil aconseguir aquests materials feien servir fustes d'arbres fruiters (ginjoler, perera, amet-

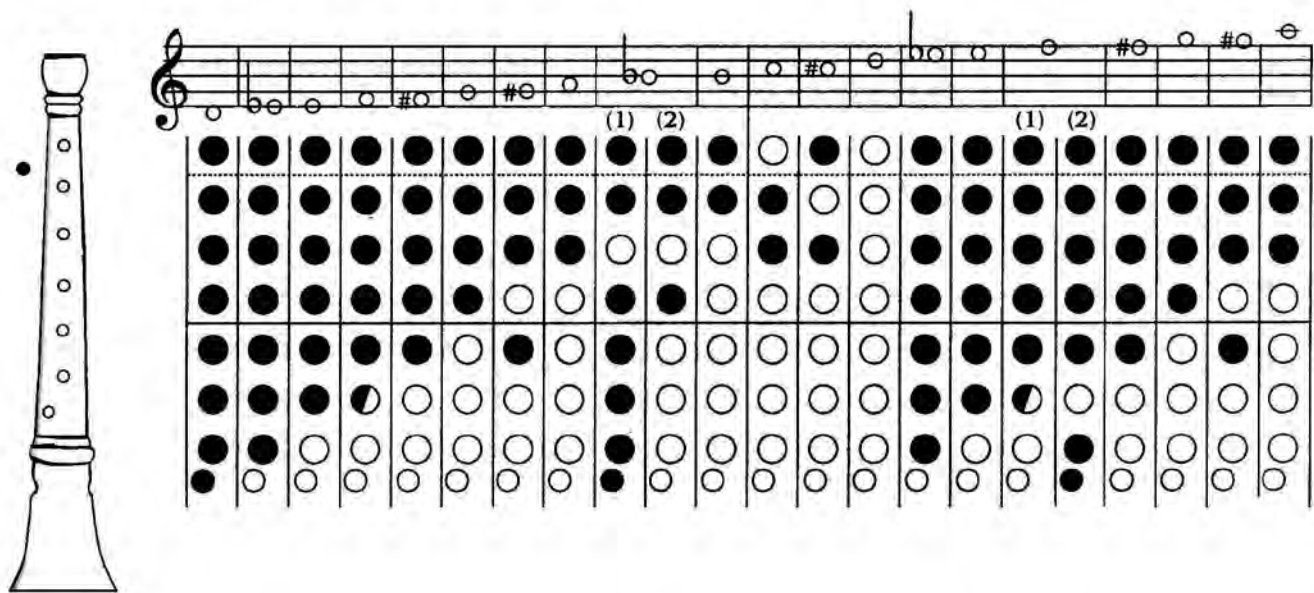
ler, kaki, etc...) i altres com el boix, l'olivera o la garrofera borda.

L'extensió en so real de la dolçaina o xirimita és des del LA 4 fins al MI 6. En comptades ocasions s'utilitza el FA # 6, i sempre està ben preparat, lligat i en progressió de graus conjunts. El nostre instrument s'anomena dolçaina en SOL, la qual cosa vol dir que és un instrument transpositor que llig la seua música en sol. Per tant, la nota més greu que s'escriu és el Re de davall del pentagrama i la nota més aguda el La situat en la primera línia addicional damunt del pentagrama. Si es vol saber les notes reals (en Do) en una partitura per a dolçaina, cal fer un transport d'una quinta justa ascendent.

El seu so és penetrant i de gran potència, interpretant la seua música majoritàriament en espais oberts. Per aquest motiu és lògic que es valore de manera especial el gran volum sonor. El domini de l'afinació es basa en combinacions de posicions digitals i en subtils canvis en la pressió de l'aire i en l'embocadura.

L'intèrpret.

Abans, ser dolçainer era un ofici que obeïa a unes regles socials coherents en la seua època. La raó fonamental de la seua existència era purament l'econòmica com qualsevol treball, i tenia un territori i uns clients més o menys estables. La seua funció era acompanyar musicalment actes festius, rituals i fer ballar les nostres danses tradicionals. Des de sempre, ha utilitzat fonamentalment la comunicació oral heretada dels seus avantpassats. Tots els coneixements que calien per a realitzar l'ofici eren transmesos d'oïda, sense pràcticament utilitzar partitures ni

escrits, i eren assimilats amb el sistema d'imitació del més experimentat. Per tant, l'aprenentatge depenia exclusivament de la transmissió oral de l'ofici amb el sistema artesanal de l'aprenent a la tutela d'un professional, i per tant, no tenia una caràcter d'oferta pública.

Les males condicions polítiques i econòmiques junt al gran desenvolupament dels mitjans de comunicació durant el segle XX originen una pèrdua dels valors tradicionals que afecta profundament a l'entorn de la dolçaina, provocant un envelliment dels seus intèrprets i una falta de reconeixement social i sobretot, econòmic. Per altra banda, la presència que tenia a la parella tradicional de dolçaina i tabalet en les festes i tradicions anava perdent protagonisme en detriment d'una nova moda, les bandes de música, que poc a poc anaven consolidant-se com una formació social potent i musicalment més culta.

Però en l'any 1974 es produí un fet que trencà de manera radical amb la concepció antiga, es va crear l'Escola Municipal de Tabal i Dolçaina d'Algemesí. Per primera vegada existeix una verdadera oferta pública i qualsevol persona pot aprendre. Açò va provocar l'aparició d'un gran número d'aficionats que ja no toquem exclusivament per diners com els dolçainers d'abans, sinó que ho fan per afició i per mantindre les tradicions locals. En l'actualitat són centenars l'escoles creades en totes les comarques valencianes, fins i tot s'ha inclòs l'ensenyament de la dolçaina dins del conservatori, amb una oferta de titulació com qualsevol instrument de l'ensenyament oficial.

La recent aparició de Les "Colles", grups més o menys nombrosos de dolçaines, tabalets i altres instruments de percussió, és un dels símptomes més evidents en la transició i en l'evolució del nostre instrument. I el que és més definitiu, al públic li agrada i troba en elles un element cla-

rament identificatiu en la cultura valenciana. Al principi de la seua creació semblava que tot era igual, és a dir, una colla era el resultat d'ajuntar a dos o més parelles, però poc a poc apareix una clara consciència de que els canvis provocats són més profunds i amb un certa mesura irreversibles.

De manera definitiva, la competència laboral va en contra de la parella, perquè els preus rela-

tius cauen per terra amb la nova oferta de les colles, i aquestes ho poden fer perquè majoritàriament no ho consideren com un ofici definitiu, sinó com un complement o simplement com una afició, igual que en les bandes de música. Per altra banda, la construcció de la dolçaina tendeix a estandarditzar-se i l'afinació i tessitura de l'instrument s'ha definit de manera concreta fruit de la necessitat de la interpretació en conjunt. També apareix l'harmonia, i a les melodies tradicionals se l'incorporen dues o més veus, creant un nou repertori d'autor basat en arranjaments o en noves creacions que creen la necessitat d'una afinació temperada i noves tècniques d'execució. Un dels exemples més clars l'hem tingut amb la incorporació de les colles de dolçainers a les festes de moros i cristians, demostrant que la música i les festes populars no són un fet estàtic de museu, sinó que canvia i evoluciona junt a la societat que les manté.

Curiosament, en l'actualitat, la competència antiga que existia en la banda de música s'ha convertit en tot el contrari i existeixen nombroses obres on la dolçaina té un paper imprescindible, tant en grup com de forma solista.

Ara, el sistema de comunicació d'oïda dels dolçainers d'abans ha sigut ampliat amb la cultura escrita, i en pocs anys han aparegut mètodes, recopilacions i gravacions que ens ofereixen un sistema educatiu i progressiu, i sobretot que estan a l'abast de tothom. La gran diferència entre els dos sistemes és que la cultura oral va evolucionant lentament, incorporant nous recursos de generació en generació i també, és poc accessible per a l'estudi. Mentre que en l'escrita, s'acumulen tots els coneixements als mitjans actuals

i estan disponibles per a tots, d'aquesta manera es fomenta la investigació i la cooperació, i els coneixements no corren el perill de morir amb la persona. Per altra banda, la interpretació d'oïda permet una continua evolució i variació de les melodies, així com una certa llibertat en l'expressió, mentre que en l'escrita es tendeix a l'estancament i a una excessiva unificació, sobretot en les colles.

És evident que els dolçainers actuals cada vegada estem millor formats i som més conscients de les nostres circumstàncies. Tal vegada hi hauria que canviar el nom de dolçainer pel de dolçainista?.... fuster, obrer..... pianista, flautista.

La música.

En la música tradicional, la dolçaina o xirimita complix una funció concreta i la seua interpretació sempre depén d'una activitat complementària, per això té la responsabilitat d'anunciar festes, fer ballar amb les danses tradicionals o revetlles, com a preludi als cants populars, obrir processons o per a qualsevol ritus característic de la nostra tradició. En aquest cas, la música que fa és funcional, és a dir, no s'entén com un art independent i encara que la seua presència és imprescindible, la interpretació de la dolçaina sempre forma part d'un conjunt d'activitats. Per aquesta raó, el dolçainer i el tabaler no sols han d'interpretar correctament les melodies i ritmes, també han de conèixer tots els costums i el correcte comportament en cadascuna de les activitats festives i rituals on participa.

El repertori tradicional valencià és ample i ric en ritmes i melodies. Com a ball més popular en tot

el territori tenim les danses o balls de plaça. Una gran varietat de dansetes processonals i rituals com les processons del Corpus, La Muixeranga d'Algemesí, els ritmes trencats de les danses de les comarques del nord. Moltes melodies per a tocar en cercaviles i processons amb diversos i peculiars ritmes de tabalet. I sense oblidar els acompanyaments de cants d'estil com les "albares"

Ara bé, en l'actualitat, existeix una tendència a que la dolçaina amplie el seu camp d'acció i apareix també la faceta d'instrument artístic. Hui en dia, la música que interpreta també és valorada com un art que pot ser gaudit de manera independent i no comporta l'obligatorietat de conviure amb una altra activitat, i com a tal art, provoca emocions al públic com qualsevol instrument musical. Per aquesta raó la tendència actual és participar en tot tipus d'activitats, ampliant la parella exclusiva de dolçaina i tabalet amb altres formacions, com les colles de dolçaina i percussió, grups de folk, dolçaina i banda, dolçaina i

piano, jazz, rock i pop. També s'han promocionat concursos de composició per a dolçaina en diverses formacions que es celebren anualment, animant als compositors a confiar en el nostre instrument.

Per tot açò, es pot considerar la dolçaina com un altre instrument? Doncs, socialment sí, només cal veure l'aparició continua de milers d'aficionats que la fan sonar en totes les comarques valencianes i en els escenaris més variats. Ara bé, tècnicament ja és un altra cosa, s'ha de reconèixer que la dolçaina té uns recursos tècnics i expressius més limitats que els instruments moderns, però les seues peculiaritats tímbriques i potència són inimitables, el que provoca en el públic valencià emocions i divertiment de tot tipus. Tan sols cal saber assessorar-se per bons professionals i arribar a conèixer-la bé, ja que el nostre instrument no deixa d'estar al nivell tècnic de molts instruments de l'època barroca, a on no cal recordar que es composaren grans obres.

Cuidem la dolçaina.

Actualment ningú discuteix que la Dolçaina és un dels símbols que ens identifica als valencians i que tothom associa a la festa i la tradició. Però aquesta situació aparentment positiva, no garanteix la supervivència i la correcta evolució del nostre instrument tenint en compte la manera de viure actual i la força que tenen els mitjans de comunicació a nivell mundial. El motiu és la tendència que té la societat per considerar que el que ha existit tota la vida, sempre continuarà existint, i per tant, no cal preocupar-se per això. Per exemple, el nostre instrument s'ha considerat, d'alguna manera, com la Catedral de València, tots els valencians que viuen en aquesta ciutat l'aprecien, però molt pocs es senten responsables de la seua conservació. La diferència fonamental amb el nostre instrument consisteix en el fet que l'administració pública ha segut conscient d'aquesta eventualitat només en el cas de la Catedral, mentre que pel que fa a la Dolçaina, no sempre ha assumit de manera eficaç la responsabilitat que li pertoca.

La Dolçaina i els dolçainers han hagut d'evolucionar perquè la Societat Valenciana també ho ha fet, per aquesta raó, el nostre instrument no sols ha de ser habitual, sinó que ha de ser normalitzat. Normalitzar vol dir, que les festes de tots els pobles valencians han de tindre un moment dedicat a les tradicions i cal fomentar-ho. Normalitzar vol dir poder disposar d'un ensenyament de qualitat dirigit per mestres professionals que estiguen ben formats musicalment i que coneixen la tradició i el repertori propi. Normalitzar vol dir que si la dolçaina entra al conservatori també entra la música tradicional valenciana,

que mereix ser estudiada com qualsevol altre estil. Normalitzar vol dir fomentar la creació de nous llocs de treballs en escoles i conservatoris que puguin ocupar els estudiants que obtinguen la nova titulació, si no, per a què estudiar tota la carrera? I Normalitzar vol dir que el dolçainer actual siga acceptat i valorat per tots els sectors de la societat, considerant a la dolçaina com un instrument tradicional que pot ser interpretat per un artista, de manera que pugui desenrotllar la seua activitat en qualsevol moment i lloc, sense reaccions estranyes o de sorpresa.

Un dia de feina

Un dia de feina.

La tasca de dolçainer resulta alhora apassionant i rutinària. Som portadors de tradició amb una gran responsabilitat i mai podrem fugir de les conseqüències de les nostres actuacions. La festa valenciana, amb tota la seua riquesa, pateix en els últims temps els efectes de la globalització que la simplifica i la deteriora. Sens dubte, vivim una època on els rituals han perdut la vigència i la necessitat, però, qualsevol activitat humana està subjecta a una litúrgia, i la festa no n'és menys. Tal vegada caldrà reivindicar la màgia de la festa i tornar a determinar la seua funció i el seu ritme.

Són les 6:45, hui tenim feina per a tot el dia. Toquem a un poble de la comarca, a uns vint-i-cinc quilòmetres de casa, no tornarem fins a la nit. És el dia gran de les festes; caldrà dur roba per a cada acte. Brusa i pantaló negre per a començar, després ja veurem; agafe jupetí, faixa, camisa blanca i mocador.

No tinc massa temps. A les 7:15 he d'arreglar el meu tabal i tots dos arribar abans de les 8:00 a la plaça del poble. La puntualitat és important, també la presència... Em faig un café ràpid, sense menjar res, no cal, a l'esmorzar podrem recuperar forces; tampoc m'agrada bufar amb la panxa plena. L'instrument ja el tinc al cotxe, ahir el vaig deixar preparat.

Arregleque al Miquel; bon dia, com la nit? Al trajecte no parlem de res, massa son...alguna xiuladeta per trencar el buit. Arribem a la plaça. Tot desert... no es veu una ànima; confeti per terra, gots de beguda abandonats, cadires capgirades...El grup d'ahir de segur que es va allargar. Busquem on seure i esperem; em fique la canya a la boca per mullar-la; Miquel va tensant les cordes del tabal, toc, toc, sembla que sona bé. Al poc apareix un fester amb cara d'haver dormit no gens i d'alguns excés alcohòlic...Bon dia, com esteu? Ara quan arribe algú més arranquem la despertà. Un a un van acostant-se, ja són les 8:15

Músics i festers, tots en línia sobre un marge, caldrà eixir, caldrà. Miquel marca, jo ronque la canya, què dur...Un fester tira un coet, és el començament. Arranque amb "La Joia", una despertà tradicional, bonica i pegalosa. Descanse, cada tant faig una sonada. Caminem per carrers de festa, engalanats. Rodant i tocant arribem al punt de partida, la pólvora s'ha acabat. Són les 9:45.

A un racó de la plaça la taula ja està parada; llonganisses i botifarres, formatge i coques de mullador, cervesa i vi. És l'esmorzar, amb certesa el millor menjar del dia. Per acabar, un café amb un tros de coca maria. La gent es relaxa, aprofitem per a tocar alguna peça, pot ser un pas-doble conegut o alguna cançoneta popular dels anys seixanta. Estem plens i satisfets. La gent va abandonant la taula. A les 11:30 heu d'estar preparats, ens diuen. Arreplegareu als festers i els dureu a missa. Miquel i jo ens quedem sols. Aprofitem per a descansar.

El sol calfa lleument trencant la gelor del matí, resulta agradable. Ens apropem al cotxe, que hem pogut aparcar a un bancalet d'ametllers a l'entrada del poble. Deixem la brusa i ens posem la camisa blanca, faixa i jupetí.

Al tornar a la plaça ja es veu algú més. Un xiquet s'apropa al tabal, li fa il·lusió tocar-lo. Miquel, condescendent, cedeix les baquetes a l'infant... Tres o quatre festers ens indiquen que cal començar, que el retor no espera. Miquel marca ritme de Bocairent...Farem servir un repertori alegre, conegut, cançons no massa llargues, pròpies de la cercavila. Porta per porta arrepleguem a les parelles de festers, també algun fadrinet. S'escolten els tocs de missa. A les 11:55

arribem a l'església. Sabem que la missa pot ser llarga. Tocarem a l'eixida, ara cal trobar algun lloc per seure. Parlem de qualsevol cosa...El rellotge de la façana de l'ajuntament marca 12:55, ja no poden tardar massa...Miquel s'apropa per xafardejar, comencen a cantar els goigs en honor al Sant, encara romandran una estoneta...

A les 13:15 hi ha moviment. Sembla que ha finalitzat la cerimònia. Ens apropem, sonen les campanes. Un fester bota foc a una traca, esclatant la bomba comencem a tocar, tocateta d'eixida de Morella, "La una i la dos", tocatetes llunyanes de les nostres comarques al sud del País Valencià, però totalment incorporades al nostre repertori.

Antigament, el territori d'un dolçainer abraçava dues o tres comarques, de vegades més. El dolçainer disposava d'un gran repertori, variat i amb distintes influències, de vegades tocs tradicionals, d'altres, fragments de sarsueles o cançons de moda. Els mitjans àudio-visuals eren limitats i el músic era un comunicador fonamental en els usos i costums festius. Aquestes músi-

ques no eren patrimoni de cap poble en concret, sinó producte de la barreja d'uns i altres.

A hores d'ara, amb l'ensenyament de la dolçaina o la xirimita, com ens agrada anomenar a l'instrument a les comarques del sud, totalment normalitzat i modernitzat, el repertori d'un dolçainer arreplega músiques de tot arreu del País Valencià i, de vegades, inclús d'altres territoris més llunyans. La tradició musical popular valenciana és amplíssima i disposem d'un gran repertori de tocatres per a acompanyar cada esdeveniment, a més de les cançons, actuals o no, que cadascú vullga incorporar.

Més tocs, més traques, olor a pólvora, llums i colors... recordeu que és el dia gran de la festa. A un racó de la plaça, sota un gran envelat, els festers ofereixen un aperitiu a totes les persones que han vingut a participar de la festa, gent del poble i visitants. A taula trobem sang amb ceba, mandonguilles amb tomaqueta, tramussos i cacauets. El Miquel i jo busquem una ombreta i anem amenitzant; tocarem ara cançons "de

parats", "pasdobles", "polques", "tarantel·les" i, com no, "vals-jota", ritme molt estés en les comarques valencianes. Com sempre, s'aproparà algú a fer-nos alguna petició, hui, un iaio de més de huitanta ens demana La Campanera... toquem amb ganes, sabem com d'important que és per a ell recordar aquells moments quan probablement la ballava amb alguna joveneta.

Entre unes coses i altres s'han fet més de les 14:30. la gent va retirant-se per a dinar, ; nosaltres acompanyarem als festers. Passem a l'antic casino, acondicionat ara com a barraca de la comissió de festes i ens conviden a seure a taula. El menú per a hui, olla amb pilota.

Primer un bon plat de fideus amb unes gotetes de llima, després la pilota amb les penques i els cigrons. El Miquel i jo som grans aficionats a aquestos menjars. Per a acabar, gelats i café. Com a l'esmorzar tocarem per als festers, arranquem amb una marxa mora ben coneguda, els festers formen i desfilen. Tot són ganes de passar-ho d'allò més bé i gaudir de la festa.

Buf! Són les 18:30, estem esgotats, la resistència del "morro" al límit i cal pensar en la processó de la vesprada. Ara intentarem descansar una estoneta. Seria fantàstic trobar algun lloc per a becar, però això serà ben difícil.

Impossible, ens avisen que els jocs per als xiquets estan preparats. Eixim del casino i observem com una nova clientela vol prendre el seu torn. Ara seran tocatres de xiquets i xiquetes, cançons populars que puguem reconèixer de l'escola, de casa, del seu poble. Miquel marca el ritme de Callosa, toquem "Les cucanyes", després el "tio Pep", "Ramonet", "La manta al coll"... aquestes criatures són incansables?.

Arriba el berenar; xocolata amb coca maria. Són les 20:00, a les 21:00 començarà la processó.

Miquel, vols un café? Anem ...Recordem la vesprada d'ahir, vam fer danses. Ens les havíem preparat a consciència. Sabíem que en aquest poble encara es conserva la tradició de la dansa, hi ha prou gent que balla. Doncs encara i tot, alguns balladors s'aproparen per a informar-nos de que aquelles no eren les danses del seu poble, que el xirimiter antic tocava d'una altra forma, que ells no sabien ballar això. Cal dir que les danses les havíem après escoltant una gravació molt rudimentària d'aquell xirimiter i que a més eren molt semblants a altres ballades en molts pobles. Aquesta situació no és infreqüent, sovint succeix que la interpretació de l'instrument produeix efectes molt distints i, fins i tot, la insatisfacció del que ho escolta, però la normalització de l'instrument, junt a la gran quantitat de sonadors de hui en dia, produeixen aquesta inevitable situació.

Ens avisen per a la processó, paguem el café, ens col·loquem la faixa, el jupetí i eixim a la plaça. La gent s'ha mudat, olor a ciri i una mica d'encens... Parlem amb el retor i ens diu que ens posem darrere com si fórem una banda. Intentem explicar-li que és costum molt estesa que la xirimita i el tabalet òbriguen la processó, col·locant-se davant de la comitiva. El retor diu que no, que en aquest poble sembla que s'ha fet així... Cap novetat, en aquest País nostre, qualsevol ús amb una vida de 10 ó 15 anys, aconsegueix ràpidament la consideració d'estar fet de "tota la vida", la memòria col·lectiva es contamina amb facilitat i, de vegades, resulta difícil conèixer l'origen d'alguna pràctica.

Repica el tabal, la plaça s'ha omplit d'un silenci esglaiador. Comencem tocant "la processó d'Encallosa d'En Sarrià", sens dubte la més bonica; seguim amb la dels "Lliris d'Alcoi"; "la d'Esther"; "la de Morella" i d'altres. La processó avança amb parsimònia, de vegades es ralentitza, s'atura, arranca de nou... Són les 22:15, hem tornat a

l'església, ens col·loquem a un costat i interpretem "la Muixaranga d'Algemesí" amb tota la solemnitat de la qual som capaços.

Amb la processó s'acaba la jornada. Ens acomiadem dels festers, volem cobrar, el pressupost ja estava acordat, arrepleguem el xec i ens n'anem a casa. Arribem cap a les 23:00 passades. La setmana vinent tocarem a un altre poble.

La música.

Del repertori tradicional que interpretem amb la dolçaina i el tabalet, us propose que escolteu aquesta peça titulada "Cucanyes", probablement originària del poble de Callosa d'En Sarrià a la comarca de la Marina Baixa, però totalment incorporada avui en dia, al repertori de qualsevol dolçainer valencià. Anomenem cucanyes a qualsevol acte festiu que requerisca superar alguna prova, normalment d'habilitat, tant en un context infantil, com d'un altre de més majors, com per exemple "plantar i pujar l'arbret".

Tal vegada, el desenvolupament i l'evolució de la festa com a manifestació col·lectiva siga una prova amb no poques dificultats, que sols el temps descobrirà si l'hem guanyada.

La versió que he triat està interpretada per la colla amiga "El pinyol" de Callosa d'En Sarrià, enregistrada al CD "Dolçaina i Tabalet" *Música i tradició a Callosa d'En Sarrià*, produït per IMA Coop. V. amb Dipòsit Legal A-914-2006

Altea, octubre 2010.

La nova cançó, una història de supervivència

Autor: Manuel S., Jardí.
Periodista

La música tradicional, per definició, ha mantingut i manté al llarg del temps els trets culturals, una part si més no, de les diverses societats. El País Valencià i d'altres comunitats que comparteixen arrels culturals, acumulen un gran bagatge quant als sons i les expressions musicals. La cançó, originàriament "la Nova Cançó" irromp durant els anys 60 del segle XX i es consolida durant el decenni següent. L'èxit social es reforça per les circumstàncies polítiques: s'acaba el franquisme i la cançó esdevé la banda sonora de la transició democràtica. Després hi haurà el declivi, una nova eclosió musical, el divorci amb la política, el càstig de l'estructura comunicativa que patim, la lluita per trencar el silenci, les turbulències dels mercats discogràfics, el doble fil de la navalla tecnològica i múltiples factors que expliquen la situació actual d'un gènere que va més enllà de les partitures i dels formats vigents fa més d'un quart de segle. Abans de tot això,

però, hi havia la 'chanson', la influència francesa de músics i cantants com ara George Brassens, Jacques Brel, Léo Ferré, Yves Montand, George Moustaki, Edith Piaf, Charles Aznavour... i els italians, per descomptat. I també els moviments del folk nord-americà que es feia visible, en els anys 60, amb Pete Seeger, Joan Baez, Bob Dylan... I amb tot el combinat, hi van arribar les adaptacions, no només d'algunes peces –recordem com a exemples l'espiritual negre *Red River Valley* (*La vall del riu vermell*) o la del mateix Dylan, popularitzada per Peter, Paul & Mary, *Blowing in the wind* (*Escolta-ho en el vent*)-, sinó el rescat i reelaboració de sons i cants tradicionals que, a més a més, es cantaven en valencià. El 1961, a Catalunya, Miquel Porter i Moix, Remei Margarit i Josep Maria Espinàs funden Els Setze Jutges. Posar noms als grups, en el món de la cançó i de la música pròpia, abans i ara ha sigut un exercici d'imaginació, com veurem més endavant. El

nom d'aquest grup pioner prové d'un joc de paraules molt conegut, no només a Catalunya, sinó també al País Valencià i a les Illes Balears: "*Setze jutges d'un jutjat mengen fetge d'un penjat*". Aquell grup naix per a impulsar el moviment de la Nova Cançó i normalitzar l'ús del català en el món de la música moderna. Els fundadors van deixar pas als professionals, als primers que van emergir, i el nucli es va ampliar: Delfí Abella, Francesc Pi de la Serra, Enric Barbat, Xavier Elies, Remei Margarit, Guillermina Motta, la valenciana Maria del Carme Girau, Martí Llauredó, Maria Amèlia Pedrerol, Joan Ramon Bonet, Joan Manuel Serrat, María del Mar Bonet, Lluís Llach i Rafael Subirachs.

L'èxit de Dylan i alguns dels seus contemporanis en el context d'uns Estats Units en convulsió per la lluita dels drets civils i l'oposició a l'escalada militar a Vietnam, entre altres conflictes, va adjectivar aquelles composicions amb l'etiqueta de *cançó protesta*. Això valia per a les composicions

i per als intèrprets. I la denominació es va exportar a l'Espanya del tardofranquisme. Al País Valencià, Raimon n'era el referent. El cantautor de Xàtiva, havia triat el seu camí sota la influència dels cercles estudiantils que freqüentava a la Universitat de València, mentre es llicenciava en Història. Els festivals eren una manera –la manera– de donar-se a conèixer i, amb sort, poder enregistrar un disc. Itàlia tenia San Remo. I, com el de Benidorm, el Festival de la Canción del Mediterráneo a Barcelona, van adoptar el model. Ací precisament Raimon va guanyar el 1963, interpretant amb Salomé la cançó *Se'n va anar*. Era la primera volta que guanyava una cançó en català un festival, tot i que uns anys abans Josep Guardiola i Rudy Ventura ja ho havien intentat, sense èxit. *Se'n va anar* representava més que la victòria en un certamen a l'ús de música lleugera. Era el triomf d'una operació que feia visible, no només una situació insòlita, sinó també el senyal de partida d'un moviment que recuperaria per als gèneres musicals maneres de fer i veus que s'expressaven en la llengua proscriu. Aquell èxit va empenyar Raimon cap a la carrera artística. Havia compostat *Al vent* allà pel 1959 en un trajecte en Vespa entre Xàtiva i València, però no va ser fins 1963 quan va aparèixer la cançó en un disc. Eixe mateix any s'edità *Diguem no*, una cançó que es va convertir en un himne per a la lluita antifranquista. Raimon es consolidava, potser al seu pesar, com a representant al País Valencià de la cançó protesta, això que en passar els mesos seria més conegut com a Nova Cançó.

En el mateix viatge simbòlic i reivindicatiu hi havia també Pi de la Serra, Lluís Llach i Ovidi Montllor, cadascú amb el seu estil. A casa nostra, Lluís Miquel es revelava com un fidel intèrpret dels corrents francesos, particularment de Brel. Però, juntament amb cançons com *L'arbre* i *Si un dia vols*, els primers discos dels 4 Z incorporen èxits internacionals com *Capri s'ha acabat*. Lluís Miquel, Raimon, Enric Barbat i Maria del Carme Girau van participar a l'Aplec del Puig del 1964. La cançó es feia inseparable de les reivindicacions socials i identitàries, dins dels marges ben estrets de l'època. *Al vent*, a més a més, havia esdevingut patrimoni d'altres intèrprets. Lluís Miquel el va cantar. Però, qui va viatjar fins a Barcelona per a fer una prova als estudis musicals d'Edigsa, amb una versió adaptada d'*Al vent*? Nino Bravo! L'episodi el coneix bé un dels músics integrants dels Sullivans, el grup que acompanyava el solista melòdic d'Aielo de Malferit en aquella època. Ho va contar davant uns pocs testimonis l'any passat, en petita conversa durant la presentació del llibre autobiogràfic d'Enric Tàrraga, editat per la Universitat de València. "Vàrem anar a Barcelona i allà mateix, als estudis d'Edigsa, Luis Manuel Ferri, Nino Bravo, va interpretar *Al vent*. Vam fer molts assajos, perquè no acabava de quedar arrodonit. Intentàvem que li imprimira un ritme més viu, una nova versió... Finalment no va eixir la cosa. I d'aquell material no s'ha sabut res més". Edigsa, la discogràfica que s'havia fundat el 1961, va tancar el 1983 i el seu fons discogràfic va passar a la companyia

PDI. Trobar aquella peça insòlita de Nino Bravo ha de ser cosa d'arqueòlegs.

A punt d'acabar-se el 1975, Al Tall presentava el primer disc. I a Eivissa eixia el dels Uc. Editava Edigsa i amb un petit discurs de Joan Fuster, unes dotzenes d'amics van participar al bateig, en el soterrani de Casa Cesáreo, un restaurant a tocar de la plaça de sant Agustí de València. El lloc havia assolit fama, gastronomia a banda, gràcies a una falca radiofònica associada al Valencia CF: "*A Madrid, a Madrid, a Madrid. Con nuestro Valencia, a Madrid. Pollos asados, casa Cesáreo. Pollos asados, casa Cesáreo. Pollos asados, casa Cesáreo*". Una falca que recuperaria uns anys més tard, quan ja no existia el res-

taurant, Lluís Miquel Campos per al disc de Patzinger Z, una versió 'paxanguera' de Lluís Miquel i 4 Z amb una denominació que evocava l'heroi dels dibuixos animats de l'època, el Mazinger Z. A les acaballes de l'any que va morir Franco, Al Tall era la punta de llança d'una segona generació de la Nova Cançó. Al País Valencià, més nova que mai, atès que representava un allau feliç després d'uns anys en que la feina havia anat exclusivament a càrrec de Raimon, Ovidi Montllor, Lluís Miquel i 4 Z, Enric Ortega, Jaume Arnella i algú més, amb diversa fortuna i difusió. També dels descendents dels Setze Jutges: Pi de la Serra, Maria del Mar Bonet, Llach, Pau Riba, Jaume Sisa, la Rondalla de la Costa, Núria Feliú, Marina Rossell, La Trinca, la Companyia Elèctrica Dharma, Oriol Tramvia, l'Orquestra Plateria... I a les Balears, Guillem D'Efak, posteriorment els Uc – en la mateixa línia que Al Tall –, i més endavant Tomeu Penya, Joan Bibiloni i una ininterrompuda història que ens porta als Antònia Font d'ara, entre altres grups i solistes illencs. Però la cançó, la música en valencià, no era un espai –no ho era encara– condemnat a la clandestinitat, com ho havia estat la política durant la llarga dictadura. Amb el grup de Vicent Torrent, Manuel Miralles i Miquel Gil, sorgia una florada de músics i estils, grups i solistes. Quina festa! Hi havia Els Pavesos, al capdavant dels quals, Joan Monleón i Merxe Banyuls. Dels 4 Z ja s'ha parlat i al caliu de la transició, Lluís Miquel i els seus van reviscolar. Amb el temps per partida doble, si considerem el vessant 'Patzinger'. La llista és llarga: el

grup Alimara, Carles Barranco, Rafa Xambó, Josep Blai, Lluís El Sifoner, Josep-Lluís Valldecbres, Carraixet, Aplec, Cadafal, Partaka, Araceli Banyuls, Fèlix Estop, Paco Muñoz... I els que assajaven ritmes més pròxims al rock, ja fóra simfònic com els de Cotó-en-Pèl, Cuixa o Juli Bustamante. Aquella eclosió era una festa imparable que multiplicava a les places i als recintes el moviment que havia d'oxigenar un territori fastiguejat després de 40 anys de penúries i manca de llibertats. Entre els mesos que van precedir la mort en el llit del dictador i l'arribada al govern d'Espanya de Felipe González, la música popular en tots els vessants respectius va viure un moment daurat. Els nous ajuntaments democràtics havien aprofitat millor que ningú aquell potencial de sons, ritmes i missatges per a compensar l'absència d'una altra classe de mercadotècnia electoral que encara tardaria a arribar. Malgrat tot, obrir aquell camí de llibertats per a establir un nou marc normatiu, formalment democràtic, no va ser un camí de roses. Per als músics i cantants aquell viatge hi va estar ple de prohibicions, amenaces, gresca, intervencions policials, carreteres davant els antiavalots, multes, segrestos de lletres, recitals interromputs per la Guàrdia Civil i un munt d'episodis que, amb la distància, es bel·luguen entre l'espant i la comicitat. Els recitals de Raimon al Pavelló esportiu del Real Madrid van reunir tota l'oposició política al règim, però els següents van ser prohibits per Fraga Iribarne. Era moneda corrent i afectava a tots: Lluís Llach, Ovidi Montllor, Pi de la Serra... 30.000 persones

van reunir Raimon, Al Tall i Lluís Miquel al camp de futbol del Llevant, també el 1976. I novament es va omplir l'estadi, just abans que el desallotjaren les unitats antiavalots, amb un cartell que incloïa alguns dels esmentats, però també Uc, Elisa Serna, Luis Pastor, Labordeta i tots els que havien de participar en la Trobada dels Pobles. Aquell any, el festival de cançó a Canet que organitzava La Trinca (prop de tres dècades abans que els seus integrants esdevingueren productors audiovisuals de programes com 'Operación triunfo'), va reunir 60.000 persones. Els concerts de Lluís Llach al Palau d'Esports de Barcelona també van ser multitudinaris. L'èxit que ja havien assolit Raimon, Ovidi, Pi de la Serra, Llach, Maria del Mar Bonet -i d'altres com Paco Ibáñez- al teatre Olympia de París, es reproduïa, corregit i augmentat als grans escenaris d'aquesta banda dels Pirineus. La florada valenciana tampoc es quedava curta. Aplecs a la Muntanyeta dels

Sants de Sueca, a Xàtiva, a Gandia, a les places de bous de València, d'Alacant, de Castelló... per tot arreu sonava la producció autòctona. I amb tota classe d'estils: ritmes tradicionals, posats al dia, cançó d'autor, poemes musicats, cant d'estil, rock, gèneres més lleugers... Tota una festa que, ja de pas, va fer emergir l'obra dels poetes que la cultura hegemònica havia amagat durant anys i anys.

A mesura que s'assolien noves fites polítiques, es pensava que el panorama musical també es normalitzaria. Però la transició va anar una mica diferent per a la cançó i, molt especialment, a la nostra geografia. Els mitjans de comunicació del franquisme havien silenciats la cançó i els de la democràcia ni tan sols es van plantejar canviar el xip. Hi havia, mentre va durar, *De dalt a baix*, el programa que des del 1974 s'emetia des dels estudis de Radio Nacional de España a València, conduït per Toni Mestre. Per aquesta finestra radiofònica van desfilar i popularitzar-se els grups, cantants i músics d'aquesta època tan moguda. El programa va aconseguir mantenir-se fins ben entrada la dècada dels 80. La cultura autòctona, particularment la cançó i músiques associades, no va quedar massa ben parada el darrer decenni del segle XX. Les estructures polítiques van generar una cohort de professionals disposats a defugir qualsevol classe de conflicte que poguera posar en perill els vots i, de rebot, la supervivència. Els embats de la dreta regional hereva del franquisme va convertir qualsevol signe de l'univers simbòlic valencianista en fonts

de conflictes, molt rendibles electoralment per al segment conservador. El model de nacionalisme modern desproveït de vestigis medievals i jocfloralistes va ser castigat. I la cançó en formava part d'aquesta cosmovisió. A tot estirar, es va arbitrar una eixida a l'àmbit educatiu amb una certa valencianització, sempre precària si considerem els dèficits entre l'oferta i la demanda. Tot plegat pertany a una etapa històrica que encara genera debat, però la realitat, pel que fa a la música autòctona, il·lustra la contundència amb què va quedar relegada. Els mitjans de comunicació –sobretot els audiovisuals– continuen ignorant-la. I els ajuntaments i els actors polítics que tant havien tirat mà de la cançó durant la transició, van soltar llast, perquè implícitament o explícitament també van assumir la conflictivitat i el risc del contacte amb el valencianisme modern. Això pot veure's molt clar als programes de festes dels pobles i ciutats. I també en les programacions culturals i lúdiques. La cançó, els músics valencians, són minoritaris i testimonials, quan no descaradament absents. En aquest context, als protagonistes d'aquesta història no els va quedar més remei que compaginar la vocació amb altres activitats productives. Al País Valencià es poden contar amb els dits de les dos mans els que s'han pogut dedicar i viure exclusivament de la música.

El cas de l'Ovidi Montllor és ben il·lustratiu. Va patir censures i prohibicions durant el franquisme, va alternar la cançó amb l'ofici d'actor i també va treballar en el doblatge de pel·lícules. Com

la resta, va ser escandalosament ignorat per la ràdio i la televisió pública autonòmiques –i això que governava una presumpta esquerra–, que només li van prestar atenció el dia del funeral. Fet i fet el gran públic mai no ha tingut l'ocasió, ni els artistes l'oportunitat, d'assolir una certa projecció. La que correspondria en una societat normal. Però és que la societat valenciana no és normal. Abundar en la qüestió ens aparta del tema. Tornem, per tant. El valencià i tot allò que significava avançar en la normalització i en els usos culturals i lingüístics va quedar estigmatitzat com a sinònim de conflicte. I la cançó també fou condemnada a patir-ne les conseqüències. El boicot dels poders públics i dels mitjans de difusió van limitar, quan no impedir, la projecció d'aquest segment musical. I en la societat de masses, els mitjans audiovisuals són imprescindibles per a obtenir visibilitat i obrir-se pas

en els mercats de consum. L'aparent declivi de la cançó, però, no fou sinó un parèntesi per a la renovació generacional. A més de la resistència d'una part de cantants i grups, en van eixir de nous. A Catalunya, amb el suport de les xarxes culturals i de la pressió envers els mitjans públics, es van generar nous espais. Formacions com Sopa de Cabra, Els Pets, Els Gossos, Lax'n Bustos, Gerard Quintana, Manel i molts altres han consolidat un mercat que en cap cas pot ser ignorat ni silenciats. I els valencians no s'han quedat arrere, malgrat el boicot dels poders públics i d'altres silencis còmplices. El col·lectiu Ovidi Montllor, que agrupa els músics d'aquest segment, manté més de cent actius ara mateix. No està tant malament, si considerem que durant el tardofranquisme no passaven d'una vintena. L'oferta és tan variada quant a ritmes i estils, com imaginatives les denominacions: Obrint Pas, Urbàlia Rurana, Svàters, Soul Attac, Orxata Sound System, Donant pel Sak, Auxili, Bajoqueta Rock, Kontaminació Akústica, Inseminació, El Corredor Polonés, Inèrcia, Enderrocks Make Some Are Us, Rapsodes, Òscar Briz, Mi sostingut, Malnom, Maskarats, Sklatasangs, Almorranes garrapinyaes, Batak, Atzembla, Arrós Caldós, Mugroman... sense oblidar els que continuen de la primera i segona fornades: Raimon, Al Tall, Rafa Xambó, Paco Muñoz, Carraixet...

Amb tot, la crisi també els afecta. El darrer Anuari de la Música, editat pel Grup Enderrock, constata la recessió en el mercat discogràfic. Els festivals busquen millor rendibilitat i les ac-

tuacions en directe són una font d'ingressos dels artistes, tot i haver tocat sostre. Els músics aposten pels concerts davant la caiguda de les vendes de CDs i les descàrregues telefòniques, malgrat que aquestes experimenten un cert retrocés.

L'horitzó no es presenta optimista, considerant la vigència de les actituds d'ignorància i analfabetisme respecte de les manifestacions culturals autòctones, entre les quals hi ha la cançó i les músiques associades, i la subordinació a la cultura dominant, amb les consegüents polítiques acomodaticies. Els músics no es rendeixen. Ara mateix preparen un projecte consistent a alimentar un web molt semblant a una ràdio, a fi d'emetre, en continuïtat, la producció pròpia. Música en valencià i en qualsevol dels formats, estils i ritmes. Com anirà el futur per a uns gèneres que lluiten des de fa més de mig segle? Ja ho cantava Dylan: la resposta està en el vent.

PARLEN ELS MÚSICS.

Alguns dels protagonistes d'aquesta pel·lícula s'han vingut a respondre o a comentar, segons el cas, un parell de qüestions: quina diferència hi ha entre la seua feina quan van començar i les circumstàncies actuals. I quin és l'horitzó per a la música en valencià.

Miquel Gil: “La revolució digital ho farà tot diferent”

Jo crec que la primera diferència és la diversitat sonora, la música en valencià abasta tots els estils. La segona gran diferència es la mediàtica. En els anys 70 “la cançó” fou un fenomen, alguna cosa més que un fenomen musical. Ara la seua funció social està més normalitzada, i això de la “normalitat” és bo. En comparació amb el segle passat, el nivell de repercussió mediàtica no té res a veure. Actualment la repercussió mediàtica és molt menor.

La política d'invisibilitat mediàtica que practiquen les institucions valencianes, tant s'hi val que governe el PSOE o el PP, minimitza, si és possible minimitzar el no res, la repercussió mediàtica. Són actituds provincianes que encara no s'han superat.

I malgrat que el menyspreu institucional complica les coses, encara sort que la música ètnica valenciana es busca bé la vida als mercats de la “world music”. Fem productes de qualitat.

La tercera diferència, la formació dels músics, res a veure amb èpoques passades. La jovenalla

actual té una formació brutal. Els nostres Alan Lomax (Fermin Pardo, Salvador Mercado, Vicent Torrent....) varen fer molt bona faena, els que veníem darrere ho varem tindre més fàcil i els xiquets que ara s'inicien en la música d'arrel tradicional, potser ni són conscients de la decadència que va sofrir el codi tradicional valencià en el trànsit de societat rural a la industrial.

Ara ens queda el repte de transformar en estudi reglat el que tradicionalment s'ha estudiat per transmissió oral. Com ho fan les societats que poden. La cultura és un luxe.

Allò més complicat és tindre codi tradicional per a ensenyar, calen moltes generacions per a conformar-lo, i els valencians en tenim i a més és ric, variat i de qualitat. Però això depèn de la voluntat dels nostres polítics... Ho tenim difícil, per tant. Algun dia comprendran que la modernitat que tant els enlluerna i la universalitat poden vindre de la mà de la pròpia genètica cultural i no dels neo-exotismes i dels complexos provincians.

La revolució digital és un repte per a les indústries culturals i la música en valencià no se'n lliura. L'ofici de músic, en un futur pròxim, continuarà com el coneguem o bé ens transformarem en proveïdors de continguts d'empreses telefòniques?

La indústria discogràfica s'ha acabat, les set “majors discogràfiques” ara en són tres i, si mires els seus consells d'administració, allà estan ben instal·lades les corporacions telefòniques.

Quan Telefónica, NNT Dokomo o AT&T vulguen, s'haurà acabat la "barra lliure de megues" i pas-sarem tots per la pedra. Això serà quan hagen venut totes les ADSL possibles. Ja han començat a avisar que "la tarifa plana, como el fregar, se va a acabar". Mentrestant, ens anirem entretenint amb la SGAE, el cànon digital... pots aplicar-ho al cine, o a la literatura amb els e-books.

La revolució digital està canviant-ho tot i molt ràpidament. No sé si anirem millor o pitjor, però ben segur que serà diferent.

Paco Muñoz: "Als polítics els molesta la cançó"

Jo comence quan el bum de les autonomies i quan la cançó era un bon recurs perquè els polítics tingueren audiència. Ara, als polítics- que van sobrats- els molesta la cultura i per tant la cançó. Però és precisament en aquesta situació actual, comparable en molts aspectes al franquisme, on hi ha un rebrot de protesta col·lectiva

i apareixen cada dia més cantants. I a més, d'una major qualitat. El suport del públic el tenen; el mediàtic, gens. Però hui qualsevol pot tindre un bon estudi i fer la seua. Ho tenen malament però ja van trobant noves eixides.

Vicent Torrent: "La generació actual és tan vulnerable com les altres"

Després de 35 anys de treball en escenaris i estudis de gravació, en Al Tall estem en disposició de fer balanç. Quantitativament, és relativament positiu: 17 discos editats, un miler llarg d'actuacions en directe, un bon grapat de cançons i una manera peculiar de fer les cançons i la música. El balanç qualitatiu té més llums i més ombres: la satisfacció d'haver deixat una herència estimada per molta gent, sobre tot dels Països Catalans; la satisfacció que aquesta herència ha estat recollida i desenrotllada per altres grups i músics; la consciència d'haver contribuït a despertar i animar el compromís d'una part de la població amb el redreçament lingüístic, cultural i polític del país.

Però també la consciència d'haver recorregut un camí bastant intransitable, invertint uns esforços desproporcionats per arribar a un modest estatut d'incidència social i de rellevància pública. Aquesta intransitabilitat ha estat provocada pels frens que han posat les diferents administracions públiques valencianes i espanyoles per evitar la incidència social d'aquesta mena de produccions de cultura popular, feta a més a més en

català. Aquest efecte de frenada s'ha transmès als mitjans de comunicació i a una certa percepció pública del fenomen com a producte de baix prestigi.

Aquests esforços, que qualifique com a desproporcionats, ens han fet arribar a la societat, particularment a nosaltres i a uns pocs artistes més, des del 1975 fins al 2010; però també han fet nàixer i morir distintes generacions d'artistes, cada vegada més interessants, fins arribar als nostres dies amb la generació més potent que mai hi ha hagut: per nombrosa, per competitiva i per la diversificació de gèneres que abasta.

La visibilitat d'aquests cantants i grups és avui en dia enormement boirosa; és un sector que només existeix en franges marginals del consum: molt més baixa que ho va ser en la franja del 1976 al 1981, l'època de més incidència social i mediàtica.

La consolidació de la generació actual és tan vulnerable com la de les generacions anteriors, perquè uns pocs anys de treball sense aconseguir un grau mínim d'implantació, són suficients per abandonar. Tanmateix, cal considerar que el mercat potencial de la cançó en català al País Valencià ha augmentat molt; i només cal obrir uns badalls en la closca que amaga l'activitat del sector, per a que es produeixi una creixuda exponencial en la seua implantació social. Cal dir també que el mercat de Catalunya és avui molt més permeable a les ofertes valencianes, que fins i tot en la millor de les èpoques passades.

Rafa Xambó: "Hi ha una eclosió magnífica"

Els anys 70 la cançó estava sobrevalorada per les circumstàncies socials i polítiques. Això li atorgava un caràcter novell a la feina i ho feia molt atractiu. A través de la cançó s'hi transmetien les reivindicacions llibertat, amnistia i estatut d'autonomia... La cançó canalitzava la mobilització social contra el règim. Que un xiquet amb 20 anys anara a un poble i estiguera ple, no s'explicava per les meues aptituds artístiques. Hi va haver molta instrumentalització per part de l'oposició política, que aprofitava la cançó per a fer-se veure. Després ja es va comprovar que no tenien cap interès amb la cançó i són especialment negats per a veure les virtuts poètiques, etc., de la música en valencià.

A aquella època el nivell de preparació, qualificació, recursos tècnics... era molt inferior a l'actual, molt superior. La gent d'ara sap més de música, orquestració, instrumental, etc. Alhora patim tots els efectes de la cultura de masses: hem d'estar en oferta. I el públic pot triar entre un cantant de Teenesse o de la Ribera.

Quant a les dificultats, abans hi havia un sector de la societat que ens seguia amb ànsies de llibertat. Avui hi ha el seguiment que, mal que bé, fan els mitjans de comunicació hegemònics: la Radiotelevisió valenciana i resta dels mitjans. També hi ha el desinterès per part de la intel·lectualitat. Abans tenien enveja, avui ignorància. Ni a dietaris, ni a novel·les, ni en cap altre lloc literari hi ha la més mínima al·lusió a la música que es fa ací. Com si no existirem.

En aquell moment, quan la transició democràtica, hi havia uns quants periodistes especialitzats, hi havia una atenció sistemàtica des d'alguns mitjans de comunicació que et feien cas: novetats, concerts, esdeveniments... hi havia la garantia d'una certa projecció pública. En canvi, ara no passem de l'agenda d'espectacles: algun anunci ocasional a l'edició local o el *Quadern d'El País*, al *Levante*, la *Turia* i poca cosa més. Per a les ràdios no existim. I la música es fa a les ràdios!

El 2005 el Col·lectiu Ovidi Montllor va fer un cens de 75 fitxes de grups, solistes... música en valencià. El 2010 n'hi havia 125. Considerant la mortalitat natural, gairebé s'ha duplicat l'oferta. Hi ha una eclosió magnífica. I això tot i que, en convocar els premis Ovidi, hi havia una certa por, per si no es generava prou collita. Els premis Ovidi permeten visualitzar la producció anual, alhora que s'assoleix projecció pública i repercussió social. Els músics tenen consciència que si va be la música en valencià, s'està protegint l'ús de la llengua en la música. I això contribueix a millorar la situació lingüística a altres àmbits.

No es viu exclusivament de la música. Molt pocs s'ho poden permetre. Cal fer alguna cosa més, complementària. Els discs es venen en els directes.

D'Al Tall a Miquel Gil

Autor: María Comes.
Periodista.

L'any 1975 va ser un any de canvis, de retornada a la llibertat i del fi d'una dictadura que havia durat 39 anys. Van ser temps de repressió, no sols política, també cultural, lingüística i autonòmica. 1975 va ser l'any en que Espanya es trobava amb si mateixa, l'any en què el poble valencià es despertava d'una letargia cultural massa llarga. L'any que Francisco Franco va morir.

La música es va fer l'ama de la transició. S'inventà un nou concepte: la nova cançó, amb Raimon i el famós "Al vent", com a pioner d'este moviment que no va deixar a ningú indiferent. Però també es va obrir la porta al veritable i més pur folklore de la nostra terra. Van sorgir grups de música diferents a tot el que s'havia vist fins llavors i que anaven més enllà de la lluita per la llibertat i la democràcia. Eren grups que defensaven la pluralitat i la recuperació idiomàtica i cultural d'un poble que no es reconeixia, que havia perdut la idiosincràsia en els anys de l'opressió i el silenci.

El País Valencià es va convertir en una fàbrica de músics talentosos i rebels que pretenien trencar les cadenes i donar a conèixer al món el que ells

eren i el que la terra valenciana tenia i oferia. Volien caminar endavant amb la música com a arma i amb el públic com a exèrcit pacífic: una massa que es movia al compàs de les seves cançons i que acceptaven i abraçaven un estil que sentien com a seu, des del suau so d'una dolçaina fins a les lletres de les seves obres, amb les quals es sentien identificats. Però, sens dubte, el més important per a aquests nous artistes era recuperar aquesta cultura musical d'arrel oculta durant tants anys i que parlava per si sola.

Romanços, dansades, albades o polirítmies eren exemples de la tradició del poble. Contaven històries quotidianes i narraven la vida dels valencians com si fossen trobadors de l'edat mitjana. Després de la revolució industrial la música d'arrel del poble es va traslladar a la ciutat on va créixer fins a la guerra civil. La música valenciana, després d'eixe creixement i posterior estancament, pareixia que ja no tindria futur, però eixa concepció va caure per si sola amb l'aparició de tots aquells grups que van començar un nou renaixement popular.

Al Tall és el nom d'un d'aquests grups amb artistes talentosos i rebels. No van esperar i, quan la censura es va trencar en 1975, van publicar el seu primer disc de llarga duració: *Cançó Popular al País Valencià*, que va ser tota una fita, ja que van barrejar cançons tradicionals amb cançons pròpies i poemes musicats d'Estellés, entre altres.

Va ser un dels grups més importants en aquest camí cap a la recuperació de la tradició musical valenciana ja que la revitalització i investigació que el grup valencià va fer ha sigut única i d'un valor cultural incalculable, perquè va ser capaç de retornar al poble cantars quasi oblidats.

Els seus membres originals (Manolo Lledó, Miquel Gil, Manolo Miralles i Vicent Torrent) eren hereus d'una altra banda que era quasi un moviment individual: l'Equip València Folk, grup que es diferenciava d'altres perquè cantaven en valencià i feien les "folksongades", expressió amb la qual titllaven els seus recitals. El grup es va dissoldre l'any 73. Dos anys més tard es va crear Al Tall, impulsat per Oswaldo Blanco, antic simpatitzant de l'Equip València Folk, qui encoratjà als músics a seguir en l'estil d'una manera més seriosa i professional.

I, per descomptat, així ho van fer. I van anar encara més lluny al reinventar un gènere innovador procedent de la vella Itàlia: la "*riproposta*", un concepte que es podria definir com una música nova feta avui però seguint l'estètica de la tradició. En aquest gènere, que dona vida a la cultura autòctona de cada país, existeix una frontera on es podria confondre la pròpia "*riproposta*" i la música de restauració. Els músics van decidir, a causa d'aquesta confusió, presentar un repertori

de composicions molt actuals amb una instrumentalització tradicional amb tècniques modernes i so autòcton i propi.

Al Tall no va ser l'únic grup que es va llançar i va crear noves composicions per a lluitar per aquests nous valors. Pavesos, per exemple, era un grup que representava cançons populars i basava el seu repertori en la descontextualització del folklore valencià des d'un punt de vista més satíric, amb una posada en escena lúdica i amb l'esperpèntic Joan Monleón al càrrec de la banda.

També la banda familiar Carraixet va donar que parlar. El grup estava integrat per Lleonard Giner (1935-2005) i el seus cinc fills, quatre xiques i un xic, a més d'altres membres com Rafa Arnal, qui els va impregnar del sentiment nacionalista valencià. La banda es va implicar en els canvis socials i polítics de la segona meitat dels 70 amb la recuperació cultural i lingüística al País Valencià. Tant és així que foren víctimes de la violència política, que en aquells moments es vivia, amb un atemptat frustrat, perpetrat per l'extrema dreta que va col·locar nou artefactes explosius als baixos de la seua furgoneta quan el grup anava a actuar a la plaça dels furs valencians amb motiu de la celebració del vint-i-cinc d'abril.

Ja fa molt d'aquell Carraixet, d'aquells Pavesos i, per descomptat, d'aquell Al Tall.

L'Al Tall d'ara conta amb nous membres, replegats en els anys de camí. A més, i com recorda Miquel Gil, el que va ser el membre més jove de la banda, un concert, abans, era més que un concert i la música tenia una funcionalitat indubtable. Provenien del silenci i volien fer-se sentir.

Ara sembla que la democràcia ha silenciats als cantautors valencians, el que no vol dir que no queden coses per les que lluitar. Encara queden músics que continuen cantant en valencià com un acte de rebel·lia.

L'herència és molt forta i els mestres molt bons.

Un d'ells va ser Ovidi Montllor, qui va morir l'any 1995 deixant per a la memòria cançons com *Sol d'estiu* o *Va com va*. Un artista que es nodria als carrers i aconseguia crear cançons amb paraules intel·ligents connectades amb la més pura

quotidianitat. A més, amb el seu nom es creà una associació en l'any 2004 amb l'objectiu de donar-li a la música en valencià dignitat i projecció: el COM (Col·lectiu Ovidi Montllor). Esta associació pretén ampliar el pes dels seus membres i defensar, d'esta manera, la música valenciana i en valencià.

Dues generacions de músics es posaren a treballar, colze a colze, per a contribuir a que la música en la nostra llengua començara a ser visible i a fer-se un lloc en el mercat cultural. “És el més difícil” diu Miquel Gil. “A tots els artistes valencians que treballem amb aquest estil ens agradaria actuar a casa”, el problema, segons Gil, és que no hi ha suficients facilitats ni tampoc mitjans, com podia ser el programa a Radio 9 “El jardí de les delícies” que ja no s'emet i ha deixat quasi desemparats a estos músics en la seua terra.

Encara així, s'ha de dir que la música tradicional i d'arrels de València conta amb èxit internacional. El mateix Gil ha actuat a Chicago en un local on “no cabia ni una agulla”, ja que, segons les seues paraules, la música folk valenciana és “un fenomen de masses” a l'estranger.

Així ho demostra ell. El seu últim disc *Eixos*, va ser durant tres setmanes el número u en les llistes de ritmes ètnics. Ell assegura que els artistes valencians fan productes de qualitat. “No importa si no se segueix una línia pura de *folk* i arrels”, assegura Miquel Gil. Diu que ell està content amb el camí que ha seguit la seua música. I la veritat és que els seus últims discos són completament contemporanis, on barreja ritmes àrabs, europeus i mediterranis, que ha conegut amb els anys i que donen a les seues obres un

toc diferent sense que abandone la seua tradició valenciana. A més, Miquel Gil pot presumir de ser un músic internacional fort, ja que va tocar l'any 2005 en un dels festivals internacionals de músiques del món més importants de hui en dia: el “Womex”.

Miquel Gil camina sempre endavant amb els coneixements de tots els anys passats. El món ha canviat i ell ha canviat amb el món. “Grups com Obrint Pas, la Gossa Sorda o Bajoqueta Rock contenen amb un univers sonor que treballa amb l'originalitat, a més, fan ús de la música d'arrel, el que és molt important per mantindre-la sempre viva i canviant”, conclou Miquel Gil.

El que no hi ha dubte és que els artistes de la nostra terra segueixen trencant motlles i cantant en valencià. Els “pares” de la música tradicional són molt bons i recordats. Els “fills” hauran de seguir com fins ara per a demostrar que no s'ha perdut ni es perdrà el folk valencià. De moment, el premis Ovidi Montllor de música en valencià creats pel ja anomenat col·lectiu COM, segueixen donant esperança i força per no deixar de lluitar per la tradició musical valenciana.

Falles i rock en Valencià

Una reivindicació necessària.

El rock és una manifestació cultural de caràcter eminentment popular. Com ho són les falles. Per tant no és cap novetat que tots dos esdeveniments s'hagen barrejat al llarg de la història. Si fem un repàs a les principals ciutats del país, que celebren les festes falleres, vorem com aquesta pràctica musical juga igualment un paper important en el programa d'actes dels dies de Sant Josep i de tot l'exercici faller. I té igual si parlem de les falles de València, Borriana, Gandia, Alzira, Benicarló o Benidorm. Els concerts de falles, les presentacions de les falleres majors, les disc mòbils i fins i tot els repertoris de moltes bandes de música ens aporten minuts o llargues hores de rock mentre ens movem o parem l'orella revestits amb "brusons" o lluint "peinetes".

Però què passa amb la llengua vehicular de la banda sonora de la festa? El rock que sona per megafonia mentre esperem que comence una mascletada és en valencià? O la música que s'escolta en les disc mòbils? I en les presentacions falleres? Quin és fil musical dels espectacles o posades en escena? Hi ha rock, pop, blues, jazz o folk cantat en valencià en una festa tan nostrada com les falles? Doncs la veritat és que no, desgraciadament.

La música en valencià gaudeix ara mateix d'una notable salut artística. És difícil fer un cens de les bandes i solistes que estan funcionant a dia d'avui (potser més de cent, com apunte més

avall) però el que sí que podem agafar com a referent és el disc de "la Gira" circuit musical en valencià promogut des d'Escola Valenciana-Federació d'Associacions per la Llengua www.escolavalenciana.org. En aquest disc recopilatori de 2010 hi trobem fins a 22 referències del darrer any on es percep, a la primera oïda, una pluralitat estilística absoluta. Vaja que n'hi ha per a tots els gustos.

Ara bé, des de la comissió fallera se m'han fet l'encàrrec d'escriure sobre la història del rock en valencià en el llibret. Tot i això no puc deixar passar l'ocasió per demanar als centenars de comissions existents que contracten música en valencià, que la facen sonar als seus casals, que programen nits de rock amb les que -si es gestiona bé l'espectacle- es pot finançar part de les despeses de març. Els nostres artistes ho agrairan i les falles es conciliaran més encara amb la seua llengua per a donar-li genuïnitat i arrelament a la festa.

Breu història del moviment actual.

Fou a principis de la segona meitat dels noranta. Vaig anar a visitar a la meua família a Dénia. Mon pare em va preguntar com havia anat la setmana a la ràdio en la que estava treballant. Li vaig contestar orgullós: "ahir vaig entrevistar a un "rocker" de llarga trajectòria, un guitarrista excepcional i un cantautor que prové dels setantes". Fent una pausa vaig pronunciar el seu nom: "Remigi Palmero".

Recorde que mon pare, assegut a la butaca, em va dir sense immutar-se. “A eixe el vam contractar per a la presentació de la Falla Roques”. Jo no donava crèdit al que m’acabava de comentar, però resultà ser cert. Degué de ser l’any 1971 quan “Els 5 xics” formació en la que estava Palmero, actuà per a una de les falles més antigues del meu poble. Allí estava jo fent arqueologia del rock en valencià a la ràdio mentre el meu progenitor m’havia descobert que les falles i els inicis del rock en la nostra llengua tenien connexions... i velles!

A Palmero (nascut a Alginet) el vaig entrevistar amb motiu del llançament d’un disc anomenat “En la línia de foc”. Jo en aquell moment estava immers, radiofònicament parlant, dins del boom del rock en català (Sopa de Cabra, Sau, Els Pets, Sangtraït, Lax’n’busto, Ja t’ho diré...). Una moguda musical que començava a tindre ja la seua extensió a les nostres comarques. M’interessava però -per altra banda- reivindicar artistes valencians que ja en els setanta i huitanta demostra-

ren que es podia fer pop rock en la nostra llengua; com ara Cuixa, Julio Bustamante, Cotó-en-pèl, Pep Laguarda, Pantaix, L’Avió Roig i Vidre, entre altres. Mon pare, sense voler-ho, m’havia donat una lliçó. En el franquisme les falles també apostaven -discretament i sense fer soroll- per la música en valencià.

Amb tot, el fenomen del rock en valencià es va produir, com dic, per mimetisme amb el que estava ocorrent a Catalunya passat l’any 1990. Si en els setanta la productora “La Taba” dirigida per Tonipep Rodríguez havia estat la impulsora de formacions i solistes com els Pavesos, Lluís “el Sifoner”, Cuixa, Doble Zero o Al tall; ara -a partir de l’any 1992- fou Eliseu Climent qui a través d’Acció Cultural del País Valencià (ACPV) importara l’escena catalana i potenciara la creació d’una pedrera de grups netament valenciana. A través dels macroconcerts del Tirant de Rock començaren a actuar i a guanyar públic bandes com Anselmos (Albaida), Obrint Pas (València), Dropo (València), Munlogs (Alboraia), Quatre mil som prou (Rafelbunyol) Gramoxone Skà Band (Cullera), Owix (Callosa d’En Sarrià), Kartutx (Banyeres de Mariola), The Jam-Ones (Oliva) o Senglar (Carcaixent) i un llarg etcètera.

Allò que havia començat com una festa musical d’ACPV de cara al 25 d’abril es consolidà i assolí la normalització musical i lingüística que els amants de la música i la nostra llengua necessitàvem. Els grups es multiplicarien fins arribar als nostres dies. Molts d’ells editarien diferents àlbums, d’altres es quedarien pel camí sense passar de les maquetes i uns pocs -a punt d’entrar en la tercera dècada del pop rock en valencià modern- es mantindrien en plena forma i amb

un èxit continuat de vendes i de gires. Com és el cas d'Obrint Pas, que porten anys actuant a Alemanya, Itàlia, Anglaterra i Croàcia (per apuntar alguns països) cantant íntegrament en valencià. Per altra banda en tot aquest temps les formacions i el públic han alimentat festivals com ara l'Aplec dels Ports, Arrels, Almadrava Rock i Rock a la Mar. També moltes festes majors de pobles i ciutats han sigut sensibles amb la nostra música.

No voldria avorrir als lectors d'aquest llibret amb una llarga llista de grups i cantautors que ara mateix estan en funcionament i que podrien actuar per als centenars de comissions falleres que hi ha al País Valencià. Si esteu interessats en conèixer la música en valencià podeu fer-ho mitjançant el portal del COM (Col·lecció Ovidi Montllor de músics i cantants en valencià: <http://www.musicaenvalencia.com>). Evidentment no estan tots, però és una bona aproximació als més de cent grups que de segur estan en actiu al llarg de la nostra geografia fent "rock", "heavy", "pop",

"hip hop", "metall", "electrònica", "power pop" i la resta de tendències més amanides a tot el món i com no a casa nostra. També podeu entrar als webs de dos dels segells valencians que més aposten per la nostra música:

www.cambrarecords.com i www.mesdemil.com.

Rock en l'Eliaana

Autor: Voro Contreras Marco.
Periodista.

Quaranta anys (i un poquet més) de rock a L'Eliana.

Fer una història del rock a l'Eliana és tan fàcil o difícil i tan necessari o poc necessari com fer una història de qualsevol cosa a L'Eliana. No som més (ni menys) que un poble, amb unes característiques particulars -hem crescut ràpid, els nostres habitants venem de llocs molt diversos i encara així mantenim trets pareguts als de fa cinquanta anys- però gens extraordinàries. Està clar que als polítics i als cronistes locals els ve bé traure-li punta al mínim fenomen d'anar per casa i elevar-ho a categoria d'esdeveniment. Cap problema. Per sort (ho dic jo que treballo com periodista de "comarques"), estem en una època en la que s'escriu molt i de qualsevol cosa, així que les històries que hom escriu, per mínimes i poc extraordinàries que siguin, sempre tindran qui les publique i qui les llija. I la història del rock a l'Eliana pot ser un d'estos casos.

A més, de la història del rock a L'Eliana -d'una història més o menys global, em referisc- s'ha

escrit poc. Que jo sàpia, i perdonen la poca modestia, sols conec un article que es va publicar fa 10 anys al llibre de les festes patronals i el vaig escriure jo. Per a l'article, vaig entrevistar a unes quantes persones, sobretot al meu amic **Janto Gil**, que durant anys va ser una mena de dinamitzador d'esta escena local de la que parlarem. No hi havia més fonts i em pareix que continuen sense haver-ne... Excepte aquell article, així que no tindrè més remei que plagiar-me. No passa res, jo em done permís i per no tindre mala consciència recordaré aquella frase que va dir algú: "tot en la vida és plagi".

En aquell text de 2001 deia jo alguna cosa pareguda a que el rock a L'Eliana havia arribat a un estat joíós gràcies a tres bandes que havien assolit certa popularitat estatal dins dels marges de la "independència" discogràfica: **La Habitación Roja**, **Maldita la Hora** i **La Mano Cornuda**. D'estes tres, sols la primera continua en actiu i mantenint (i augmentat) eixa popularitat. Vol dir, doncs, que estem pitjor que abans? Sincerament, no ho sé. Sí sé, en canvi, que si estem pitjor no

és perquè el nom de L'Eliana ja no s'escolte tant a sovint en les ràdios a l'hora de parlar de música. Sí pense, en canvi, que estem pitjor en el sentit que ja fa temps que no s'organitzen festivals musicals com els que es feien abans i hem estat molts anys sense locals d'assaig com els que hi havia als baixos del cinema d'estiu (pareix ser que l'ajuntament està en plena recuperació d'estos locals). Així -encara que, segons em conten, continua havent gent molt jove amb ganes de plantar els amplis i els micros a qualsevol lloc i fer música- sense ajuda de les institucions és difícil eixir més enllà de la CV-35. No demane que l'ajuntament es fique a fer de manager o que done subvencions com les que pot rebre, per exemple, la Unió Musical. Però sí demane que tire una maneta i facilite les coses. El talent de cadascú farà la resta de la feina.

Bé, hem vingut a parlar d'història del rock elianer, que fins a la dècada dels setanta és pràcticament inexistent. No s'alarmen, era el normal a un poble que tot just tenia en 1970 2.350 veïns censats. Resulta una obvietat dir-ho, però comparat amb Anglaterra o Estats Units, també Espanya va ser un desert rocker, sobretot als pobles. A València, la gran figura del rock va ser **Bruno Lomas**, nascut a Xàtiva i que als darrers anys 50 va formar **Los Milos**, que van tindre en la seua formació original a un tal Ramón Pelejero -després, **Raimon**-. Los Milos, ja sense Raimon, van ser la primera gran banda de rock valenciana, i Bruno en solitari una de les grans figures del moviment a tot el país. Bruno va actuar al nostre poble la nit de la vespra de la Mare de Déu del Carme d'algun estiu a finals dels seixanta i suposem que entre els milers d'espectadors que

aquella nit es varen reunir a la plaça del poble estaven els membres de **Ben Parits i Bonicos**.

Darrere d'este nom tant festiu estaven **Paco Marco, Andrés Andrés, Enrique Daries i Julián "El Massetero"**. Per aquell temps eren uns crios i el més paregut, segons assegura Janto Gil -el seu mestre musical- als primers rockers elianers. Primers i molt efímers. Segons em conta Paco Marco, actuaren dos vegades el mateix dia en l'antic cinema de Bernabé en una mena de festival amb alguna obreta de teatre en el que ells eren la fi de festa. "La primera actuació va ser per la vesprada i va anar prou bé -assegura Paco-, però per la nit va ser la debacle. Tot el local vinga la rialla i nosaltres sense acabar la cançó -una versió del Obladi Oblada dels **Beatles**- férem mutis pel foro. Un desastre, però la gent es va divertir".

No tenim més referències de grups musicals elianers de rock'n'roll durant aquella dècada prodigiosa dels seixanta. Sí va haver-hi -alguns d'ells, molt bons- a la resta de València. A més de Los Milos, estaven Los **Top-Son, Pantalones Azules, Los Rockeros, Los Huracanes, Els 4 Z, Els 5 Xics, Los Diapasos, Los Pepes, Suco y Los Escorpiones, Los Protones** i desenes de bandes més (com **Los Benagua**, provinents, com no, de Benaguasil) que apareixen nomenades en la magnífica "Historia del Rock en la Comunidad Valenciana" editada en 2004 i coordinada per Raül Serrador.

Si els seixanta varen ser la dècada prodigiosa, els setanta varen ser la confirmació d'este prodigi però també la seua mort. Durant els primers anys d'esta dècada es van consolidar, estirar i transformar algunes de les característiques que

ja s'havien apuntat a la dècada anterior, fins i tot van nàixer algunes noves. Però el rock també va assolir nous terrenys que acabaren desembocant en escenaris poc interessants.

Tampoc d'aquells anys tenim moltes referències sobre el rock elianer, però sí ens conta Janto Gil que és quan es donaren els primers intents de formar bandes més o menys professionals, sobretot per part de nous veïns provinents del "cap i casal" i que formaven part de les primeres onades "xaletes". Trobem bandes com **Orquestina Túria** (amb **Jorge Juan**, **El Poeta** i **Adolfo Crespo**) i músics de renom que, encara que no eren de L'Eliana, tenien algun tipus de relació "residencial" amb el municipi. Parlem, per exemple,

de **Farnali**, **Arístides Abreu** (que molts anys després va formar part de Seguridad Social) i l'im prescindible **Julio Galcerá**.

Galcerá és, sense cap dubte, una figura essencial a la història del rock valencià. Va ser creador de **La Masa**, banda pionera del rock progressiu a la Comunitat Valenciana, i després va formar part de diverses aventures com **Ambientes**, **Mala Seguida** o **Infieles**. En estes dues últimes bandes va tindre com a company a altre músic fonamental en la geografia rockera valenciana i persona íntimament lligada al nostre poble: **Ángel Sanambrosio**, guitarrista, productor i mestre de músics. Ángel -al qual, poc després de morir al 1996, La Habitación Roja li va dedicar una de les seues

primeres cançons- també va formar part de **Snur** (amb l'holandés **Hans**), **Ananca** (junt a **Ángel Estellés** i **Carlos Cardenas**) i **Ceremonia**. Esta última va ser una de les grans "superbandes" dels anys 80, influenciada per **King Crimson**, **Bauhaus** o **The Cure** i, per tant, una de les millors mostres del rock "gòtic" a la valenciana.

Un altre nom important de la dècada dels setanta (ja quasi a finals) en esta història és **La Banda Nocturna**, doncs va ser el primer grup de rock integrat exclusivament per gent resident a L'Eliana. **Juanba, Alberto, Ramón** i **German Cotanda** continuaven amb la tradició simfònica dels anys setanta encara que apuntant ja maneres dels nous ritmes huitantens. Però duraren poc. La mili i la mort del baterista obligaren a desfer el combo, no sense gravar abans una maqueta i tocar en directe en uns quants municipis de la província.

Altres grup íntegrament elianer, encara que una mica posterior a La Banda Nocturna, eren **Decoven**. Formats al 1984, **Pedro, Vicente, Carbó** i **Jose** rendien homenatge als herois metalers dels setanta, com **Led Zeppelin** i **Black Sabbath**, i a contemporanis seus com **Iron Maiden** (quantes i quantes camisetes de la banda de Bruce Dickinson es veien al nostre poble...) i **Barón Rojo**.

A partir de 1976 (sí, algun purista em recordarà a bandes anteriors com **The Stooges**, **MC5** o als "garajeros" dels seixanta) naix a Nova York el punk i la new-wave (a vegades, ambdós termes formen part de la mateixa cosa) com a reacció als sols de guitarra interminables i al "garrulisme" de la música "disco". La infecció "punkarra" s'expandeix prompte al Regne Unit i a altres parts del món, i a Espanya arriba tard i en forma

de "movida". La "movida" no sols va ser madrilenya, encara que els cronistes de sempre s'empenyen en recordar-la d'eixa manera. València va tindre des dels primers vuitanta la seua particular "moguda" que abastava des del rock més bàsic dels riba-rogers (i incombustibles) **Mak y los Desertores**, als nous romàntics com **Betty Troupe** i **Video**, passant pel post-glam de **Glamour**, el nou rockabilly de **Rock'n'Bordes** o el punk de **Sade**, **Seguridad Social** o **Interterror**. Per cert, en aquesta última banda estava el baterista **Víctor "Acnex" Royo**, que quasi dues dècades més tard el tornarem a trobar amb el grup elianer **Cómodo**.

També cal recordar que **José Manuel Casany**, líder dels reconeguts Seguridad Social, viu actualment a L'Eliana, així com **Carlos Goñi**, que junt als ex Glamour **José Luis Macías** i **Remi Carreres**, va formar els magnífics **Comité Cisne**, i ja en solitari els famosos **Revólver**. També té una bona relació amb L'Eliana des de fa molts anys **Soledad Jiménez**, veu dels també conegudíssims **Presuntos Implicados** i ara cantant en solitari. Precisament, estos tres grups nascuts en els vuitanta -Seguridad Social, Revólver i Presuntos Implicados- varen ser durant la dècada posterior les bandes valencianes amb més projecció a la resta de l'estat.

La història del rock valencià i elianer durant els vuitanta no només l'escriuen els artistes. També prenen especial importància els locals en els quals el rock és el protagonista. Al cap i al final, parlem de bar i sales de concerts com Nou Café Concert, Planta Baja, Bowie, Gasolinera o Gara-je, situada esta última damunt de la discoteca Arena. Però també parlem de discoteques que,

abans de convertir-se en insígnies de la “ruta del bakalao”, foren avantguarda a tota Espanya a l’hora d’importar els sons i grups que triomfaven als Estats Units, Anglaterra o Alemanya. En Carlet estava Isla; en Manises, Ku; en Llombai, Éxtasis; Barraca en Les Palmeretes, Chocolate en Sueca i, com no, Espiral en l’Elia. Ja fóra en la mateixa discoteca o en algun concert organitzat al Poliesportiu Municipal, l’enyorada sala elianera va traure al nostre poble a bandes internacionals tan punteres a l’època com els mítics **Siouxie and The Banshees** (amb **Robert Smith**, dels Cure, com guitarrista), **The Long Ryders**, **Susan Vega**, **China Crisis**, **The Dance Society** o **The Lords of the New Church**, i grups punters del panorama nacional de la talla de **La Mode**, **Golpes Bajos**, **Héroes del Silencio**, **Gabinete Caligari**, **Parálisis Permanente**, **Nacha Pop** o **Loquillo y los Trogloditas**. També aparegueren els primers bars i pubs amb ambient “juvenil” com 9 del Carmen (conegut popularment com El Corral de la Pacheca, i regentat per l’incomsubtible Janto), la seua continuació anomenada La Conga, i uns pocs anys més tard els encara existents L’Ermita i El Foro.

A pesar de tot l’escrit fins ara, cal arribar als anys noranta per a parlar de l’autèntica dècada daurada del rock a L’Elia. Coincideix esta eclosió musical amb el naixement del “grunge” als Estats Units, molt més que la posterior resposta del “brit pop”. Però a més de les inevitables influències externes, hi han dos factors fonamentals per a ajudar a explicar perquè durant estos anys al nostre poble podies pegar una puntellada i trobar-te a quatre xavals fent música. Estos dos factors són la desgraciadament desapareguda Nit de Rock i l’Associació Graffiti, nascuda al ca-

liu de la Casa de la Cultura i del seu coordinador **Toni Marqués**.

L’Associació musical Graffiti va nèixer en març de 1991 amb una idea clara i original: “Crear un espai d’intercanvi i exposició d’idees alternatives al mon de la música”, tal com s’arreglaven als seus estatuts. Esta associació la composaven la major part dels musics de rock del nostre municipi i durant anys va organitzar multitud de concerts i va mantenir uns locals d’assaig municipals en bones condicions. Per allí passaren gent com **Tabata Ley** (guanyadors d’una d’eixes estranyes edicions del Festival de Benidorm dels noranta), els metaleros **Loop** (guanyadors del Villa de Bilbao en 2002), **Sasquash**, **Extraña Familia**, **A La Deriva**, **Dr. Jeckyll**, **Octopussy**, **Miss Perú** (estes dos últimes bandes amb un dels millors guitarristes valencians que conec, **Vicent Marco**, que després passarà per Maldita La Hora, Cómodo i inclús pels mítics **Gigatron**), **Carne Para Linda** (amb altre “cómodo”: **Nacho Marco**), **Prisionero**

Zero, La Fuga de Omega, SDV (amb **Vicent “Losino” Silvestre**, líder de Maldita La Hora i al que actualment hem sentit amb **Silvestres**), els joves **Fluor**, els “country” **Libertys**... segur que m’he deixat a un muntó.

A banda del suport al grups rockers elianers, Graffitti deu passar a esta xicoteta història per haver impulsat l’enyorada per molts Nit de Rock, trobada anual i estival ineludible per gaudir dels millors grups de la Comunitat Valenciana i les ofertes més interessants de la resta de l’estat, a més de donar a conèixer les noves bandes locals i, aquell que volguera, donar-se un bany a la piscina municipal, ja que es feia al Cinema d’Estiu. La primera edició d’esto festival que va fer de L’Eliana un dels punts geogràfics imprescindibles per sentir bona música en directe a València es va celebrar el 19 de juliol de 1991, i en les nou edicions que va durar va portar a L’Eliana a bandes del calibre de **Los Hermanos Dalton, Manta Ray, Hamlet, Def con Dos o Narco**.

L’última Nit de Rock es va celebrar al 1999, any en el que també es va esgotar l’aventura de Graffitti deixant alguns projectes pendents com una escola de músics, un centre de reunions i l’organització d’audicions musicals per a grups novells. De totes formes, la desaparició de Graffitti no va suposar la desaparició del rock a L’Eliana. Continuaven havent bandes i, sobretot, l’associació va donar suport a joves músics que després es consolidaran en els tres grups que nomenàvem al principi d’esto article: La Mano Cornuda, Maldita La Hora i La Habitación Roja.

La Mano Cornuda (en la que estaven **Víctor, Flo, Dani, Javi i Raúl**) es va formar al 1995 i es va convertir prompte en un dels noms més importants

del panorama nou metall espanyol, sobretot a partir de la publicació en febrer de 2000 del seu primer disc “Esto en América no pasa”. Als LMC encara se’ls recorda com a un dels combos valencians amb millor directe i per la seua imaginativa proposta que barrejava hardcore, metal i hip-hop. En 2003 publicaren “Operación Polonia” que, a més de cançons, incloïa l’argument d’un curtmetratge de producció casolana.

Maldita La Hora, a més de Vicent Silvestre i (durant un temps) Vicent Marco, també tenia a uns quants “històrics” del rock elianer com **Luis Luján** (veí de Benissanó), **Tico Landia, Rafa “rock and roll” Carrión** (actualment en **Animalversión**, junt a Nacho Marco i Luis Luján) i **Juanjo Espinosa** (ex Prisionero Zero i La Habitación Roja), a més del joveníssim **Jorge Ramos**. Decantant-se per l’anomenat “rock llatí” que va tindre en **Los Rodríguez** als seus màxims exponents, MLH varen ser els guanyadors del festival Imaginar-rock i Carlos Goñi els va fixar per al seu segell discogràfic Nena Records. El suport del líder de Revólver va suposar per al grup un suport comercial que mai havia tingut cap banda elianera, arribant a sonar els singles del seu primer disc en ràdios de tot el país.

Però és La Habitación Roja el grup que ha portat el nom de L’Eliana més lluny, sense eixir mai de la independència rockera. La banda la varen crear **Jorge Martí i Jose Marco** a principis dels noranta, ajuntant-se amb ells **Pau Roca** a la guitarra i Juanjo Espinosa al baix. Amb només una maqueta en la qual cantaven en anglés, guanyaren el festival Circuit Rock i començaren a sonar primer per tota València i després per tota Espanya. Juanjo se’n va i entra **Marc Greenwood**,

continuen els discos, el respecte del públic, els festivals més importants i les gires, arribant a actuar en els Estats Units (on graven dos discs amb el gran Steve Albini, productor de gent tant important com Nirvana o els Pixies), Argentina, Xile i, sobretot, Mèxic. D'este trident de bandes elianeres a les que hem fet referència, LHR (ara quintet amb la incorporació de **Jordi Sapena**) és l'única que continua en actiu amb més d'una vintena de discs, l'últim dels quals, "Universal", convida a pensar que tenen corda per a rato.

Als últims anys, L'Eliaha ha continuat mantenint una banda sonora més o menys important amb LaKQ (antiga Casa de la Cultura, i després Casa de la Joventut) que, com des de fa 20 anys, continua sent alberg de les noves propostes. Per allí han passat grups ja desapareguts com **Venera**, **Albero and the Souldiers**, **Pasajeros**, **No Profile**, **Somma**, **Wilson** o **Antihero**, i altres -**Sin Razón**,

Skazofrenia, **1984**, **Trocotombix**, **Kódigo Erróneo**, **Strays**, **Sylvania**, **Dirección Kontraria**, **Take Both**, **UssualMess** o **Postal Code**- que hui en dia formen part de l'important (espere que aquest article ho haja deixat clar) tradició rockera de L'Eliaha.

Les bandes de Música: senyal d'identitat del Camp de Túria

*Autor: Elvira Asensi Silvestre.
Universitat de Valencia.*

* L'autora participa en el projecte d'investigació: "La identitat nacional espanyola en el segle XIX", HAR 2008-06062 finançat pel Ministeri de Ciència i Innovació.

Els canvis socials, polítics i econòmics que van tenir lloc al llarg del segle XIX incidiren en el devindre de manifestacions artístiques de tot tipus. Pel que fa a l'art musical canviaren la percepció que d'ell es tenia en una època on la societat de masses començava a prendre forma. Els canvis es palesaria primerament en els cors i orfeons que van permetre a tothom no solament ser participants passius del fet musical, sinó artífexs del mateix. Els grups corals esdevingueren així un potent element popularitzador de la música vocal.

Pel que fa a la música instrumental, aquesta roman preferentment en els teatres i era gaudida per un tipus de públic que en cap cas podem titllar de popular. Traslladar el fet musical al carrer esdevindria un dels grans avanços del segle XIX on ja s'assisteix a una tímida democratització de la cultura. Les agrupacions que farien possible l'esmentada mudança serien les bandes. Del com sorgiren i perquè es popularitzaren aques-

tes ens ocuparem en la present col·laboració¹. Tanmateix, ho farem atenent al seu devindre en la comarca del Camp de Túria, on han realitzat una excel·lent tasca divulgativa del repertori en boga en cada moment. La importància creix si tenim en compte que en l'època decimonònica, quan sorgiren la majoria d'aquestes agrupacions, pocs pobles comptaven amb orquestres estables. La manca, per tant, d'activitat musical continuada impedia a bona part de la població l'accés a la cultura musical de l'època si no era a través de les bandes.

Si bé la faceta divulgativa ha estat la més assenyalada en els estudis que han abordat aquestes agrupacions, no s'ha de menysprear una altra igual d'important. Es tracta de la tasca identitària que realitzen. En aquest cas no és baladí que molts pobles del Camp de Túria s'identifiquen amb les seues bandes i siguen coneguts per aquesta activitat, com veurem per al cas paradigmàtic de Lliria.

Les arrels i la projecció de les bandes valencianes.

El segle XIX ha estat l'època en què sorgiren les bandes de música, tal i com les coneguem avui. La dissolució de l'Antic Règim i el camí cap a la societat liberal portaren aparellats un seguit de transformacions que propiciarien la seua aparició. Una de les novetats que més va incidir en el seu sorgiment i posterior desenvolupament seria l'aparició de les classes populars en l'oci urbà. Les reformes en la legislació orientades a reduir la jornada laboral permeteren als treballadors tenir més temps per a l'esplai. És per això perquè s'assajaren noves formes d'entreteniment gratuïtes que s'adequaven a la situació poc pròspera que les classes populars tenien. En l'àmbit musical destacarien els concerts de bandes a l'aire lliure, oberts a tothom.

Però, si l'època decimonònica ha estat el marc cronològic del sorgiment bandístic, el País Valencià n'ha estat la localització. Tal ha estat el desenvolupament de les bandes en aquest indret, que molts autors les han considerades una manifestació musical pròpiament valenciana². I cert és que aquestes agrupacions s'han convertit en la clau de volta de la vida musical i festiva del País; per això, cal analitzar on afonen les seues arrels.

La major part d'autors apunten a la confluència de factors de caire religiós, militar i polític per explicar-ne l'origen³. Pel que fa al factor religiós, la seua importància rau en què fins a ben entrat el segle XIX les catedrals, les esglésies i els convents constituïren l'espai per excel·lència de l'en-

senyament musical. Les capelles de música eren les encarregades d'amenitzar els actes litúrgics desenvolupant una potent tasca educativa. No-gensmenys, arran de les desamortitzacions, part d'aquestes capelles de música desaparegueren a causa de l'exclaustració d'alguns convents o per manca de diners per al seu manteniment⁴. Així, ens trobem amb un grup de músics instruïts que deixen de pertànyer a les institucions religioses i que han de recol·locar-se en altres tipus d'agrupacions civils⁵. Atenent a aquest fet, no resulta estrany trobar-nos un religiós que s'encarregue d'organitzar una banda de música.

La posada en funcionament d'una banda, però, havia d'atendre a un model, i aquest s'ha vist en les anomenades músiques militars que proliferaren sobretot a partir de la Revolució Francesa⁶. Així, els concerts públics, les processons polítiques i en definitiva els grans festejos de l'època revolucionària, s'han de tenir en compte per a comprendre el model de banda que s'estengué en el segle XIX⁷. Observem sinó l'uniforme, la manera de desfilar i alguns instruments i veurem com tenen paral·lelismes amb les músiques militars. En aquest sentit, i si atenem al País Valencià, els aquarteraments en el territori durant la Guerra del Francès així com en les guerres carlines, afavoriren el contacte entre les formacions de música militar de les guarnicions i la població. És per això perquè ambdós esdeveniments han permés als musicòlegs establir un lligam entre bandes civils i militars.

A més del factor religiós i militar, alguns musicòlegs n'han assenyalat un altre: el polític. I ho fan perquè en el context decimonònic, sobretot

en el darrer terç amb la Restauració, la societat es polaritzà en dos corrents majoritaris -conservador i liberal- que influïrien en els espais de sociabilitat i oci de l'època. Així, quan ens trobem en una localitat on existeixen dues bandes de música que a més estan enfrontades, resulta temptador atribuir les divergències al fet polític. Tanmateix, l'estudi de casos particulars en localitats on existeixen dues o més bandes rivals, minven aquest plantejament. No es pot dir doncs de manera general que la rivalitat bandística ha estat creada per l'adscripció a determinades ideologies polítiques, però sí que sovint aquestes l'han aprofitada.

La Unió Musical desfila en el Certamen de València l'any 1913

FONT: DURÁN, J.: *Perfiles. Siluetas. Glosas de mi tierra*, Ajuntament de Lliria, 1995, p. 295.

D'entre els elements que afavoriren la formació de bandes, no podem oblidar la festa, sobretot les Falles o els Moros i Cristians, que no es conceben sense música. És per això perquè porten aparellat un auge bandístic que es fa més palès en la província de València estretament lligada a la geografia fallera. Així, tot i que no es pot establir una relació causa-efecte entre les falles i les

bandes, sí que podem dir que aquesta festivitat ha esdevingut -sobretot en els segles XX i XXI- un esperó per a l'activitat d'aquestes agrupacions musicals⁸.

Si bé els elements comentats han estat claus en el sorgiment i devindre de les agrupacions que tractem, no podem deixar de costat a aquells que els donen vida: els músics. En els primers moments de la seua trajectòria, les bandes estaven formades per aficionats i no serà fins a ben entrat el segle XX quan els membres d'algunes d'elles comencen a professionalitzar-se. Arribats a aquest punt, allò que crida l'atenció és que la major part dels músics pertanyien a les classes més populars de la població. Al respecte manquen estudis que aborden acuradament l'ensenyament musical en les bandes decimonòniques en un moment en què la societat iniciava la transició cap a l'alfabetització. Tot i això, com hem assenyalat amb anterioritat, ben bé podrien ser frares exclaustrats o músics militars aquells que encetaren la tasca educativa que aviat seguiria en les acadèmies que les pròpies bandes crearen.

L'extracció social dels músics sovint ha portat a establir la ruralitat com un tret lligat a les bandes. Tanmateix, si tenim en compte la totalitat del fenomen aquesta ha de ser matisada, perquè serà en la ciutat de València on s'inicie l'oci lligat a concerts i certàmens protagonitzats per músiques militars dels aquarteraments existents. Paradoxalment, València no ha estat on major desenvolupament ha viscut el fet bandístic. En les localitats del seu hinterland, en canvi, ha ex-

perimentat un fort auge que no s'explica sense el tràfic d'innovacions i nous costums transmesos des de la ciutat, en part gràcies a xarxa ferroviària que començava a construir-se⁹.

El Camp de Túria ha estat en aquest sentit una de les comarques on més proliferen les bandes i on, per tant, millor es pot estudiar el seu desenvolupament. Un dels municipis que ha convertit el fenomen bandístic en un senyal d'identitat és Lliria, on la Música Vella i la Nova en el segle XIX, i la Banda Primitiva i la Unió Musical des de principis del segle XX, han teixit al seu voltant una important xarxa associativa i han configurat una identitat local que arriba fins als nostres dies. És per aquest motiu perquè donarem algunes pinzellades d'aquest peculiar fenomen.

La dualitat bandística lliriana: un exemple paradigmàtic.

L'any 1822 es documenta l'existència a Lliria d'una "Música del Bombo" que, tal i com recull una acta de l'Orde Tercera del Carme, s'encarregaria d'amenitzar una processó¹⁰. Una altra font documental, el llibre de Capítols del Clergat de Lliria, farà palesa l'existència en 1848 de dues músiques locals que no gaudixen d'harmonia entre elles¹¹. Atenent a aquestes troballes es constata l'estret lligam que hi ha entre les primerenques agrupacions bandístiques i les festivitats de l'Església local lliriana. S'ha de tenir en compte a més, la presència en l'època de músiques militars que acompanyaren les guarnicions en les guerres carlines d'especial incidència al poble que tractem. Així, la hipòtesi de les arrels

religioses i militars de les bandes pren forma en aquest cas concret.

Per tal d'esbrinar la causa de les desavinences entre les bandes, que ja s'observen a mitjan del segle XIX, cal que ens trasllem a finals del segle XVI quan frares franciscans i trinitaris s'establiren en la Font de Sant Vicent, a poca distància del centre urbà. La supervivència d'aquestes ordes religioses que feien de l'almoina l'únic mitjà de vida, passava per "conquerir" aquest centre. Així, els franciscans s'establiren a l'anomenada Part de Dalt el 1603, i els trinitaris ho farien un segle després a la part més antiga de la localitat: la Part de Baix¹². Ambdós convents actuarien en les seues respectives zones d'influència com a nuclis aglutinadors al voltant d'advocacions marianes: la Puríssima per als franciscans, el Reimei per als trinitaris. A aquesta mena de divisió sagrada s'unirà en el segle XIX la rivalitat bandística.

El vincle que uneix bandes i confraries cal buscar-lo en l'exclaustració. El trinitari pare Miquel i el franciscà pare Antoni pareixen formar part dels músics que quedaren aturats per aquest procés i amb la seua experiència ajudarien a fundar o recolzar, les immadures bandes civils que per imitació de les militars hi havia a Lliria. El franciscà pare Antoni s'encarregaria de la Música Vella -actual Banda Primitiva- i el trinitari pare Miquel ho faria de la Música Nova, que en 1903 s'uniria amb part dels músics de la Vella per a constituir l'actual Unió Musical¹³. A aquesta dualitat religiós-musical, cal afegir l'oposició geogràfica organitzada al voltant dels antics convents. La identificació de les bandes en una

determinada part del poble es prova també pel fet que cadascuna d'elles obrí la seu social a la zona amb què s'identificava. Si bé en un primer moment no podem parlar de dualitat local mòdica, aquesta sí que es farà més visible al llarg del segle XX, quan més notori es feia també per als llirians el sentiment de pertinença a un determinat bàndol.

En una societat de dues meitats simètriques com la descrita, la competitivitat és moneda corrent¹⁴. I no hi havia a Lliria millor forma d'aconseguir que guanyar un premi al Certamen de Bandes de Música de València que des de 1886 es celebrava en el marc de la Fira de Juliol, més encara si això suposava quedar per davant de la banda rival si es presentava¹⁵.

Aquesta dimensió competitiva del fenomen bandístic de Lliria -que encara avui continua- aquest afany "per ser millor que", esdevindrà l'estímul per a la superació que portarà aparellades les

La Música Vella l'any 1888 en què es presentà per primera vegada al Certamen de València. FONT: Arxiu particular A.S.M.

contractacions dels millors directors, dels millors músics, la millora de les transcripcions d'obres per a banda que es feien en l'època... etc tot per prestigiar-se al poble davant els altres. I amb tot això, la Banda Primitiva i la Unió Musical aconseguiren ser alhora estímul per a les bandes d'altres localitats.

Ens trobem al davant doncs, d'un fenomen que ha estat anomenat pels sociòlegs com "extrem i paradigmàtic"¹⁶. Un fenomen que provoca una identitat lliriana fragmentada per l'adscripció a un determinat bàndol local que no deixa a ningú ni enmig ni al marge. Aquest antagonisme bandístic marca diferències que no només abasten l'àmbit musical, sinó que també s'estenen cap a l'àmbit religiós i fins i tot geogràfic. Així, la identitat de Lliria resulta fragmentària de portes endins, però, no ho és cap a fora on les bandes són símbol d'integració. L'inextricable lligam entre elles i comunitat local ha permès singularitzar-se a Lliria com la "Ciutat de la Música."

A tall de conclusió.

En aquesta col·laboració hem pretès posar de manifest la importància de les bandes de música en les comarques centrals de la província de València on han desenvolupat una fructífera funció lúdico-social i educativa. En molts d'aquests indrets constituïren, fins a la implantació del cinema i d'altres tipus d'activitats d'entreteniment, l'única distracció per a aquells que no es podien permetre anar a gaudir d'altre tipus d'esplai a València. Precisament és la proliferació de tota mena d'oci en ple segle XXI, allò que en mol-

tes localitats ha arraconat l'activitat bandística. Tanmateix, aquesta encara es manté plenament activa en aquells llocs que s'han proveït d'una identitat pròpia gràcies a la seua existència. Així mateix, les bandes estan presents en el nostre dia a dia mitjançant l'inextricable lligam que tenen amb la festa, sobretot amb les Falles.

Amb tot, de cara al futur molts són els reptes que han d'ocupar a les bandes. Un d'ells és el referent al repertori, perquè aquestes agrupacions han estat les grans oblidades dels compositors, tot i que en els darrers anys el creixent nombre de peces musicals exclusives per a banda, sembla esmenar l'oblit. Un altre dels reptes és el recolzament oficial que han de rebre per no veure minvada la seua projecció. Una projecció que va més enllà de l'activitat musical que proporcionen i que les encimbella com a conformadores d'identitats de distint caire i com a forma exitosa de sociabilitat. Obviant aquesta importància, estarem perdent una excel·lent oportunitat d'endinsar-nos en el devindre històric i cultural del nostre passat més recent.

NOTES

* L'autora participa en el projecte d'investigació: "La identitat nacional espanyola en el segle XIX", HAR 2008-06062 finançat pel Ministeri de Ciència i Innovació.

1 Quan ens referim a les bandes de música ho fem entenent-les com agrupacions formades per instruments de vent-fusta, vent-metall i percussió que amb el temps han evolucionat incorporant altra mena d'instruments. Aquestes agrupacions presen-

ten a més una varietat de formes que van des de les subvencionades per institucions oficials, fins a les bandes d'aficionats que es financen amb fons propis. En la comarca del Camp de Túria aquestes han estat les predominants. ADAM FERRERO, B.: "Bandas", a CASARES, E. (dir.): Diccionario de la música española e hispanoamericana, vol. 2, Madrid, Fundación Autor-Sociedad General de Autores y Editores, 1999, pp. 133-160. GALBIS LÓPEZ, V.: "Bandas" a CASARES, E. (dir.): Diccionario de la música valenciana, vol. 1, Madrid, Iberautor, 2006, pp. 89-97.

2 PALAU, M.: "Nuestras Bandas rurales", Boletín Musical, Córdoba, núm. 20, novembre 1929, pp. 1-5.

3 GALBIS LÓPEZ, V.: "Les bandes valencianes: història, activitats i projecció social", a AVIÑO, X. (dir.): Història de la Música Catalana, Valenciana i Balear. Del Modernisme a la Guerra Civil, vol. IV, Barcelona, Edicions 62, 1999, pp. 161-205, p. 161.

4 MYERS, S.: "Las desamortizaciones eclesiásticas del siglo XIX en España y sus consecuencias sobre la música (Madrid y Toledo)", Revista de Musicología, XXVIII, núm. 1, 2005, pp. 310-327. GARBAYO, F.J.: "Sobre reclamaciones de músicos (1813-1822): Un ejemplo de documentación acerca de la crisis de la capilla de música de la catedral de Santiago, como consecuencia de las desamortizaciones", Memoria Ecclesiae, núm. 23, 2003, pp. 219-230.

5 DÍEZ, M. A.: "Las sociedades musicales en el Madrid de Isabel II (1833-1868)", Anuario Musical, 58, CSIC, 2003, pp. 253-277.

6 REICHARDT, R.: La Revolución Francesa y la cultura democrática, Madrid, Siglo XXI, 2002, pp. 250-251.

7 FERNÁNDEZ DE LA TORRE, R.: Historia de la música militar de España, Ministerio de Defensa, 2000.

8 Cfr. ARIÑO, A.: La ciudad ritual: la fiesta de las Falles, Barcelona, Anthropos, 1992 i PIQUERAS, A.: La trama de la identidad en el País Valenciano. Un estudio de identidades colectivas, tesi doctoral, València,

Facultat de Ciències Empresarials, 1994 [sobretot l'apartat "La música y las fiestas: la autopista hacia la identidad"].

9 ADRIÀ, J.J., JORDÁN, J.M. i REIG, R.: L'atzarosa vida d'Enrique Blat. Un empresari republicà del Camp de Túria (1879-1951), València, Universitat de València, 2004, p. 49.

10 Llibre de Deliberacions de la Venerable Ordre Tercera del Carme de la Vila de Lliria, full 9 girat (Arxiu Parroquial de l'Assumpció), citat a ALONSO, M.: La historia de la música en Lliria, M.I. Ajuntament de Lliria, 1991, pp. 162-163.

11 Libro V de Capítulos del Clero de Liria, full 253 (Arxiu Municipal Lliria, AMLL).

12 ROSALÉN, F.: "Sociabilitat i identitat en un poble semicomunal: el cas de Lliria", Lauro. Quaderns d'història i societat, 8, M.I. Ajuntament de Lliria, 1995, pp. 103-134 p. 105.

13 Cfr. ASENSI, E.: "Sociabilidad e identidad en Lliria: el fenómeno musical en un municipio valenciano (1822-1900)", a HEREDIA, I. i ALDUNATE, O.: Actas del I Encuentro de Jóvenes Investigadores de la Asociación de Historia Contemporánea, Saragossa, setembre 2007, format CD.

14 Al respecte cal veure: ADRIÀ, J.J.: "El conflicte de les bandes de música de Lliria", a Riquer i PERMANYER, B. (dir.): Història Política, Social i Cultural dels Països Catalans. La llarga postguerra, (1939-1960), volum 10, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1997, pp. 282-283.

15 LÓPEZ-CHAVARRI, E.: 100 años del Certámen 1886-1986, Ajuntament de València, 1986.

16 CUCÓ, J., LUZ, P. i ROS, F.: "Las sociedades musicales de Lliria: un caso extremo y paradigmático", a CUCÓ, J. (dir.): Músicos y festeros valencianos, Generalitat Valenciana, 1993, pp. 87-128.

La direcció de banda

Autor: José Tomás.
Director de la Banda Simfónica de la Unió Musical L'Eliana.

Què és un director?

“En un concert hi havia un espectador molt entusiasmada amb la interpretació de la banda. El seu veí de butaca s’adonà d’un xicotet detall...és sord, i es mostra molt estranyat de la seua actitud. El sord a l’observar-lo li diu: “ÉS QUE VEIG EL DIRECTOR”.

El director d’una banda és la persona més feliç o infeliç durant un concert. En les seues mans poseix el poder de conduir la voluntat de tots els músics, d’interpretar música amb un dels millors instruments que existixen: una Banda Simfònica.

El director està allí perquè és la figura controladora, el que fixa el temps, manté el ritme, cuida de que respecten la coordinació adequada i l’equilibri, i tracta de fer de la partitura el que el compositor abocà en ella.

De la seua batuta, dels seus dits, dels seus ulls, de la seua ment, de tot el seu ser ix un vincle in-

visible que captiva a tots els músics i subordina totes les seues voluntats a un objectiu comú: una interpretació adequada.

La banda i el director deuen ser un. El director deu ajudar-los, protegir-los, guiar-los, conduir-los fins eixa màgia que és l’aparició d’uns sons que formen música. Deu fer sorgir l’art de tots els músics.

El director de banda realitza les següents tasques abans d’un concert:

Primer. Tria el repertori, les obres a interpretar en el concert. Per a açò ha de tindre en compte la qualitat de la banda, el temps disponible d’assaigs, la sala on es va a realitzar el concert, la programació anual de la Banda i si el concert forma part d’algun cicle o té alguna finalitat concreta.

Segon. Estudia en profunditat l’obra, analitza la partitura, estudia el compositor, les condicions que varen produir l’obra i compon mentalment la sonoritat que deu brollar de les notes i la interpretació que desitja realitzar.

Tercer. Programa els assajos amb la banda, partint del temps disponible i de les dificultats d'interpretació que tinguen les partitures. El treball d'assajos és progressiu i de gran importància perquè en ell reconstruïxen les obres des de la partitura.

Quart. Prepara el concert. Els últims assajos són per a preparar el concert en els seus últims detalls.

Quint. Es realitza el concert. Després parlaré d'ell.

A més dels concerts, les bandes realitzen moltes "actuacions de carrer". Són cercaviles, processons, etc. En elles s'interpreten pasdobles, marxes de processó o peces de xaranga (arreglaments de peces actuals de cançons populars lleugeres). En estes actuacions el director decidix quin repertori tocar en funció de l'actuació a realitzar.

Anteriorment, el director ho decidia quasi tot o tot, però, afortunadament, la democratització arribà a nostres bandes des de finals del segle XX. Hui en dia som molts els directores de banda que contem amb l'opinió de nostres músics per a l'elecció dels repertoris a interpretar, així com per a altres decisions.

L'ofici de director.

S'aprèn a dirigir? Es necessita una tècnica?

Quan em fan estes preguntes sempre responc el mateix. Vegeu els millors directores d'orquestra que hi ha hagut en la història i decidiu vosaltres mateixos.

Actualment, Internet i les noves tecnologies de comunicació han posat a l'abast de tot el món

la possibilitat de veure els millors directores de la història i els millors del present. A més, estan augmentant les retransmissions en directe de concerts i òperes de les millors orquestres i directores del món. Així, sense anar més lluny, a finals d'agost vaig estar al concert que obria la Filharmònica de Berlín des de la meua butaca als cinemes "Kinépolis" de Paterna i vaig poder veure i escoltar una de les millors orquestres del moment i a un dels millors directores.

Si el que em pregunta no es vol molestar o busca una resposta immediata, li pregunte ¿has après a tocar un instrument o vares necessitar que algun professor t'ensenyara? ¿has après la teua professió o te l'han ensenyada? En fi, és una de les preguntes que sempre fan les persones que no estudien o no volen estudiar. Encara així, com en molts aspectes de la vida existixen factors que se'ns escapen (per desconeixement nostre o no), que fan que un siga millor o pitjor director, o qualsevol altra cosa.

Un director ha de tindre una tècnica de direcció (gestos, principalment), que és apresada i que li permet poder transmetre tota la informació que necessita a la banda.

És molt important esta tècnica i deu ser molt precisa, ja que amb els seus gestos el director ha d'obtindre dels seus músics tot el que en eixe moment necessita, i a més ha de resoldre tots els problemes que puguen sorgir durant la interpretació.

La tècnica de direcció de banda és molt similar a la de l'orquestra, encara que el que més varia és la instrumentació i el repertori. La instrumentació, entesa com la utilització i combinació dels

instruments, és més nombrosa i complicada en les obres per a banda simfònica que en la majoria de les obres de repertori que interpreten les orquestres simfòniques.

La major diferència entre un director de banda i un d'orquestra es troba en la professionalitat de les agrupacions. Mentre que les orquestres professionals posseïxen un gran nivell, les bandes professionals són molt menys nombroses i el seu nivell (determinat especialment pel pressupost i les voluntats polítiques) és molt inferior. Este fet determina de vegades el tipus de gestos.

El director d'orquestra fins a principis del segle XIX només marcava el temps, és a dir, el compàs. Però les dificultats de les obres i l'elevació del nivell interpretatiu va fer que les seues exigències es foren incrementant, passant a ser l'intèrpret aglutinador i conductor de tota l'agrupació.

El director ha de dirigir o conduir (com diuen els anglosaxons) a la banda cap on ell vullga. Ha de "manar" sobre ella, fer el que precise i en el moment adequat, i això durant una actuació en la qual no mitjanen les paraules, únicament s'aconsegueix amb els gestos.

No es deu confondre la tasca del director amb la de l'instrumentista "marcador de compassos". L'acte de portar només el compàs davant d'un grup de músics no és tasca difícil, però açò no és ser director. A més, hi ha alguns directors o compositors que, a l'igual que Beethoven, quan dirigeixen entorpiren als músics en lloc d'ajudar-los.

Al respecte, el famós trompetista Fraz Strauss (pare del famosíssim compositor Richard Strauss) va dir: "Quan un director nou s'enfronta a l'orquestra, segons el mode de pujar al podi i

obrir la seua partitura, abans inclús que empunya la seua batuta, sabem si ell és l'amo o ho som nosaltres”.

El director en el concert.

“¡Si el director no fa falta. Els músics són tan bons que poden tocar sense director!”

Esta afirmació tanca una xicoteta veritat si l'obra a interpretar és fàcil de dirigir, no té canvis de ritme, ni de compàs, pot arribar a ser certa. Per eixample, un pasdoble. El compàs és de dos temps i els músics fan forts i pianos i ja està. No hi haurà molta música, però sí soroll, però poden tocar tots junts.

A esta exclamació també responc sempre igual: durant el pròxim concert de la Banda Simfònica en el Palau de la Música de València (enguany actuarem el 15 de maig), assenta't darrere de la banda, en els fons i si pots, millor encara, en les cadires del cor que estan pegades darrere de la percussió i després parlem. Eixe lloc és el millor de tot l'auditori per a veure el “treball” del director, i us assegure que és una experiència inoblidable. Eixe va ser el meu lloc al Palau durant els tres anys que vaig estudiar direcció d'orquestra i en ell vaig aprendre molt: el que dec i no dec fer com a director.

El director en el concert és la persona que aglutina tot, des de que puja a la tarima fins que acaba el concert. Has de conduir als músics des del principi fins al final, interpretar l'obra com has assajat i estar molt atent a cada un d'ells per a evitar qualsevol error, i si este arriba a produir-se has de tindre la suficient tècnica per a esmenar-lo en dècimes de segons i que, a poder ser, ningú se n'adone.

Al pròxim concert que assistiu us recomane fer-ho enfront del director i si no podeu, fixeu-vos en tota la comunicació director-banda. Encara així, l'experiència de sentir que el director et dirigix a tu, assentat darrere de la percussió, és fascinant.

La història del director de banda.

Des de les primeres notícies de grups de músics, han aparegut persones destinades a dirigir l'execució. Ja en diversos baixos relleus de l'Egipte faraònic, es poden veure conjunts instrumentals amb dues persones col·locades en mig i dirigint l'execució amb el batre de les palmes.

Els perses afavorien la direcció basant-se en palmades, mentre que en altres pobles preferien marcar el ritme esclafint amb els dits de la mà, i inclús utilitzant la quiromania (gestos amb les mans).

En la Grècia Clàssica, on la música s'interpretava al teatre, el director del cor marcava el ritme colpejant el sòl amb les seues sabates, estes tenien soles de ferro, fusta o plom i rebien el nom de "scabellum". Altre sistema distint de les palmes era la utilització d'un bastó, amb el qual donaven cops marcant el ritme perquè es dansara o tocara.

El director de banda o orquestra és una necessitat que va sorgir a finals del segle XIX. La seua principal missió és la interpretació, però anteriorment la tasca primordial del director era marcar la funció rítmica, és a dir, marcar el compàs.

Durant l'Edat Mitjana la figura del director era realitzada pel mestre de capella. Durant el Barroc musical (de 1600 a 1750 aproximadament) el propi també dirigia en nombroses ocasions les

seues obres. Si dirigia un cor el director o mestre de capella, marcava el compàs amb un rotllo de paper de música anomenat solfa. En canvi, quan eren agrupacions més grans, hi havia qui marcava el compàs colpejant amb un bastó sobre el sòl (fet que produïa soroll i era molt criticat).

Posteriorment, durant el Classicisme musical (aproximadament des de 1750 fins a 1820/30) en aparèixer noves tècniques musicals i augmentar la grandària de l'orquestra, va sorgir la direcció dividida, amb dos directors en un mateix conjunt. Per un lloc estava el director, que s'assentava enfront del piano subministrant la funció rítmica. Per altre lloc es trobava el primer violí, el qual es feia càrrec del conjunt, però este només tenia davant de si la part de primer violí, per la qual cosa no podia donar entrades ni marcar molts matisos.

Esta situació donava lloc a discrepàncies entre els dos directors i molts compositors de l'època començaren a pensar que el pianista havia d'alçar-se i dirigir. Definitivament, en 1817, Spohr inicià l'últim pas, col·locant-se enfront de l'orquestra començant a dirigir-la amb una batuta.

Encara que en un principi va ser criticat, la seua necessitat va fer que fóra acceptat i així donà lloc a la figura del director d'orquestra tal i com la coneguem hui en dia.

Aplicant estos conceptes al mestre director de banda, podem veure que este és el fruit d'una necessitat, degut a l'evolució de la música a través dels temps. La seua principal missió és coordinar una sèrie de factors musicals, tant rítmics com estilístics, apart de crear un bon conjunt sonor i tímbric.

Durant un poc més de la primera meitat del segle XX, el director de les Bandes de Música era el màxim responsable de tota la música que s'interpretava en ella.

El director havia de proporcionar les obres a interpretar per la Banda, i com no existia un reper-

tori propi, el que feia el director de banda era la tasca de transcriure moltes obres musicals per a estes agrupacions. Este treball consistia en arreglar les obres en funció de les característiques pròpies dels instruments de banda.

La seua tasca principal consistia en assajar a la banda i repassar-los la partitura als músics que no tenien molt de domini de l'instrument. Però altra de les seues funcions consistia en ensenyar música als xiquets del poble que volgueren entrar posteriorment a formar part de l'agrupació.

Les bandes també tenien la seua pròpia escola de música i el màxim responsable era el propi director. El director ensenyava tots els instruments i llenguatge musical.

En 1932 es van crear "*El Cuerpo de Directores de Bandas de Música Civiles*".

i en l'àmbit militar un "*Cuerpo de Directores de Bandas Militares*". Finalment, el primer d'ells va quedar suprimit en 1985.

El director de banda en l'actualitat.

Actualment existix una gran diferència amb els directors de bandes de la primera meitat del segle XX. A diferència d'estos, la majoria dels actuals directors tenen estudis de Direcció d'Orquestra, que comprenen, a més dels estudis de direcció, estudis d'Harmonia, Contrapunt, Fuga, Composició i Musicologia.

Una de les carències musicals que existix a Espanya és la d'uns estudis apropiats per a la direcció de bandes. Els únics estudis que es poden cursar als conservatoris són el de Direcció d'Orquestra. Encara que la similitud entre ambdós és molt gran, la sonoritat dels dos elements és molt distinta i, per tant, els gestos en la direcció també són diferents en molts casos, segons els matisos de cada tipus d'agrupació.

En el món de la direcció de banda hi ha hagut un gran canvi durant els últims trenta anys. Este canvi ha estat impulsat des de les pròpies societats musicals.

Totes les societats musicals s'han especialitzat. Les bandes posseïxen ara un director de la seua Escola de Música i professors especialitzats en cada un de tots els instruments. El treball s'ha especialitzat i així mateix també ho ha fet la figura del director.

Els directors de banda, en l'actualitat, han estudiat al Conservatori Direcció d'Orquestra o Direcció de Cors i posseïxen una tècnica que els permet abordar tot tipus de partitures. Esta mi-

llora en la seua tècnica i ofici ha produït un gran canvi en el repertori. Si abans es tocaven transcripcions d'obres per a altres agrupacions, ara la majoria són obres escrites originalment per a banda.

El director actual està preparat musicalment, pot dirigir tot tipus d'obres, coneix les obres que s'interpreten en tot el món, coneix els directors, estrena obres, coneix els certàmens, etc. I a més, el director ja no "mana" de la banda, ara l'aglutina, l'agrupa, fa d'ella un conjunt de persones que gaudixen fent música.

Els millors directors.

Vull acabar l'article fent una menció als millors directors de tots els temps.

En primer lloc he de dir que la tècnica actual de direcció apareix amb dos grans intèrprets que representaran les dues visions més antagonistes de la interpretació i de la direcció: Arturo Toscanini i Wilhelm Furtwängler.

Toscanini era la meticulositat per excel·lència. Estudiava molt les obres i les interpretava sempre igual, sent molt fidel a totes les indicacions de la partitura. Dirigia igual, amb una tècnica tan gran que era capaç de fer el que volia amb l'orquestra.

Furtwängler era tot el contrari. Era el músic intuïtiu, es deixava portar, era un idealista musical i, clar, la seua tècnica de dirigir era horrorosa, els seus colps inestables i l'orquestra era arrastrada per ell. Encara així, ens deixà una 9ª Simfonia de Beethoven gravada a Lucerna en 1954 difícil d'igualar.

D'estes dues corrents han sorgit tots els demés directors, oscil·lant cap a una o cap a l'altra vessant. Els de millor tècnica s'atreveixen amb tot, i els que no la tenen fugen de les obres contemporànies o de les que presenten major dificultat tècnica. Altres directors han aconseguit grans interpretacions d'un sol compositor, i altres, han posat la seua tècnica al servei dels diners.

Anteriors a Toscanini i a Furtwängler tenim a : Hans von Bülow, Arthur Nikisch, Gustav Mahler, Richard Strauss, Felix Weingartner i Meiselberg.

Posteriors són: Bruno Walter, Sir Thomas Beecham, Leopold Stokowski, Otto Klemperer, Leonard Bernstein, Claudio Abbado, Karl Böhm, Sergiu Celibidache, Colin Davis, Carlo Maria Giulini, Harnoncourt, Herbert von Karajan, Carlos Kleiber, Rafael Kubelik, Sir Georg Solti, Giuseppe Sinopoli, etc.

Entre els directors espanyols hem de destacar a: Ataulfo Argenta, Rafael Frübbeck de Burgos, Antonio Ros Marba, Jesús López Cobos, Enrique García Asensio, Miguel Ángel Gómez Martínez, Luis Antonio García Navarro, Víctor Pablo Pérez, etc.

Dels actuals directors de banda existixen varies escoles, a l'igual que dels directors d'orquestra,

ximplement sense entrar a aprofundir, que tots "vegen", escolten als grans directors i després comparen. La música sempre eixirà guanyant.

Per a finalitzar vull dir-los que: "El dirigir un concert davant de quasi cent músics entregats a un, és una experiència inigualable que em fa sentir vertaderament feliç".

XXV anys de la Unió Musical de L'Eliana

Hola! Sóc Susa la Musa
i vaig a explicar-vos
la història de l'associació
més gran del nostre poble

LA UNIÓN
MUSICAL
DE L'ELIANA

A mitjan segle passat, l'Eliana era
un poble sense banda ...la música dels carrers, dels patis...

un poble sense banda però amb
música...

Al poble hi havia músics; Paco Rivas, el
Xurro, tocava a la banda d'Alcubles...

Però sense banda...

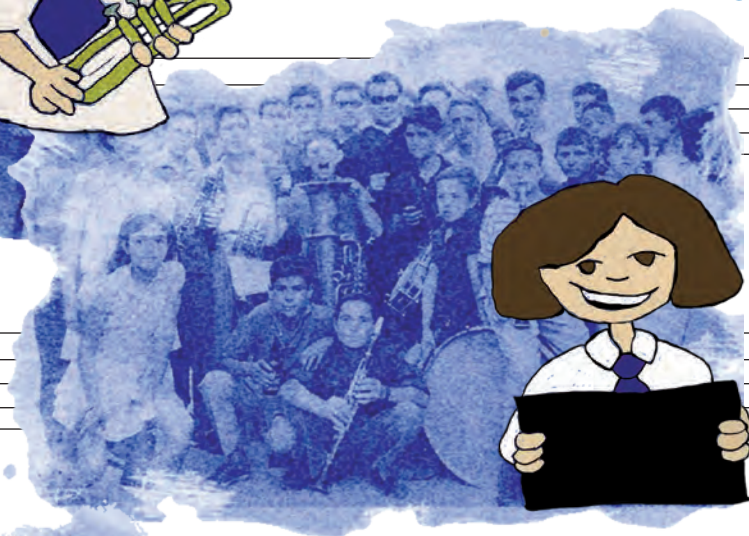
...calia cridar a bandes d'altres pobles
per las moments importants dels pobles
...i a ell es va acudir
perquè ensenyara a catorze
xics d'entre 13 i 16 anys

Quan va créixer el grup, demanaren ajuda al Tio
Sebastià, de la Pobla, que s'encarregava de vindre
tots els dies a assajar

Donaren la benvinguda
al nou rector Ricardo
Arnau Zamorano al
1963...

Debutaren a la processó de les
Doloroses de l'any 1962

...i tocaren per última vegada al
soterrar del Tio Sebastià

...després la banda es va desfer.

Més de 20 anys després, torna la il·lusió de
tindre una banda a L'Eliana

...cavalcades...

...processons...

NAIX LA UNIÓN MUSICAL DE L'ELIANA!

La Unió és a totes les festes!

on les muses com jo som les
protagonistes!

i tenen la sea pròpia: Santa Cecília!

Al llarg dels anys, la Unió actua
dins i fora de l'Eliana

Des d'obrir els partits de Mestalla...

...fins a tocar a la Plaça de Bous

Amb els anys la Unió es fa gran...

en 1996 sonen les veus del
Cor de la Unió

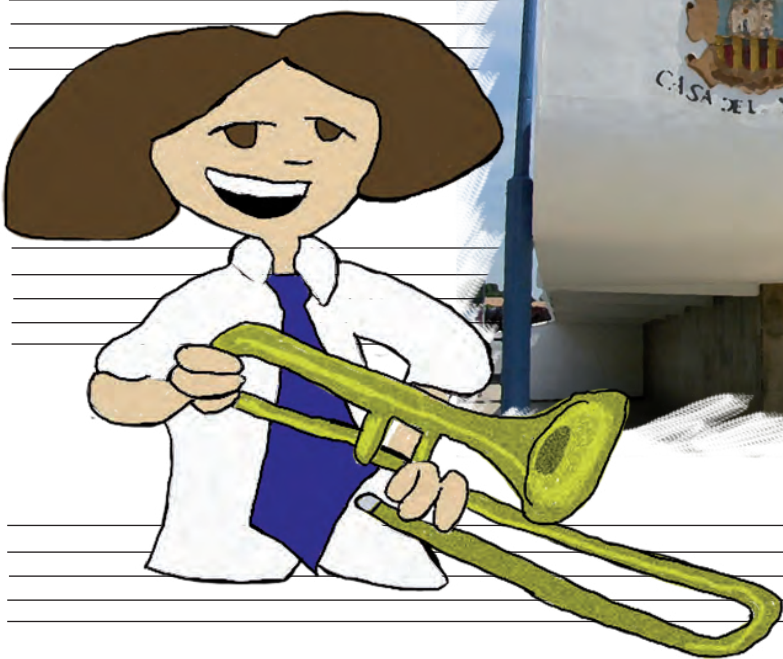

...naix la Banda Juvenil, la Bandeta

...quan arriba el XV aniversari
naix l'Orquestra Clàssica de
Guitarres i l'Orquestra de Corda

Tan gran es fa la Unió...

...que ha de créixer la seva casa...
...al 2002 s'inaugura la
Casa de la Música!

A la nova casa creix l'Escola...

...i noves músiques i agrupacions...

...i la Big Band! al 2003

... al 2003 naix el Cor Infantil,
el Coret

res d'açò haguera sigut possible
sense un gran equip de professionals:

Mara Cebrià Reinal, directora de
l'Escola de Música

Els tres directors de la Banda:

Vicente Campos Campos, Marcos Ros Cerezo i José Tomás March

Tots ells presidits per: Salvador Rubio Desco, Lorenzo
Alabau Ortega i, en l'actualitat, Amadeo Marco Aguilar

Ara que ja hem
repassat un quart
de segle d'èxits, només
queda felicitar-los

Moltes
felicitats!!!

En Música, Àfrica és la nostra mare i Bach, el nostre pare.

Entrevista a Jesús Salvador, "Chapi"

La conversa amb Jesús Salvador, “Chapi”. (Rafelbunyol, 1960) transcorre en un matí de disabte en el saló de sa casa, a Vinalesa. Sense cap dubte, només quan puges l'escala i entres al saló, saps que estàs a la casa d'un músic molt especial. L'estança està presidida per un piano, un *colín* i multitud de xicotets instruments de percussió (alguns d'ells estranys per a mi). Dels cartells que pengen en les parets hi ha un molt especial, aquell que va dissenyar Paco Bascuñán per a l'obra “*Ubú*” i la posada en escena de la qual la realitzà Bambalina Teatre.

Jesús Salvador, després d'acabar els estudis musicals al Conservatori Superior de València, formà part de l'Orquestra Filharmònica de Gran Canària; ha col·laborat amb les orquestres de la Radiotelevisió Polonesa, la d'Israel, la London Chambers Players...Ha dirigit nombrosos encontres internacionals de percussió (Xixona, Xàbia, Onda) i ha sigut docent en diferents cursos d'improvisació (Les Palmes, Tenerife i Oporto). Ha sigut fundador dels grups de percussió Ves-

perale, Percunits, Amores; i el de jazz, Acústic Quartet (actual Bòlit Jazz Grup). En l'apartat de la composició destaquen “*Vivencias*”, “*Tinajas*” i la música per a l'obra “*Ubú*”. Compta en el seu haver, juntament amb el “Grupo Amores”, el premi a la millor música per a espectacles del 2000; i, per la mateixa entitat, el premi a la millor composició per a les arts escèniques del 2002. En 2004 va ser nominat als prestigiosos premis “Max”. En l'actualitat, és professor de percussió al Conservatori Superior de Música Óscar Esplá, en Alacant.

- Jesús Salvador Chapí, inclou moltes facetes: persona, creador, músic, docent, investigador. Què recordes de les teues primeres vivències musicals?

- Vaja, bona pregunta! Les meues primeres vivències musicals, com altres coses en esta terra, foren, com en tot músic valencià, en la banda de música del meu poble. Va ser a partir d'ací quan vaig començar a descobrir la màgia i la

força que poseix esta disciplina. La música, des d'aquell moment, se'm va ficar en el cos i fins ara no he pogut prescindir d'ella. Des d'aquells anys fins ara, per la meua vida han passat, crec, tots els tipus de música possibles que poden existir. Vaig començar amb la música de banda, després vaig fer "rock and roll", més tard vaig tocar amb Lluís el Sifoner música popular valenciana. Després d'això me n'aní a Canàries en una aventura que, en principi, era per a tres mesos i es varen convertir en deu anys. Amb l'Orquestra Filharmònica de Canàries vaig interpretar gran part del repertori clàssic i romàntic. En acabar aquesta aventura, torní a València com a docent del Conservatori Professional de Música i, al mateix temps, vaig formar, juntament amb Pau Ballester i Àngel García, el "Gupo Amores", amb el qual he estat, pràcticament en tot el món, bevent de totes les músiques possibles. M'agrada experimentar amb tot tipus de músiques i, sobretot, buscar nous vocabularis en el món de la música, destinats a crear noves sensacions en el públic.

- M'han dit que ja de xicotet et ficaves a casa a colpejar els coberts com si fossen baquetes, el ritme ja formava part de la teua vida. Se sol dir que el ritme és la cosa més universal de la música. Per a Chapi, la música és ritme o el ritme és la música?

- Evidentment, el ritme és la música. El ritme forma part perenne de qualsevol persona, no sols dels percussionistes. Per a qualsevol persona la vida té un ritme. Cada dia el Sol ix i es torna a posar, és un cicle. Cada situació, en cada lloc on et trobes, existix un ritme. El que passa és que entenem, bàsicament, els ritmes clàssics,

boleros, vals...però com que amb ells s'ha escrit i investigat moltíssim, a mi m'interessa més el ritme de la vida quotidiana. El ritme de cada dia, el que sorgix dels sons que ocorren al carrer de la ciutat o del teu poble. Tots eixos ritmes, si els atens, els escoltes amb la percepció deguda, poden arribar a construir perfectament una simfonia de ritmes de carrer. Per tant, el ritme, òbviament, fa a la música. La música són sons que estan organitzats per un ritme, per un pols, i ací es converteixen en "art" o en llenguatge comunicatiu.

- Tal vegada la percussió siga el màxim exponent del ritme. Com et vares fer percussionista?

- Va ser de forma casual. En la banda del meu poble, Rafelbunyol, vaig començar tocant la trompeta; més tard, el bombardí. El professor que tenia em va dir que per un problema dels meus llavis, d'embocadura, no servia per a tocar instruments de vent. No obstant, ell estava convençut de que jo tenia fusta de bon músic, i em va dir "per què no agafes un instrument de corda?" Però, des de llavors fins ara han canviat molt les coses. Jo, aleshores, no tenia coneixement del que era un instrument de corda. És més, en el poble semblava com si això fos una cosa estranya. A eixe senyor, la seua ignorància i la meua, han fet que jo puga viure dignament de donar colps.

- Suppose que en aquell moment, a Rafelbunyol, tocar la percussió en la banda era qualificat de tercer nivell.

- Exactament! Tocar la percussió, sobretot, va ser un colp baix per a ma mare, que estava

acostumada a escoltar-me fent melodies amb la trompeta. Ella, de sobte, em va dir "ara tocaràs el bombo i el tambor!" Com tu dius, tocar estos instruments era de tercer nivell. Jo vaig començar a estudiar, a investigar, a interessar-me sobre les coses que ocorrien en el món. Llavors vaig veure que en la percussió hi havia un camp per descobrir. En aquells anys, ocorrien coses molt divertides i interessants, a les quals no estava acostumat en un poble tan xicotet. Vaig anar descobrint nous instruments, fins que em vaig adonar que la paleta instrumental de la percussió és infinita. Després d'haver viatjat per quasi tot el món, cada vegada descobrisc un instrument nou, un ritme desconegut i una nova forma de fer música. Açò últim és el que em dóna forces per a seguir i per a buscar nous signes de comunicació.

- Passem al Chapi alumne dels Conservatoris de San Esteban i del Joaquin Rodrigo. Sempre hi ha algun professor que adquireix per a un la condició de mestre. Quin va ser en el teu cas?

- Jo vaig estudiar en el Conservatori de San Esteban amb el mestre Campos només un parell d'anys, després es va jubilar. En el Conservatori Joaquín Rodrigo vaig rebre classes del mestre Manuel Tomás. Cada vegada més anava aprenent i interessant-me pel món de la percussió. Un dia, vaig sentir parlar d'un excel·lent percussionista, Joan Iborra, i em vaig inventar un viatge a Madrid. Estava fent el servei militar i vaig convèncer els meus superiors; bé, d'alguna manera els vaig enganyar: els vaig dir que anava a Madrid a opositar per a l'Exèrcit. El que realment volia era anar al Real Conservatori Superior de Música de

Madrid a conèixer a Joan Iborra. Recorde que jo no sabia qui era. En el Conservatori hi havia un assaig de l'Orquestra Nacional d'Espanya i em vaig poder colar. Fins a eixe moment, jo mai havia vist una orquestra.

- De quins anys estem parlant?

- Estem parlant de trenta i escaig d'anys. Com et deia, em vaig colar i vaig escoltar un platetàs, ¡xaaaaan! Va ser quelcom que no puc explicar. Una sensació que jo creia que era extraterrestre. Vaig córrer per veure qui havia sigut el que havia tocat eixos plats, era Joan Iborra. Em vaig presentar i li vaig dir que estava interessat en aprendre d'ell. Joan se'n vingué al Conservatori Óscar Esplá, d'Alacant, a impartir docència i jo vaig començar a anar a Alacant a participar en nombrosos cursos impartits per ell. Ell va ser qui va introduir una sèrie de tècniques que en Espanya desconeixiem: com tocar amb 4 baquetes, cosa que ara és habitual. Però, sobretot, el mestre Iborra em va transmetre la passió per la música, per la qual cosa sempre li estaré enormement agraït. Ara som grans amics. Cada vegada que tinc una conversa amb ell, aprenc coses noves. Al millor jo, ara, estic tècnicament més preparat que Joan; cosa que desitge que els meus alumnes ho estiguen més que jo. Anem avançant i, cada vegada, el nivell de la percussió en Espanya és molt alt. En la resta del món, ja es parla dels percussionistes espanyols amb majúscules.

-Canviant de trajectòria, Chapi com a percussionista professional s'identifica amb el "Grup Amores". Amores és una composició que va crear John Cage per a piano preparat. Què ha

suposat el "Grupo Amores" per a la teua vida professional?

- Bo, jo crec que Amores ha sigut tot per a mi a nivell professional. Si bé és cert que quan va nèixer Amores, fa 21 anys, la finalitat era cobrir un buit en el panorama valencià de la música de percussió. Creàrem el grup i, a partir d'aleshores, ens dedicàrem a intentar mostrar tota la literatura musical escrita, que era molta, per a grup de percussió. Igualment, ens adonàrem de que calia educar el públic o, al menys, fer-los entendre altra manera d'escoltar la música. En principi, en la música clàssica, el públic estava acostumat a estar en la seua butaca i escoltar sons que bàsicament coneix, perquè són molts anys en els quals s'està oferint al públic esta música. Des del Grupo Amores intentem mostrar, per mitjà dels nostres concerts, que hi ha una altra manera d'entendre l'oïda musical, nous llenguatges i noves sonoritats. Em vénen a la memòria les meues composicions *Tinajas*, *Agua*, com la música per a Miguel Molina sobre un arbre. En fi, un vocabulari nou darrere de crear noves sensacions en el públic. Després d'interpretar una gran part del repertori musical per a percussió, ens endinsem en el terreny de la investigació i de la creació. Crear obres després d'haver absorbit músiques de tots els grans compositors, ja siguen clàssics, del jazz, pop, rock. Ara mateix, estem gravant un cedé amb una part dedicada a Karlheinz Stockhausen, un compositor molt rellevant de la música contemporània. L'altra part, està dedicada al rocker Frank Zappa. He fet una espècie de suite basant-me en la seua música. Estes variacions sobre Zappa ja estaran al mercat quan es publique esta entrevista.

- A John Cage no li agradava que li se diguera que la seua música era avantguardista, ell preferia el terme “experimental”. Què prefereixes tu? .

- Jo preferisc el terme experimental. Fixa't, tinc tots els llibres de Cage i no recorde haver-ho llegit. Jo no sé per què diu que la seua música és experimental, però jo sí, perquè és meua. Hi ha un període en la història de la música contemporània, crec que gran part de la culpa la té John Cage, on se li dona un tracte nefast a la música per molts músics. Cage va obrir una porta a partir de la seua composició 4'33'', l'obra del

silenci, on per mitjançant ella s'ha colat moltíssima gent fent coses que són molt discutibles. Per eixa porta oberta per John Cage, es varen introduir moltes de les denominades músiques contemporànies que es poden qualificar de ridícules. Per això li done la culpa, un poc, a Cage. Com va ocórrer açò durant molts anys, l'etiqueta de música contemporània és percebuda per gran part del públic, i per la gent jove, amb cert temor. Jo sóc partidari d'anar més enllà de l'etiqueta de música contemporània, i arribar a la música experimental. El terme experimental significa que quan la fas és un experiment, que pot arribar a

calar en el conjunt de la societat o no. L'important és que eixa música va dirigida al poble, a tot el món. En quant que la música contemporània està pensada com per a jazz, rock, pop, flamenc... el que ha de ser és música. En este sentit, sóc més partidari del vocable música experimental. De fet, jo crec que faig música experimental.

- En la teua faceta de compositor i com a membre integrant del Grupo Amores, hi ha dues fites importants: *Tinajas* i *Ubú*. *Tinajas*, juntament amb la companyia “Patás Arriba”, és la incursió d'esta música experimental en la dansa. Amb la teua música per a *Ubú* - amb Bambalina Teatre, Paco Bascuñán i Jàcara Teatre - entres en el món del teatre. Són dues incursions distintes, dansa i teatre. Però hi ha un nexa entre ambdues, la teua passió per abastar i descobrir tot el que està al teu abast.

- Doncs sí. Va ser a partir de *Tinajas* quan crec que canvià tant el curs professional del grup i el meu. Esta va ser la primera obra que jo vaig escriure. Mai vaig tindre, ni tinc, la sensació de ser un compositor. Jo la vaig escriure perquè hi ha quelcom dins meu que em deia que havia d'escriure-la. Es va donar la casualitat que vam conèixer a la companyia “Patás Arriba”, i xerrant ens diguérem que haviem de fer alguna cosa junts. Crec que és com totes les coses importants en la vida: va ser el moment exacte, en una situació perfecta, per a crear esta peça que, des de la part musical, per a mi va ser com un vertader part. No havia escrit una obra d'eixa envergadura. Aleshores, en el meu interior, passaven mil coses. Una d'elles era que si sóc un músic hauré de fer música. Al final vaig fer

el que em va eixir de l'estómac. Com eixos sons que m'acompanyaven des de la meua infància, el dels atuellts en el jardí de ma mare, recorde el so del fang, el dels atuellts, que entronca amb la cultura dels nostres avantpassats els àrabs, de qui procedim. A partir de *Tinajas* vaig començar a compondre música per a escena. Poques vegades he compost “música pura”. Va ser Jaume Policarpo, del grup Bambalina Teatre, qui em va demanar que compinguer la música per a *Ubú*. Però qui m'incità a seguir en esta línia va ser Paco Bascuñán. Amb ell vaig parlar molt, i ell em suggeria músiques: “escolta açò o açò altre, per ací va l'estètica del que volem fer”. Per a mi va ser un plaer i casualitat que amb estes dues obres he arribat a ser finalista dels premis Max. Malgrat de no haver guanyat, va ser una gran fita estar en la terna nominada al premi.

- Amb *Tinajas*, el Grupo Amores ha estat a Corea del Sud, Estats Units...us queda algun lloc per a estar?

- Hem estat, pràcticament, en els cinc continents. I seguirem, perquè el món és molt gran. Crec que el millor dels viatges és que et fas més “savi”. Arribes a aprendre coses molt senzilles i quotidianes per a ells, i que en el marc en què vivim es fan més complexes, provocant que el teu pòsit s'amplie, perfeccione i, en definitiva, millore. A estes altures, la música que fem, jo ja no l'anomenaria de percussió. Intentem que siga música per a transmetre sensacions de les vivències que tenim i, sobretot, pau i alegria. Així som feliços i espere que per molt de temps més.

- Una de les teues línies experimentals és contraposar diferents músiques i ritmes. Ja es tracte de la música de Bach, com el compositor per excel·lència del cànon europeu, amb ritmes africans i viceversa.

- I tant. Àfrica, respecte a la música, és nostra mare i Bach és nostre pare. Crec que és cert que el futur, o cap on ens estem dirigint, passa pel mestissatge; per trencar les fronteres musicals, polítiques, socials, econòmiques. Des del punt de vista musical, crec que el mestissatge, la barreja, és molt important per a aconseguir la igualtat de totes les persones. En este sentit, vaig fer un espectacle *Àfrica en Bach*; el disc *Travessies*, on barrege a John Cage amb el hip hop. Sóc partidari d'abolir les etiquetes, ja que crec que les músiques clàssiques, que tenen un perfum especial i que han de ser interpretades en auditoris, són tan vàlides com les músiques tradicionals, les del jazz o com les danses africanes. No estic descobrint res nou, si parlem, per eixample de Falla. Ell intentà plasmar i traslladar el flamenc i la música popular espanyola al món simfònic. Per tant, no estic descobrint res nou; però sí que sóc conscient que, al llarg dels anys, ha hagut moltíssims encasellaments i valoracions exacerbades i menyspreus cap a algunes músiques. Jo crec que la música, quan és música, quan està ben feta, no ha de tindre etiquetes. Així, totes les músiques han de barrejar-se, amb la finalitat de llimar les diferències. Açò és el que intente transmetre en este món en el qual em desenvolupe, el de la música.

- Com és rebut este mestissatge per part del públic?

- Molt bé. Crec que a la gent li agrada. Sobretot perquè passen coses noves i divertides. Jo faig la música per a divertir-me i, per tant, vull que el públic també ho faça. Quan es preguntem en Amores què farem pròximament, no podem deixar de pensar en que el públic ha de gaudir. Pense que la música, des de sempre, ha estat per a divertir al públic. Bo, hi ha maneres i maneres. Un ha de ser honest amb si mateix i com sentim eixa necessitat de barrejar-nos, mestissatge, ho fem de la manera més digna possible. El resultat, al menys, és sempre divertit, cosa que el públic agraeix.

- Podem passar a la teua faceta com a professor de música. És difícil, fàcil, transmetre estes idees als teus alumnes?

- És molt fàcil. Quan un creu en elles i s'ha passat tota la vida immers en estes idees, el resultat ha sigut sempre satisfactori. És molt fàcil traslladar-lo a la gent jove, als estudiants. També és veritat que vivim en uns temps en els quals la transmissió docent és més complicada que en el passat. Però, a diferència amb la meua època, la tècnica i la tecnologia estan molt més avançades i els alumnes poden absorbir els continguts de forma més fàcil. Vull dir que la diferència entre l'època nostra i la dels meus alumnes és prou substancial. Ara tenen tant, que potser es perden pel camí. En la meua època hi havia molt poca cosa i el dia que descobries alguna nova, generava una sensació i una alegria indescriptibles: "existeix este instrument nou!, mira quina

tècnica nova!” Ara tot açò està donat, ho tenen en Internet; que és fantàstic i on hi ha quantitat de recursos en els quals estan immersos els joves músics. Açò que pot ser un avantatge, també pot ser un inconvenient per als alumnes més menuts o els adolescents: poden despistar-se amb facilitat. D’ací que siga important transmetre’ls la teua il·lusió, les teues ganes de fer, el que eres com a músic; i els resultats seran extraordinaris.

- Per acabar, quins són els teus projectes immediats?

- Ara mateix, estem immersos en la gravació del pròxim cedé d’ *Amores* que versarà, com abans he dit, sobre Karlheinz Stockhausen i Frank Zappa. Frank Zappa són variacions que he fet sobre les seues composicions i, supose que, en algun moment tornà a sorgir en mi la meua etapa de rocker, aquells 17 anys. Karlheinz Stockhausen és un compositor fantàstic que ha donat a la història de la música unes obres impressionants. D’ell farem part del *Zodiaco*. Tot açò anirà unit amb una composició meua que s’anomena *Conferencia*, que tenint com a base una conferència telefònica se’m va ocórrer donar-li ritme i harmonia. L’han escoltada molt poques persones, però els que ho han fet es riuen; i per a mi, això és important. Em va costar molt rimar una gravació en un contestador automàtic i harmonitzar-la, però estic molt satisfet d’haver-ho aconseguit. És una xicoteta peça molt divertida i, en la meua línia, buscant coses noves. Mozart i Mahler varen escriure unes simfonies meravelloses, jo he d’atrapar els sons que tenim al voltant. Més o menys, esta peça ix d’un espectacle “*Callejón sin salida*”, que férem amb uns ballarins de “break

dance”. Vivim en un món on la tecnologia ens ha superat. L’artefacte del mòbil fa que ens comuniquem més, però en esta peça s’intenta presentar el contrari. Al final, amb qui estem parlant és una màquina, amb el contestador automàtic de l’altre. És una contradicció, la tecnologia ens fa creure que parlem amb algú i no és més que una ficció: és el contestador, altra màquina.

- Chapi, moltíssimes gràcies. Alguna qüestió més?

- Bé, un altre projecte que tinc, juntament amb *Krisis Danza Teatro*, uns cantants i David Gálvez, és fabricar un espectacle en Bamako, Mali, sobre el temps. És una idea molt bonica ja que tracta dels diferents modes d’entendre i utilitzar el temps per part dels africans i nosaltres. Nosaltres, es podria dir, estem immersos en l’estrès i ells, els africans, es prenen el temps d’una forma més dilatada i pausada. Este espectacle és de dansa i estarem un mes en Mali. Allí l’estrenarem, i el dia 29 de gener es presentarà a Torrent. A més, les actuacions amb el grup *Amores* en Madrid, Oviedo...En acabar esta gira, ens ficarem en la creació d’un espectacle pedagògic per a xiquets, on els ensenyarem la paleta d’instruments de percussió i noves formes d’escoltar música.

En acabar l'entrevista, esta va canviar a una conversa llarga i distesa al voltant d'una tassa de cafè. Parlàrem dels seus projectes musicals a Ciutat de Guatemala amb xiquets i joves de barriades pobres, de la situació de la música en la Comunitat Valenciana i d'alguns temes més. Tot això amb la sinceritat i afabilitat de les quals Chapi posseeix en grans quantitats. Si es poguera resumir el conversat durant eixe matí de disabte, es diria que Jesús Salvador, Chapi, és un creador musical, un esteta de la percussió; però, abans que res, és una persona molt preocupada en fer que la música tinga un valor social. Per a Chapi, estètica i ètica van de la mà.

Les campanes

Autor: Irene Mateu Hernández.

*Yo las amo, yo las oigo
cual oigo el rumor del viento
el murmurar de la fuente
o el balido del cordero.*

*Como los pájaros, ellas,
tan pronto asoma en los cielos
el primer rayo del alba,
le saludan con sus ecos.*

*Y es sus notas, que van prolongándose
por los llanos y los cerros,
hay algo de candoroso.*

*Si por siempre enmudecieran,
¡qué tristeza en el aire y en el cielo!
¡Qué silencio en la iglesia!
¡Qué extrañeza entre los muertos!*

Rosalía de Castro

Vivim en l'anomenada societat de la informació, una època en la qual tothom necessita, de manera immediata, tot tipus d'informació (actualitat política, laboral, social, etc.). Per a aconseguir-la, disposem d'un ampli ventall d'eines: Internet, correu electrònic, xarxes socials, telèfon, mitjans de comunicació de masses ... Instruments que fan possible que esdeveniments que succeixen a l'altra part del món, passen davant els nostres ulls amb mínimes diferències de temps.

Esta necessitat d'informació no és una cosa nova, com tampoc ho és la importància de la immediatesa en la difusió de la informació. Des de temps remots, l'home ha buscat sistemes de transmissió de notícies de manera instantània, com per eixample davant atacs enemics o invasions. Al llarg de la història, el ser humà ha utilitzat diferents mitjans per a transmetre tot tipus d'informacions, des del fum fins a les banderes, i

com no, les campanes, els sons de les quals han sigut els més empleats i coneguts, presents en cada un dels moments importants de pobles, aldees o ciutats.

Les campanes estan presents com a signe del pas del temps des de fa més de 2000 anys, marcant el temps dia a dia, comunicant alegries, penes, festivitats o alarmes. Encara que les campanes ja eren conegudes pels egipcis o els romans, i les utilitzaven amb diferents fins (indicar l'obertura del mercat, l'hora dels banys, avisaven el pas dels criminals al suplici, l'aproximació

d'un eclipsi i altres esdeveniments) és l'Església Catòlica la que va estendre el seu ús, utilitzant-les per a convocar els seus fidels a les diferents celebracions.

Naix així la campana com a mitjà de comunicació, ja que el seu so ha servit tradicionalment per a diversos fins de caràcter social i religiós. Entre els primers es poden assenyalar la crida a la població per a acudir a determinats actes socials, comunicar notícies, com el començament de les festes patronals, (el repic de campanes) o transmetre alarma per haver-se produït un incendi o qualsevol altre fet de conseqüències no desitjades. Entre els segons sobreix el seu ús per a convocar actes litúrgics o l'oració individual, així com per a començar alguna activitat, com les processons o informar de la celebració de batejos, funerals o de l'administració de l'extremunció als malalts.

El llenguatge de les campanes.

La utilització de la campana per a convocar a la població va generar la creació d'un llenguatge propi, un codi comú per a tots els habitants del poble. Este codi reunia tots els elements de qualsevol sistema formal de comunicació: emissor, receptor, codi, canal, i una amplíssima gama de missatges amb contingut concret.

Les campanes eren la veu i guia dels pobles, atents a la interpretació i execució d'allò transmès en cada toc. Comprenien tota la teologia cristiana i una sociologia de comunicació social local la qual s'ha anat transmetent de generació en generació al llarg dels anys fins a l'actualitat, moment en què estos usos pràcticament han desaparegut. És la caiguda en desús de les cam-

panes el que ha provocat que en l'actualitat no-més coneguem alguns trets d'aquest llenguatge ancestral.

A l'hora de sintetitzar els diferents tocs de campana, els estudiosos afirmen que el seu número varia entre sis, en pobles menuts, fins a cent en les grans ciutats. Molts d'ells no són coneguts entre nosaltres, per no tindre la necessitat que la campana tracta de resoldre. Es poden citar el de la crida als caçadors perquè es desperten (a Castella) , el de dula (a Aragó), que anunciava l'eixida del pastor comunitari, o el de compra-venda a Catalunya.

A mode de resum, sintetitzarem els tocs de campana més freqüents, podent escoltar alguns d'ells en moltes localitats de la nostra Comunitat:

És l'ús **litúrgic** el més freqüent. Així, durant la consagració, es tocava la campana igual que en les processons.

Alba: L'alba es tocava en eixir el sol per a interrompre el descans nocturn i començar el treball d'un nou dia. Consistia en nou campanades amb la campana major fraccionant-los de tres en tres mentre es resaven tres Avemaries, acabant amb una tornada molt habitual de sons amb les dues campanes al mateix temps, anomenada clamor, i alternant un sol toc amb cada una d'elles, dues vegades.

Toc a missa: Es realitzava amb la campana mitjana, i un ritme normal, finalitzant amb un, dos o tres tocs segons s'acostava l'hora de començar la missa.

Repics de diumenge: A corda, i des de la part alta del campanar, sostenint dues cordes per mà i amb molta habilitat es cridava els fidels a missa

festiva. Este toc també s'utilitzava en les novenes en honor a algun Sant o Patró.

Volteig de campanes: S'utilitzava en festes majors i processons. Es voltejaven a mà les quatre campanes. Es tracta d'un toc perillós, ja que s'han donat casos d'accidents, inclús amb resultat de mort, al caure el campaner al carrer des de l'alt del campanar.

Àngelus: Amb la campana més menuda i a ritme ràpid, que s'interrompia tres vegades per un toc de campana gran, era un toc diari a les 12-10 del matí, d'acord amb l'horari solar. Consistia en dotze campanades amb la campana major i la tornada igual al toc de l'alba. Es paralitzava el treball i tothom es ficava dret amb el cap descobert i lleument encorbats cap a la torre, escoltaven en silenci i amb molt de respecte i devoció cada lent i espaiat però contundent so, resant mentre, les jaculatòries d'Àngelus (qui les sabia) i alternant-les amb el seu corresponent Avemaria.

Au Maria: Toc idèntic al d'Àngelus però per la vesprada i amb un horari variable segons l'estació de l'any. A l'hivern es tocava a les 18h 30' i a l'estiu a les 20h 30'.

Toc d'ànimes: Compost per tres tocs secs amb la campana gran en seqüència d'un minut. A la tardor i hivern era a les nou de la nit i a la primavera i estiu a les deu. Normalment, este toc d'ànimes era utilitzat per les mares per a marcar l'hora de tornada dels seus fills a casa.

Avís de festa major: En les vespres de festa major, després de l'Au Maria es voltejaven les campanes. Es feia amb un gran repic amb les tres campanes i tirant al vol l'esquellot, unint-se al repic de les campanes de totes les ermites.

Tocar a nugol: Servia per a indicar un temps litúrgic com l'Advent o la Quaresma. Es realitzava amb la campana més menuda a ritme molt accelerat i acabant amb un toc de la campana gran. Es tocava abans de l'Au Maria.

L'oració: Es tocava al fosquejar. Els seus tocs eren com els de l'alba i si era vespra de festa o dissabte es feia el corresponent anunci amb un bon repic de campanes, segons venia el cas.

Les ànimes: era l'últim toc del dia. Es tocaven sobre les deu de la nit per a orar pels difunts, doblant l'esquellot i fent la tornada de dos dobles amb les dues campanes al mateix temps: dos alterns i un doble amb les dues campanes juntes.

El grup de tocs més extens, és el dedicats als soterrars. Disposa de diferents variants: Ordinari, d'assistència o de pobre; General i Generalíssim, sent els seus tocs diferents entre si.

Senyals: Es tocava el dia de la defunció, anterior a la vespra del soterrar. El primer senyal es tocava abans de la missa primera del dia si el difunt havia mort per la nit. Si es moria entre les set del matí i les dotze del migdia, el senyal era després d'Àngelus. Si faltava després del migdia, el senyal es tocava després de l'Au Maria.

Soterrar ordinari (tocar a mort): Toc impulsat per corda a dues campanes. Al final, dos tocs si era dona o tres si era home indicaven el sexe del finat. Al soterrar anaven dos capellans (amb capa un, i amb roquet l'altre) a la casa i tornaven amb el mort a l'església on mai es feia missa eixe dia, ja que a l'endemà es feia la missa de funeral.

Soterrar general: Les campanes es voltejaven a mig vol i, en acabar, es donaven dos o tres tocs segons fóra dona o home. Al soterrar anaven tres capellans vestits amb capa a la casa del difunt.

Soterrar generalíssim: Se'n feien un parell a l'any. El toc era idèntic al general i es diferenciava d'aquell en què els tres capellans que oficiaven, vestits un d'ells amb capa i els altres dos amb dalmàtica, anaven i venien tres vegades a la casa mortuòria resant pel carrer. En els tres tipus de soterrars el trasllat de la caixa es feia ajudant-se en tres parades perquè el capellà resara el respons.

Cada tipus de soterrar tenia un preu i en funció del rang del mort es realitzava un o altre, ja que inclús en este esdeveniment feia notar la seua condició.

Toc d'àngel: Quan moria un menor de set anys (abans de prendre la comunió), es procedia amb este toc. Les dues campanes menudes i una major a velocitat en la seqüència era allò que distingia el toc d'àngel. Com en els adults tres i dos tocs si el pàrvul era xiquet o xiqueta. I si el soterrar era de general o generalíssim es voltejava la campana menuda per a distingir-lo.

M'agradaria destacar també, un **ús no religiós** del llenguatge de les campanes, ja que en moltes ocasions, el toc tenia com a finalitat, donar un servei a la comunitat.

Com a eixample d'**instrument militar**, recordar que es va utilitzar a l'Edat Mitjana. Al so d'aquest toc es reunia la mainada per a marxar en host a les algares o cavalcades. En el segle XVII, al ser presa una plaça, el mestre o el cap superior de l'artilleria tenia el privilegi d'apropiar-se de les campanes que, ordinàriament, rescatava la població a un preu molt alt, destinant la quantitat així obtinguda a pagar pensions de vídues i òrfens d'artillers.

Tocar a “migdia”, a les dotze del matí, marcant l’hora del dinar.

Tocar a “crema”, un toc viu i ràpid, que posava en alerta quan hi havia algun incendi, reclamant la col·laboració de tot aquell que es trobava al camp i als pobles veïns.

Tocar a “perduts”, les campanes es tocaven a poqueta nit en dies de boira o neu, perquè els arriars que es trobaven desorientats (cosa fàcil en eixes circumstàncies, encara que foren bons coneixedors del terreny), pogueren guiar-se pel so i arribar a un lloc habitat on passar la nit.

Toc d’arravatament: Era un toc a mode d’alarma que es realitzava només amb la campana major a bon ritme i sense parar durant un període de temps extens (deu o quinze minuts) fins que la gent acudia al lloc del sinistre, que normalment era foc.

Cada un d’estos tocs es realitza de diferents maneres, des del colpeix de la campana fixa pel badall lligat a una corda o a un sistema de pals manejats pel campaner, o les més grans, que poden ser voltejades a mà, agafant-les pels bordells o tirant de cordes lligades a una excèntrica que poden ester allunyades, controlant els moviments per a aprofitar la força de la pròpia campana al girar sobre l’eix del jou. Llògicament cada campana, segons les seues característiques, produïx sons diferents.

Enumerem els tocs i no queda més que plantejar-nos si en algun moment les campanes callen i regna el silenci en els nostres pobles i ciutats. És durant els dies de Dijous i Divendres Sant, dies de dol en l’Església quan les campanes emmudixen, i és la matracà, roda de fusta que hi

ha al campanar, l’encarregada d’assenyalar els actes de culte. El seu so es caracteritza per ser sec i estrany, degut al xoc de maces de fusta que la componen. Crida l’atenció que, malgrat les xicotetes dimensions d’esta, el seu so es perceba a prou distància.

Un sistema en desús, el fi de l’ofici de campaner.

Igual que amb el pas dels temps i l’avanç de la tecnologia, poc a poc la funció de les campanes llanguix, i amb elles ho fa també l’ofici dels homes que els donaven vida: els campaners.

L’ofici de campaner era un ofici caracteritzat per la seua complexitat, sacrifici i per requerir una sèrie de qualitats tals com la maduresa, la destresa i la coordinació, qualitats que no posseïa qualsevol, per a poder controlar i mantindre el ritme, to, intensitat, cadència i comptabilitat dels diferents tons, dobles tonades, repics, repicaments, voltejos o balancejos perquè cada una de les campanes expressara amb els seus sons exactament el missatge que havien de transmetre.

Originalment, l’ofici de campaner solia ser itinerant, ja que el mestre campaner acudia al lloc on es requerien els seus servicis amb les seues eines i allí desenvolupava la seua tasca. El treball, sens dubte, es prolongaria cert nombre de dies, puix implicava una sèrie d’operacions costoses, com construir el forn de la fosa i preparar els motles de les campanes en argila.

Amb freqüència, este ofici ha passat de pares a fills i ha sigut habitual que es compaginara amb

alguna altra activitat. L'aprenentatge es feia per observació dels veterans; i la pràctica durant anys, al no ser possible els assajos. No obstant, no tots són capaços de dominar la tècnica, que requereix "molt oïda" a l'haver d'apreciar els sons i corregir-los accelerant o ralentitzant la velocitat del colpeix de les campanes. Havien de ser un poc músics, encara que "d'una sola corda" (la de manejar la campana). En el passat, era una activitat que requeria una gran dedicació (tots els dies de l'any i varies vegades cada jornada). En-

tre els que han exercit esta activitat és freqüent el dit: "El campaner, naix, no es fa".

Encara que en una professió com esta, exercida per milers de persones, amb gran predomini dels homes (al limitar-se la presència de la dona a xicotetes esglésies o ermites), ha hagut campaners de variades característiques, si bé han sigut freqüents els que han organitzat sa vida al voltant de la seua professió, la qual cosa, en bona mesura, els convertia en solitaris.

Si bé és cert que anys en arrere hi havia campaners entregats per complet a este ofici, ja que, segons el cicle litúrgic de l'església, hi havia èpoques que pràcticament havien d'estar ocupats tot el dia en la torre per a repicar els distints tocs que aleshores hi havia.

A més, el campaner havia d'ajustar-se al compliment de l'impost aranzelari religiós del moment i estipendi acordats en relació a la categoria o classe que comporta el cerimonial litúrgic: ritu, culte, novena, honres, hora santa, sermó, rosari, jubileu, exposició del Santíssim, funeral, soterrar, missa o sagrament que es fóra a celebrar o concelebrar i que havia de matisar, plasmar i significar en cada un dels seus respectius tocs.

Encara ha existit la figura del campaner, que podríem anomenar civil, que desenvolupava el seu ofici en ajuntaments i altres edificis que contaven amb campanes, tradicionalment ha constituït una part de les obligacions dels sagristans, foren clergues o llecs. Al nostre país, són pocs els que estan en actiu i els que segueixen en açò només en comptades ocasions tindran continuïtat. Els procediments elèctrics, encara que pràctics, sembla que substituiran a tots nostres campaners a curt o mitjà termini.. Com a data, destacar que l'ofici de campaner "civil" desapa-

regué de les nòmines dels ajuntaments fa ja més de cinquanta anys, i la decadència portà a l'abandonament de les campanes i campanars.

En ocasions, es diferencia entre el campaner i el que volteja les campanes, entenent que el primer és el que repica amb cordes (el més difícil) i el segon és el que ho fa a braç. Este ofici sempre ha tingut quelcom de singular, havent sigut descrit i reproduït per la literatura i l'art de distintes cultures.

En l'actualitat, els campaners veterans han format associacions (de notable tradició en distints països europeus) que reuneixen els que tingueren esta professió, com la Confraria de Campaners de Catalunya, que organitza reunions (Trobada de Campaners), i inclús impartixen cursos de formació d'aquest ofici. També és obligatori citar el Gremi de Campaners Valencians. Així mateix s'han organitzat concerts de campanes amb participació de distintes esglésies i ermites.

Tot açò sembla que pot retardar, però difícilment evitar, que el món dels campaners desapare-

ga. Cal assenyalar que, en molts casos, quan es mecanitzen els tocs, ni tan sols es mantenen els sons i els ritmes tradicionals de cada lloc, ja que són substituïts pels estandarditzats que vol el proveïdor, amb freqüència, totalment aliè a la cultura i costums locals.

Si bé encara de mode tímid, escàs i incipient, comencen a ressorgir en tota Europa campaners voluntaris, aficionats i romàntics que lluiten per tornar a les campanes part de l'esplendor que en altre temps ostentaren; que tracten de recuperar i salvaguardar tradicions i tocs, algunes d'elles ja perdudes per sempre.

Per a concloure esta xicoteta aproximació al desconegut llenguatge de les campanes, podem afirmar que, en estos temps marcats per la tecnologia i les seues virtuts, el so de la campana poc a poc desapareix entre el soroll que genera la modernitat. Els missatges d'antany, imprescindibles de nostres campanes, són cada vegada menys necessaris i moren eclipsats pels canvis socials, culturals i, sobretot, tecnològics.

Desapareixen les campanes i s'extingeixen els campaners, víctimes de la tècnica i la mecanització. No desapareixeran les campanes, puix són part imprescindible de les torres i campanars, però el so mecànic de les gravacions digitals, no aconseguirà mai la mateixa glòria que amb els tocs manuals.

És fonamental, i també urgent, recollir els tocs, reunir els campaners, conèixer què és el que fan, i també com ho fan, les seues tècniques i els seus resultats. Què és el que toca i què significa, ja que d'eixa manera, al menys, tindrem una monografia que permeta conservar i recordar els badalls de l'esplendor d'un llenguatge que va brillar i que no hem de deixar morir.

Campanario

*A cada son de la campana
un pájaro volaba:
pájaros de ala inversa
que mueren entre las tejas,
donde ha caído la primera canción.*

*Al fondo de la tarde,
las llamas vegetales.
En cada hoja tiembla el corazón,
y una estrella se enciende a cada paso.
Los ojos guardan algo
que palpita en la voz.
Sobre la lejanía
un reloj se vacía.*

Vicente Huidobro

El Rei dels instruments: d'orgues i orgueners

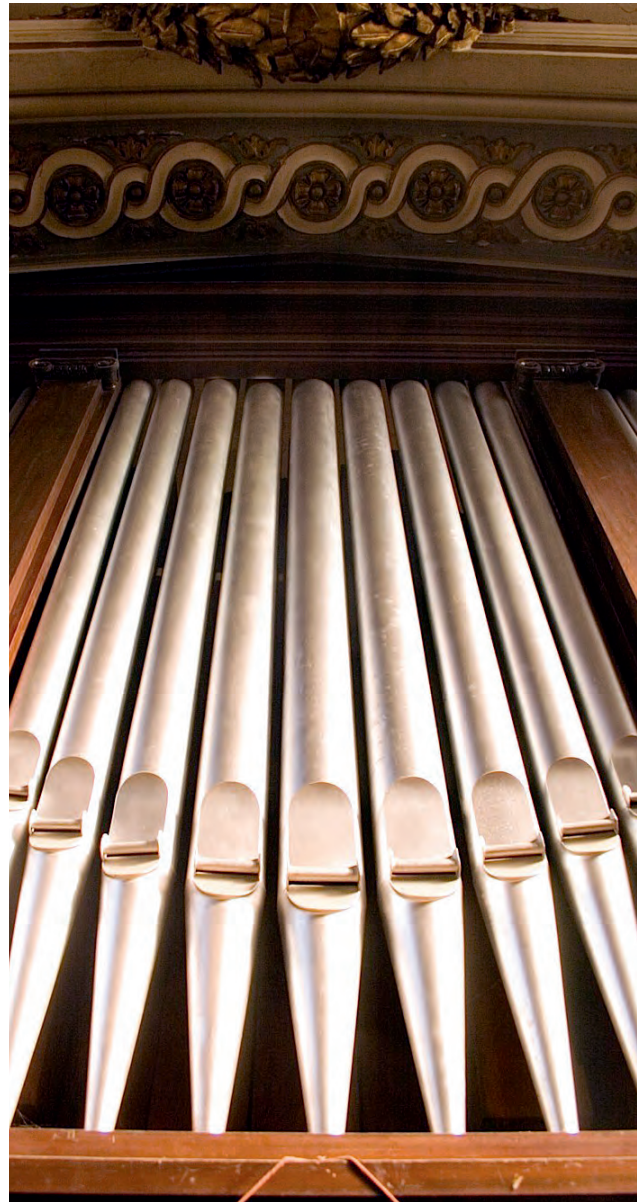

La primera vegada que vaig escoltar un orgue, jo tenia uns vuit anys. Eren vacances de Setmana Santa i no hi havia escola així que ma mare feia una de les seues “visites guiades” per la nostra ciutat, acompanyada de nosaltres, els seus tres primers fills, que tenien per objectiu – a més d’entretenir-nos i calmar la nostra intensitat infantil – anar mostrant-nos, com amb ella havien fet els seus pares, el batec antic de València. Aprofitant les dates, ma mare va voler que coneguerem la Seu i després de recórrer passadissos, de contemplar sostres i columnes acompanyats sempre per la veu baixeta, a cau d’orella, de ma mare, s’asseguem en un banc per descansar i observar encuriosits els moviments que la litúrgia demanava del retor que oficiava. De sobte, un so armoniós que recorde anava creixent com una ona que semblava anar a invair-ho tot, va reclamar la meua total atenció. Venia de totes parts; sonava a mil instruments junts que passaven de la dolçor més suau al tro més intens que jo mai havia escoltat.

I, el més sorprenent: per enlloc es veia cap músic, cap orquestra – o orquestres, millor dit – perquè allò sonava com a moltes juntes. Emocionada i confusa alhora, vaig preguntar a ma mare: on són les trompetes? I les flautes? Ma mare em va sonriure i em digué molt baixet: “És l’orgue, filla, és l’orgue que canta”.

Aquell so gens corrent em va atrapar per sempre i em va fer estimar des d’aquell dia un poc més, la música.

Per això, quan va sorgir l’oportunitat d’escriure sobre algun instrument, no vaig tindre cap dub-

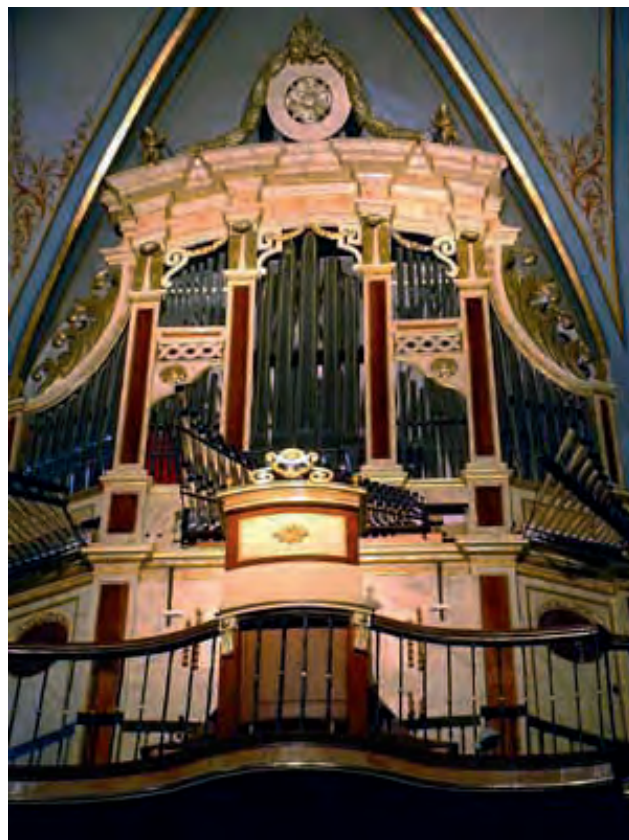

te i tot va eixir a plaer: el meu interès personal per l'instrument a més del fet d'estar envoltada de família, amigues i amics tots ells músics que no sols m'animaren sinó que em posarem sota els peus un camí de roses per conèixer una de les persones que, n'estic certa, més i millor sap sobre orgues al nostre País: l'orguener Joan Bautista Díaz i tindre, a més a més, el privilegi de visitar el seu taller a Torrent – una de les experiències més encisadores i gratificants que he viscut últimament – varen ser punts de partida per començar a buscar, llegir, escoltar, visitar, compartir i expressar tot el que durant quasi quatre mesos ha estat aquest viatge d'aprenentatge sobre orgues, orgueners i organistes.

El resultat, aquest modest treball de divulgació que només pretenen que col·laborar en difondre com és d'important i d'especial aquest instrument, a mig camí entre l'obra d'art i la d'enginyeria, perquè tinc el convenciment que no és possible arribar a estimar i conservar allò que no es coneix.

L'orgue és un instrument sumament complex, i tot l'univers que l'envolta, tan ample que, intentar sintetitzar tanta informació i fer-la mínimament entenedora i agradable, tant com per a moure als més curiosos a aprofundir, a saber més, a acostar-se, a l'instrument, ha estat una tasca més que interessant i enriquidora però també un treball esforçat de síntesi curant de no perdre en el camí parts essencials de la seua història, dels seus constructors i intèrprets...de tantes escoles, èpoques, compositors...

I ara, haurem de d'eixar-nos dur pels sons de l'orgue i d'eixar que "canten" també per nosaltres.

Orgue Basílica de Novelda.

1. SOBRE L'ORGUE

1.1 La paraula, la família instrumental...

La paraula "orgue" prové del grec "organon" que significa instrument en general i, en particular, instrument de música.

L'orgue s'inclou dins la família d'instruments de vent perquè el seu so és produeix per mitjà de l'aire que se li introdueix però també entraria als subgrups d'instruments de fusta i de metall per

compondre's de tubs de metall i de fusta. I encara més! dins d'una subcategoria en la que està només ell, donat que va ser creada per a ell: els instruments de vent, de teclat i tubs.

Podem dir sens dubte que l'orgue és un instrument extremadament complex perquè, degut a la seva composició, pot considerar-se perfectament com una col·lecció d'instruments. No va ser per casualitat que Mozart diguera que el considerava com "El Rei dels instruments".

L'orgue es toca amb mans i peus la qual cosa el fa un dels instruments musicals amb major dificultat per tocar, tant a nivell de l'agilitat i coordinació que requereix com de lectura donat que les partitures d'orgue solen estar escrites en tres pentagrames.

L'orgue és un instrument que consta de molts tubs que s'afinen de manera individual i als que se'ls insufla vent (o aire comprimit) per unes "manxes" mecàniques. El funcionament de l'orgue es controla des dels "teclats" i el "pedaler". Quan es presiona una d'estes tecles o un pedal, es produeix l'apertura d'unes vàlvules que permetran que l'aire arribi als "tubs" i es produeixca així el so desitjat.

1.2 Un poc d'història...

El primer orgue, al menys en essència, perquè ja poseia totes les característiques bàsiques que defineixen un orgue modern, va estar inventat al segle III abans de Crist per un enginyer grec anomenat Ctesibi el qual va batejar-lo com a "hydraulis", evidentment pel seu funcionament amb aigua. Contenia una o varies files de tubs amb so, un "secret" on poder emmagatzemar

l'aire, una "manxa" mecànica per fer entrar l'aire i un teclat capaç de conduir aquest aire cap al diferents tubs.

Aquest antic instrument de vent, l'orgue hidràulic o hydraulis, funcionava amb un sistema de receptacles plens d'aigua per a mantenir constant la pressió de l'aire. L'interpret que el tocava es deia "hydraulés"

L'hydraulis es va difondre ràpidament per tota Grècia i el seu ús era molt ample: en concerts per suposat, però també es va estendre acompanyant l'exèrcit, com ajuda per alertar de perill a la ciutadania, per fer arribar missatges a distància ... Quan l'instrument va arribar al món romà, va estendre's per tot el seu Imperi on apareixia per animar actes públics, als espectacles i inclús, al teatre entrant a la pròpia Roma a mitjans del segle I després de Crist. L'emperador Neró va ser un gran estudiós de l'instrument, igualment que molts altres emperadors que van ser grans afeccionats, i inclús bons interprets, de la música d'orgue. L'església, però, va rebutjar rotundament l'ús en els seus indrets de qualsevol tipus d'instrument musical.

Amb la caiguda de l'Imperi cap al segle V, l'orgue va desaparèixer completament d'Europa occidental i va ser l'Imperi d'Orient qui va fer seua la tradició musical grega, continuant-la i difonent-la per tot Bizanci. L'orgue va aconseguir recuperar tot el seu antic esplendor però ací també es limitava el seu ús a l'activitat civil, perquè l'Església bizantina tampoc admetia la música dins dels seus temples.

La utilització de l'orgue a Occident va ser reintroduïda per l'emperador bizantí Constantí V que

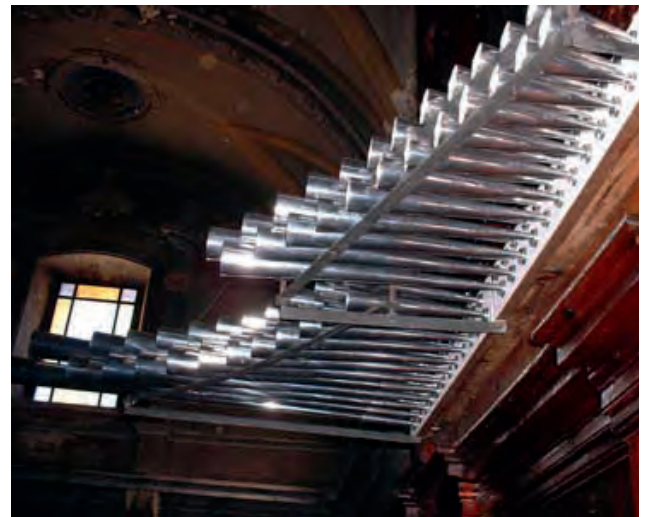
Trencadis romà amb hydràulis.

va obsequiar un instrument a Pipí I el Breu, rei dels francs, encara que veritablement el mèrit de la reintroducció de l'orgue en el món cristià va ser del monjo Gerbert d'Orlhac, gran estudiós de l'Islam que a més d'un gran i conegut orguener, es convertiria finalment en el papa Silvestre II.

No és fins al segle XIII que l'orgue s'introdueix definitivament a l'Església la qual cosa va determinar la necessitat de construir instruments fixes i cada vegada de major tamany per tal d'adaptar-los al tamany dels temples. Amb els canvis necessaris ja introduïts, l'orgue va ser un dels principals instruments de l'Edat Mitjana, del Renaixement i del Barroc, la seua època de plenitud.

Una gran quantitat de música va ser escrita expressament per a l'instrument i cinc són els països que hi destaquen per haver col·laborat en la transformació de l'orgue en el magnífic instrument al que estem intentant aproximar-nos: Espanya, Itàlia, Anglaterra, Alemanya i França.

Cada país té el seu orgue característic i diuen els entesos que escoltant només el seu estil musical, es pot saber de quin país prové. **L'orgue Ibèric** es construeix a Espanya a partir del segle XVI. Es caracteritza per una gran suavitat de so i de colorit harmònic. Solia tindre un sol teclat però, en canvi, gran varietat de "jocs de registres" que li proporcionen la seua capacitat harmònica. L'anomenat **Orgue Ibèric tardà**, tenia una major potència sonora per comptar amb un element molt característic: els jocs de trompeteria horitzontal. Aquest orgue apareix cap al 1700 i és anomenat també com a **Orgue espanyol** i, encara que molt semblant a l'italià, esta característica tan singular els diferencia perquè li atorga al seu so una gran força i convertixen l'estil musical en una música enèrgica, de gran solemnitat... De vegades, dos organistes tocaven en el temple i al mateix temps "les batalles", una espècie de dol musical entre ell, esdeveniment que comptava amb molta acceptació en Espanya.

Trompeteria horitzontal "batalla", Orgue Montesa.

Johann-Sebastian Bach.

En Espanya hem tingut la sort de comptar amb molt i molt bons compositors i orgueners i organistes; d'entre ells, Cabanilles, Cabezón, el Pare Soler, Correa de Arauxo, Aguilera i molts més que aniran eixint al llarg d'este escrit o podreu trobar-ne a les moltes fonts bibliogràfiques i fonoteques amb les que tenim la sort de poder comptar al nostre país.

L'orgue Italià té un estil musical molt líric però al mateix temps, sobri. Frescobaldi, els Gabriellis, Muffat,... varen ser alguns dels més grans compositors per a l'orgue Italià.

L'orgue anglés du a les esquenes una història plena de tragèdies. Durant el Renaixement varen construir-se gran quantitat de xicotets instruments de gran qualitat però, sobre el 1600 durant el període de la Restauració i amb Cromwell en el poder, el puritanisme va ser el responsable de la destrucció de gran nombre d'ells, això quan no varen convertir els seus elements metalls en munició i, per acabar d'enfosquir el panorama, el gran incendi que va patir Londres l'any 1666, quasi va sometre a l'extinció els instruments anglesos. Amb la restauració de la monarquia, ben afecionada a l'instrument, nous i molt bons orgues

varen ser construïts. Tan bons, que alguns dells encara poden escoltar-se a dia d'avui. Haendel, Purcell, Blow, Clarke... varen ser alguns dels més brillants compositors per a orgue anglés.

L'Orgue alemà del període barroc ja comptava amb tots els elements que caracteritzen un orgue actual: varios teclats, un pedaler que permet tocar música de manera més virtuosa i la separació en seccions dels "secrets" que contenen el conjunt de tubs de l'orgue.

Grans compositors com ara Bruhns, Buxtehude, Swelinck, Walther, Buxtehude però sobretot Johann-Sebastian Bach, el mestre indiscutible d'aquest instrument, varen escriure extraordinàries obres per a l'orgue alemà.

De **l'Orgue francès**, diuen els estudiosos que la seua major característica és la monumentalitat i això sobretot perquè l'orgue francès, a més d'estar sempre a l'última en qüestions tècniques i musicals, devia, per sobre de tot, constituir-se en reflexe del poder del Rei de França.

Altra de les seues característiques diferenciadores són els seus poderosíssims registres anomenats "mutations", jocs compostos que s'utilitzen per a tocar melodies així com altres xicotets enginyers que reproduïxen el tri d'aus cantores, per exemple.

Entre els més reconeguts compositors francesos de música per a orgue es troben Boyvin, Couperin, Clérembault, Louis Marchand, Nicholas De Grigny...

1.3. Com és un orgue?

L'orgue consta bàsicament de dues grans parts: **la consola i la caixa** que és el cos de l'orgue. I

cadascuna d'aquestes parts compren una gran quantitat d'elements mecànics, neumàtics, sons...necessaris per fer sonar l'instrument.

La consola és el pupitre o taula de comandament de l'organista, des d'on ell controla tot l'orgue.

Consola.

La consola conté:

- **Els teclats manuals:** que són el conjunt de tecles ordenades segons el sistema de la divisió de l'octava en 12 semitons. El nombre i la distribució dels teclats varia segons cada constructor orguener. Com comentaven abans, els primers orgues només tenien un teclat, al que més tard, cap al segle XV, va afegir-se un altre. El quart i cinquè teclat s'acoblaren cap al segle XVIII I, encara que no estan massa estesos, el sisé i seté teclats, ho feren al segle XX. L'objectiu dels diferents teclats és aconseguir diferents plans sons i per això cadascun té uns registres propis i si s'observa de front un orgue es comprovarà que cada teclat s'ubica en determinada posició i

alçada de l'orgue. Si observem un orgue de baix a dalt trobarem: 1r. l'orgue major; 2n. el positiu que també s'anomena "cadireta", paraula que té molt de sentit si pensem que es refereix a quan els tubs que corresponien a este teclat es col·locaven en una caixa just darrere de l'organista, amb semblances amb una cadira, amb un seient; 3r. el recitatiu; 4t. bombarda; 5é. "solo" i 6é, eco.

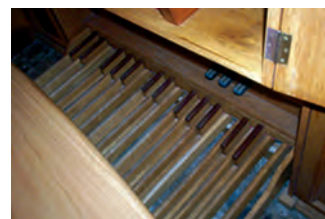
- El pedal o pedaler

(del francès "pedalier"): com el seu nom indica, és un teclat per als peus. Té com a finalitat sostenir l'harmonia de la música o bé fer una

melodia solista. Com comentavem en la secció d'història de l'instrument, el pedaler va aparèixer amb posterioritat als teclats manuals.

El pedaler també necessita de tecles que poden distribuir-se en paral·lel, radialment, en plana o còncaves respecte del terra. En l'actualitat, els pedalers solen tindre unes 30 tecles.

- **Els registres:** són una espècie de tiradors de fusta o de plaquetes per premer que porten escrit el nom dels jocs de tubs segons el seu timbre així com un número que l'indica a l'organista l'altura sonora de cada joc. Amb ells, s'obri i

Pedaler.

se tanca el pas de l'aire des de "l'arca de vent" per fer-lo passar, o no, als tubs.

- Els acoblaments:

Són palanques que tenen la utilitat de servir d'unió a la sonoritat dels teclats manuals entre ells o entre els manuals i el pedaler.

- Les combinacions: permeten augmentar la rapidesa en passar d'una registre a un altre. Hi ha de tres tipus, lliures, ajustables i fixes.

Els orgueners inclouen també a la consola una sèrie **d'efectes accessoris** com són:

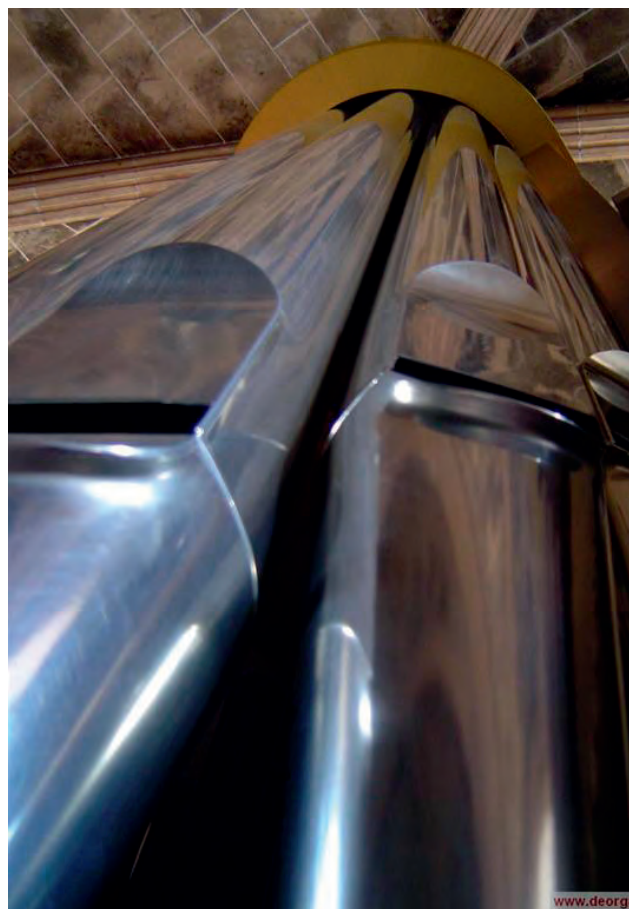
***La caixa expressiva:** que conté els tubs d'un o més teclats. A la part de davant d'aquest moble hi ha una espècie de persianetes que es poden obrir i tancar mitjançant un pedal podent produir així els efectes de "forte" (o so fort) i "piano" (o so suau).

***El crescendo:** compta amb una palanca que permet obrir els registres de manera progressiva i sumant-los a poc a poc, dels més suaus als més forts i a l'inrevés.

***El trèmol:** fa que l'aire entre al "secret" de manera intermitent produint un efecte sonor de "vibrato" (vibració). Hi ha orgues amb diferents classes de trèmolos: ràpid, lent, fort, suau...

2. La caixa o cos de l'orgue conté els mecanismes i elements necessaris per a produir el so o per a recollir des de la consola les ordres de l'organista. Estos són:

- Els tubs: són cilindres de metall o fusta, de forma cilíndrica o cònica. Els tubs poden ser labials o de llengüeta. Els labials són els que contenen la columna d'aire que produeix el so. Els tubs de llengüeta tenen l'objectiu de fer ressonar el so que produeix la llengüeta. Cada tub només pot produir un so i és per això que cada "joc de tubs" tindrà tants com notes té el teclat. Els tubs de l'orgue sempre sonen amb la mateixa intensitat, cosa que no passa amb la resta d'instruments de vent.

Descripció dels tubs:

Un tub és, doncs, l'element de l'orgue que s'encarrega de produir els sons i ho fa ressonant a una freqüència determinada en el moment que li entra aire a pressió per la seua boca o llengüeta. Cada tub està afinat individualment per tal de produir una única nota de l'escala musical i amb un timbre similar.

El registre és el conjunt d'aquest tubs afinats formant una escala musical.

Els jocs de l'orgue són una filera de tubs de diferents mides però d'igual forma, intensitat i timbre que correspon a la sèrie cromàtica de tecles de tota l'extensió del teclat. Són conjunts homogenis de tubs.

Quan es combinen diferents jocs obtenim les diferents combinacions sonores, els diferents timbres.

L'orgue té una extensió aproximada d'entre sis i deu octaves, segons el número i la tessitura dels tubs. A més a més, també disposa de diferents jocs de tubs que li atorguen una riquesa i una amplitud timbre esplèndida. Amb els diferents jocs es pot tocar tota la freqüència audible pel ser humà.

Els tubs visibles d'un orgue són mínims en referència als que guarden al seu interior; així, per exemple, el projecte del nou orgue per a la Basílica de Montserrat en Barcelona, obra en construcció del Taller de Blancafort en Collbató tindrà 63 registres amb 4.242 tubs. Sí, heu llegit perfectament, 4.242 tubs! I a la nostra Comunitat, amb el pare de l'actual mestre d'aquest mateix taller d'orgues Gabriel Blancafort com a constructor, van instal·lar el 2002 el nou Orgue

Tubs Orgue Seu Mallorca.

Cabanilles, nom en honor de l'organista i compositor d'Algemesí, en l'Església de la Companyia de Jesús de València amb dotze metres d'alçaria i huit d'amplària i 500 tubs, quatre teclats manuals, un pedaler i 74 registres. O el que actualment és el més gran projecte dels orgueners Berenguer i Díaz i que serà el segon orgue més gran de la nostra Comunitat, un instrument per a la Basílica de Sant Jaume d'Algemesí amb 3547 tubs i 60 registres i dels que, orgue i orguener, més tard parlarem.

Els materials per a la fabricació dels tubs:

En general, els tubs d'organ estan fabricats de metall i/o de fusta. Altres materials, encara que els hi ha, són molt escasos i rars.

Tubs de Metall : estan fabricats d'un aliatge d'estany i plom, amb xicotetes proporcions d'antimoni i coure que augmenten la seua rigidesa. La proporció de cadascun d'estos metalls variarà en l'aliatge segons quines siguen les característiques que es desitgen per a cada tub. A major quantitat de plom, més opac serà el to final del

Tubs metàlics introduït en secret.

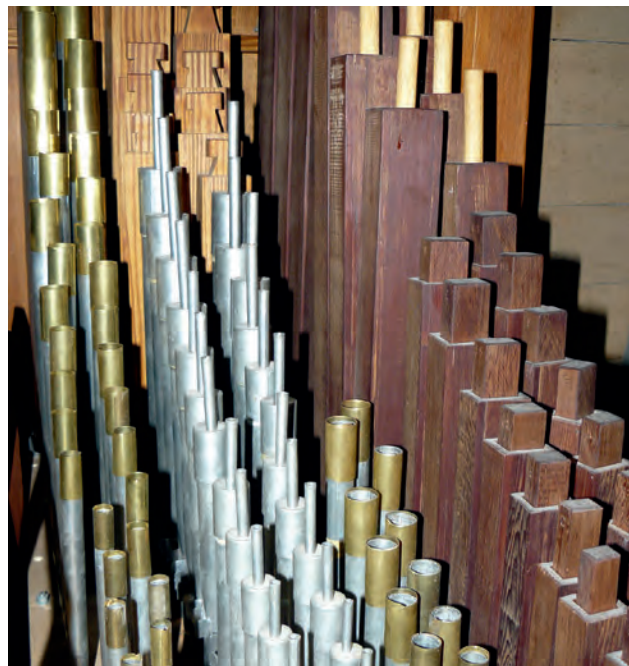
tub. A l'inrevés, quan un tub es fabrica amb un alt percentatge d'estany, el seu to serà més brillant i més clar. A més a més, quan el tub va a estar visible en l'orgue, els orgueners solen utilitzar també més estany en l'aliatge perquè li dona més lluentor i per tant el fa també més agradable a la vista del conjunt.

Els tubs de metall es fabriquen mitjançant un procés que comença amb l'abocament de l'aliatge de metall fos sobre una superfície plana pel tal que es refrede. Una vegada que el metall s'ha refredat, es talla a trossos que després s'enrotllen al voltant de motlles especials que s'anome-

nen "mandrils de conformat" per donar-los la forma desitjada per passar després a ser soldats uns altres. La secció transversal d'un d'aquests tubs metàl·lics sols ser circular.

Tubs de fusta: el seu cos es fabrica amb fustes normalment de pi o altres fustes dures encara que la part inferior -el peu, la tapa, el bloc i la boca del tub- es fabrica amb fustes més toves que permeten un millor modelatge i un més ajustat calibratge del doll de l'aire que hi circula.

Els tubs van unint-se, a partir de les peces de fusta amb diferents formes i tamany, amb "cola" de fuster i cargols també de fusta. Els tubs metàl·lics són de secció transversal circular, en canvi, els de fusta tenen seccions transversals quadrades o rectangulars.

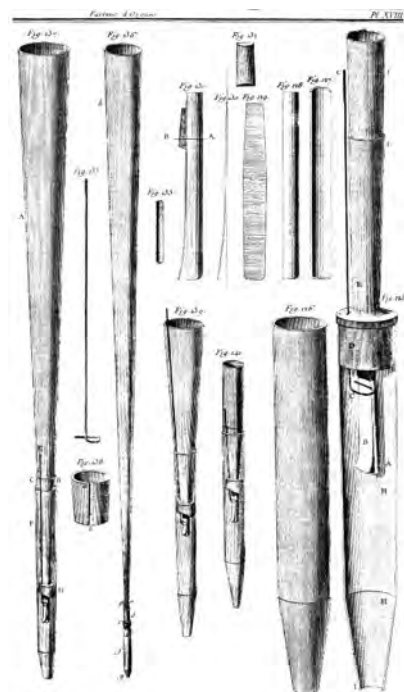
Tubs de diferents metalls i fusta.

Les formes dels tubs:

L'extrem del tub oposat a la boca pot estar obert o tancat. L'aire viatja cap amunt i cap avall del cos del tub, duplicant la longitud de la columna de so; per tant, un tub tancat sona una octava més baix que un tub obert de la mateixa longitud. El to d'un tub tancat tendeix a ser més dolç i més amable que el to d'un tub obert.

El to dels tubs

El to produït per un tub dependrà de la longitud que este tinga. Per això s'utilitza la longitud d'un tub per identificar el seu to. Potser un exemple ho farà un poc més fàcil d'entendre: un diapasó obert del que els professionals anomenen de "8 peus" es refereix a la longitud del tub més llarg del seu rang i per això el tub més llarg és el Do.

Facsimil segments tubs.

Secret al taller Belenguer & Díaz.

- **El secret:** és la caixa de distribució i cada teclat en té un. En ell entren en contacte totes les tecles i registres de la consola amb els tubs i les seues vàlvules. En el secret es permet o s'impeideix el pas de l'aire als tubs segons si s'obrin o es tanquen les vàlvules.

- **La tracció:** és el mitjà de comunicació entre el secret i la consola. S'ocupa de transmetre el moviment de les tecles fins a les vàlvules del secret. Hi ha fins a tres tipus diferents de tracció: la mecànica, la pneumàtica i l'elèctrica.

- **Les manxes:** són el motor ventilador i la pressió d'aire.

La manxa és l'aparell que recull l'aire, el comprimit i l'envia a pressió pels tubs a través del

Manxa a l'orgueneria Belenguer & Díaz.

secret. Els avanços tecnològics han permés canviar les manxes per una turbina d'acció centrífuga que s'alimenta per mitjà d'un ventilador. Així i tot, en tots els orgues existeixen unes manxes de reserva que emmagatzemen l'aire comprimit.

La pressió d'aire sempre ha de ser constant per això s'introdueix una caixa reguladora entre el motor ventilador i la manxa de reserva.

- **La façana:** és la part decorativa de l'instrument. En ella poden observar-se els tubs visibles i les diferents decoracions del moble. Constitueix la part frontal de la caixa de l'orgue. Moltes d'estes façanes constitueixen en sí mateixes veritables obres d'art i són testimonis fidels dels gustos de cada època en la qual l'orgue ha estat construït per això la importància del seu manteniment i restauració, tal i com es fa amb qualsevol altra contribució humana a l'art, la cultura, la història.

Façana orgue restaurat Montesa.

2. DE L'ORGUENERIA I L'OFICI D'ORGUENER

L'orguener és aquell artesà l'ofici del qual és l'orgueneria, la construcció, harmonització, afinació, reparació, retauració i conservació dels orgues. Els orgueners no solen treballar aïlladament, sinó en equips donada la complexitat de les seues creacions que exigeix multitud d'especialitats professionals. Solen organitzar-se en tallers d'orgueneria i curiosament ho fan d'una manera molt semblant a com ja ho feien els seus

predecessors en l'ofici –entre altres coses perquè és, encara avui, l'única manera d'aprendre un ofici que no s'ensenya en cap col·legi ni escola professional- a través d'una mena de gremis en els quals, un mestre orguener dirigeix el taller, ajudat d'un o més oficials, segons siga de gran el taller i, moltes vegades, alguns aprenents de l'ofici, tal i com hem dit abans.

Segons algunes opinions que esperem poder comprovar amb el temps, l'orgueneria és avui un ofici a l'alça perquè està augmentant la demanda d'instruments, molts ells civils, per a estudi, conservatoris, grups musicals... i també la restauració dels històrics, encara que s'estiga molt, molt allunyats encara dels nivells que la construcció d'orgues hi tenia a la seua època d'esplendor a les darreries del segle XVIII quan només en Enpanya hi havia centenars de tallers.

El primer període d'enfonçament de l'ofici es va donar a Espanya lògicament al segle XIX quan l'església va perdre els seus béns a favor de l'estat amb la "desamortització de Mendizabal" i la manca de recursos no els permetia no només l'encàrreg de nous instruments sinó i encara pitjor, la conservació o el manteniment dels que ja hi existien.

Facsimil "Facteur d'orgues".

El Segon període és en el que la professió i els tallers d'orgueners es varen veure afectats per la Guerra Civil i la llarga potsguerra i no és fins a quasi la fi dels anys 60 que l'orgueneria espanyola comença a veure el seu resorgiment.

Ara, amb la crisi i com en qualsevol altra àrea de treball, han tancat alguns bons tallers d'orgues, segons hem pogut comprovar, però sembla que els qui es dediquen a aquest ofici estan fets d'alguna "pasta" especial i senten pel seu ofici i per l'instrument una estima tan gran i tan profunda que els serveix de suport per continuar malgrat tot i com ells mateixos diuen "aconseguir que l'orgue torne a estar considerat tant com es mereix". I és que, com en qualsevol ofici, la motivació, la il·lusió, les ganes d'innovar... en fi, que la teua feina a més d'alimentar-te, et fassa feliç, són qüestions imprescindibles per a que allò que es produeixca, ho siga de la millor manera possible.

Perquè a més a més, l'ofici d'orguener és realment complicat i comporta el domini de moltes i molt diverses disciplines com ara el dibuix tècnic, l'alçamet de plànols, la documentació històrica i musical i, últimament inclús la incorporació de les noves tecnologies... Així és que requereix d'un gran esforç per part dels orgueners que, de segur, només s'afronta si t'agrada en extrem la teua professió. Des d'estes pàgines i per tot això, el nostre més profund agraïment a tants orgueners que dia a dia s'entreguen al seu ofici amb dedicació i compromís.

Com que no és aquest el lloc per a grans aprofundiments sobre els constructors d'orgues, sí que ens agradaria comentar, per aquells curiosos que vullguen continuar amb esta tasca del coneixement de l'orgue, els orgueners i els organistes, una obra escrita al segle XVIII per un monjo benedictí, Dom Bedos de Celles, que va titular "L'art du Facteur d'orgues", L'Art del constructor d'orgues, per estar considerada entre els orgueners com la "biblia" d'aquest ofici i que a més podeu trobar en Internet sense dificultat.

Per últim, pensem que no hi ha com acostar-se a les fonts, unes magnífiques fonts per cert en aquest cas, per empapar-se ben bé d'orgues i orgueners i això hem fet. A finals del passat mes de juny varem contactar amb un dels membres fundadors de l'orgueneria Belenguer i Díaz de Torrent, Joan Bautista Díaz Parra, i li parlaren de com dins del projecte d'enguany de la Falla Josep Antoni de L'Elia de difondre -a més de la nostra llengua, el Valencià,- en este cas, la música, els músics i els lutiers en general i en el nostre territori en particular en el seu llibre anual, el meu interès es centrava en la divulgació didàctica del coneixement de l'orgue de tubs i de

Joan Bautista Díaz, orguener, al seu taller de Torrent.

tot el complexe univers que l'envolta, sent molt ben rebuda des del principi la proposta i millor tractada la que escriu durant tot el temps que ha durat el treball i especialment i com comentava en la introducció, durant la reveladora i sucosa visita que vaig fer al propi taller de l'orguener.

Malauradament no hi ha lloc ni temps ací per descriure minuciosament aquella visita com es mereixiria però no em vull quedar amb les ganes d'explicar síntèticament el que allà em vaig trobar:

1r. Una persona, Juan Bautista Díaz, orguener des de fa ja 25 anys; enamorat de la seua feina i de la música. Metòdic fins a l'extrem, comunicador excepcionalment didàctic, transmissor

Tubs de fusta en construcció al taller de Joan Bautista Díaz, en Torrent.

i hereu sonrient d'una cultura antiga inspirada en els nostres orgueners valencians dels segles XVIII al XIX que generós, no es guarda res de tot el que sap sobre ofici i instrument.

2n. Un taller ple de flaires de fusta i de tubs metàl·lics de mil i un tamany, amb les seues boques obertes, com xiulets gegantins, amb teclats de suaus i nobles fustes com preparats per al tacte de la mà... i, al contrari del que hom podria pensar i esperar, absolutament organitzat on es mesclen amb naturalitat quotidiana tècnica i artesania; tradició i noves tecnologies, sense por de contaminacions o impuresa i treballant de valent per conservar i estendre la cultura orgànica a les noves generacions. Un espai ple de vitalitat on tot té el seu lloc i el seu sentit.

Joan Bautista Díaz, en plena explicació al seu taller de Torrent.

"Maleta màgica" de Joan Bautista Díaz, per explicar el funcionament bàsic d'un orgue.

Interior de l'orgue en construcció per a la Basílica de Sant Jaume d'Algemesí.

3r. Un grandios orgue en projecte que ens va regalar el luxe poc comú per als profans de poder veure un orgue d'estes característiques en construcció i tot el que això significa: tocar, veure “els budells de l'orgue”, allò que es convertix en secret ocultíssim una vegada instal·lat l'orgue en la seua definitiva ubicació. Per un moment i dins del que serà després l'interior del cos de l'orgue, una enorme i fragant estructura de fusta de varies plantes amb escala d'accés interior i tot per facilitar les possibles reparacions en el futur, em vaig recordar de Pinotxo i el seu pare Gepetto dins la panxa d'aquella balena que els va engolir... i en aquest cas, jo també vaig ser engolida i atrapada, gustosament però, per la me-

Interior de l'orgue en construcció per a la Basílica de Sant Jaume d'Algemés.

ravella d'aquest increïble i poderós instrument i pel talent dels seus constructors!

Queda molt per contar, d'allò sóc testimoni però, ara ja, que cadascú segueixca el seu camí.

Aquest modest document no podria acabar de cap altra manera que de la mà del propi orgue-

ner, Joan Bautista Díaz i per això, a continuació, transcrivim, més que una entrevista a l'ús, la conversa que hem mantés estos últims dies amb ell i que acaba d'il·lustrar algunes de les incògnites que encara ens quedaven a la butxaca sobre orgues i orgueners.

Transcripció de l'entrevista amb Juan Bautista Díaz Parra. Orguener. (Torrent, 29 de novembre de 2010)

Pregunta SR: Juan Baustista, voldríem començar esta conversa mirant el teu ofici i l'instrument que li dóna raó de ser amb els ulls posats en el futur i per això voldríem conèixer el teu parer sobre com és ara ja i com serà l'orguener del s. XXI

Resposta JBD: Essencialment és igual a l'orguener del segle XVIII. És un artesà que es dedica a la construcció de grans instruments. Instruments realment magnífics. La formació en esta artesanía ve recolzada amb la saviesa i els coneixements dels anteriors mestres, en els tallers dels quals es formaven els nous artesans que després s'establirien en nous tallers. Avui, com abans, darrere l'assimilació dels rudiments bàsics de l'ofici, s'inicia una segona evolució d'aprenentatge que atorga l'exercici de la professió i que dura la resta de la vida.

Naturalment, l'orguener exerceix la direcció d'un equip de persones especialitzades que col·laboren amb precisió en l'elaboració de les peces que compondran el nou orgue. Per a aconseguir-lo, ha hagut de «crear» eixe nou instrument, primer en la seua imaginació i una vegada visitat el lloc al qual anirà destinat i, després plasmarà la nova creació en plànols i dibuixos de manera que l'equip del taller puga anar desenrotllant el nou orgue.

L'orgue és l'instrument musical més complex de tots els que existeixen. Està ple de xicotetes i grans peces que han de ser encaixades i ajustades de manera que, finalment, puga donar la veu i l'harmonia sonora que el músic li extraurà.

Esta és la manera amb la qual, també avui, es construeixen els orgues. Encara tot i això, cal tindre molt en compte l'existència i utilitat dels nous materials. Els orgues actuals són molt més complexes que els que es construïen en èpoques anteriors. També l'art musical ha evolucionat i, conseqüentment i a l'hora, també ho ha fet l'instrument.

L'orgue és un instrument singular. No hi ha dos orgues iguals. No hi ha, tampoc, dos àmbits acústics idèntics. De manera que l'orguener no deixa d'investigar noves disposicions, noves mecàniques; no deixa d'investigar en diferents direccions a la fi d'aportar nous sons, amb l'objectiu d'emular als de la gran orquestra o amb el de crear nous sons el límit dels quals siga la imaginació. Crec que este és el sentit de l'orgueneria del segle XXI.

L'orgue com a instrument mil·lenari que no ha deixat mai d'evolucionar, és lògic que conserve però els puntals de les grans èpoques d'or, musicalment parlant. Però cal no oblidar que la gran fantasia de la que es nutreix la música mantindrà obert el camp creador del nostre ofici d'organer.

P: Per què és important mantindre la tradició orguenística en general i en el nostre territori en particular?

R.JBD: L'orgue és un instrument de tradició religiosa. El seu ús en l'església, tant com acompanyament del cant com en la il·lustració dels diversos oficis, l'han arrelat en la nostra societat. És part del nostre païssatge humà en matèria espiritual i musical. Però no es poden perdre de vista altres àmbits socials l'aportació als quals

tenia un tarannà lúdic, com, per exemple, el gaudi d'harmonies combinades amb altres instruments per a induir al ball. Hi ha prou d'iconografia que així el descriu així com partitures que són testimonis d'eixes harmonies i ritmes.

Tot això forma part del sentir, del ser i del viure d'una societat. I com a notaris des de l'art musical, els compositors de cada país i llocs les obres dels quals es fonamenten en temes populars, tant laics com religiosos, cançons i variacions, ens fan peculiars a cadascun dels pobles.

Concretament, en la nostra Comunitat Valenciana, tenim una època esplèndida de construcció d'orgues, el segle XVIII, nodrides per autèntiques factories d'orgues com les de les famílies de Nicolás Salanova, Martín Userralde i Grañena. Amb els seus successors, que n'eren fills o familiars més o menys directes i continuadors de l'ofici familiar.

Esta circumstància va consolidar un estil d'orgue amb característiques pròpies que definiesen, d'alguna manera, l'orgue valencià barroc.

Pel que fa al camp de la composició, se'ns fa precís resenyar el nom de Juan Bautista Cabanilles, organista i compositor nascut a Algemesí l'obra extensíssima del qual encara és avui objecte d'estudi i publicació.

P: Suposem que, com passa quan parlem dels fills, anem a posar-te en un compromís però encara així i tot, d'entre tots els orgues que has construït o restaurat, quin o quins són els teus preferits i per què?

R.JBD: En el terreny professional de l'orgueneria, tots els instruments són especials d'una o

Projectes d'orgues nous i restauració d'Orgueneria Belenguer & Díaz.

altra forma. Actualment estem treballant en un orgue gran per a la Basílica d'Algemesí, ciutat natal de Juan Bautista Cabanilles. És un instrument amb seixanta registres i amb un total de 3.547 tubs o elements sonors, tres teclats manuales i un de peus.

D'entre els més de trenta instruments construïts fins al moment en el nostre taller, este en el que treballem actualment és el més gran de tots.

Un capítol a banda el constitueixen les restauracions d'orgues que hem anat realitzant al llarg dels anys. Ací la relació és diferent donat que la misió no és una altra que la de tornar-li l'esperit original, tal i com va ser concebut al seu dia. Com a instruments restaurats pels que sent especial apreciació estan el de la Parròquia de Montesa, construït per Martín Userralde el 1.741 i el de l'església de Sant Pere de Novelda, construït per Fermín Userralde al voltant del 1.790 (aprox.)

P: Ara necessitem que ens dugues de la mà per este camí tan bonic i tan extens com és la música per a orgue. Quines recomanacions faries a un profà en esta matèria per poder gaudir al màxim de la interpretació d'una composició per a orgue?

R.JBD: La forma d'apropar-se a escoltar un orgue i la seua música, crec que ha de fer-se des de la completa curiositat i sense cap tipus de prejudici i ..., deixar que ens inunden tots els seus sons. Com en qualsevol altre tipus de música, la varietat és quasi infinita, tant pel que fa a la qualitat com en la durada de les obres.

Hi ha també un altre gran camp en el món musical de l'orgue que és el de la improvisació. Sempre han habut grans mestres de la impro-

visació i el mateix ocorre actualment, comptant amb molts i molt notables que també és profitós conèixer.

P: I ja per últim i en la pràctica, ens podries dibuixar un xicotet mapa bàsic d'aquells orgues de la nostra comunitat imprescindibles per a visitar i escoltar?

R.JBD: Organs històrics notables en la nostra Comunitat, podrien ser el de la Catedral d'Oriola (Orihuela) i el de Santiago, en la mateixa població; el de l'Església del Patriarca, en València capital; els orgues de la parròquia de Montesa, de la de Sant Pere en Novelda, el de l'Església de Santa. Maria de Morella...

I orgues de nova construcció a visitar: el de l'Església dels Jesuïtes en València. El del Palau de la Música, també en València. El de l'Església de Sant Agustí de València. L'orgue de l'Església de Quart de Poblet; el de Sant Miquel d'Enguera...

L'Orgue és una obra d'art, però incompleta. Només queda completada quan l'organista el toca i inunda d'art un univers intangible.

www.mariaallende.com

GUARDERIA BILINGÜE

MARIA ALLENDE.

L'ELIANA - 962742802

[WWW.INGLESMIPRIMERLIBRO.COM](http://www.inglesmiprimerlibro.com)

guia comercial

ASESORIA PLAZA PICASO

ASESORIA FISCAL, LABORAL Y CONTABLE

ANA BELEN GIL FOGUE
GERENTE

C/ Enric Valor, 23 - 12^a
46133 MELIANA - VALENCIA

Tel. y Fax: 96 149 26 18
Móvil: 661 813 407

Diseño Gráfico
Imagen Corporativa
Diseño web
Catálogos & Folletos
Rediseño de logotipos

dalealcoco
creativos

dalealcococreativos@gmail.com

Avenida Sierra Espadan nº74 piso 1ºM Onda (Castellón) Telf: 964 77 05 65 Móvil: 696 32 50 63 - 629 42 70 20 Web: www.dalealcococreativos.com

andrés

EQUIPAMIENTO INTEGRAL

en el hogar

COCINAS | BAÑOS | PUERTAS | EMPOTRADOS

Fabrica y Exposición. Avd. del Recreo, 3 · L'ELIANA
46183, (Valencia) Tel/Fax: 96 274 07 04

ASSESSORIA
TORRENT
FISCAL - LABORAL - COMPTABLE

C/Molí, 2 - 1º
46183 L'ELIANA (València)

Tels. 96 274 17 05 - 96 274 08 23

Fax 96 275 09 97

E-mail: torrent@astorrent.com

BAR CASA ENRIQUE

*Enrique López
Conchi Melero*

ALMUERZOS Y MENÚS DIARIOS

C/ Valencia, 49 - 46183 L'ELIANA (Valencia) - Tel. 962 75 08 37

En L'Eliana, como y cuando usted quiera.

Ahora usted puede operar con el Banco de Valencia de la forma más fácil, rápida y cómoda a través de sus **Tarjetas VISA** y **4B-MasterCard**, utilizando la **Banca Electrónica** o llamando a la **Línea Telefónica** del Banco de Valencia.

En **L'Eliana**, le informamos en:

Purísima, 6 • 96 275 02 07

Tarjetas VISA y 4B-MasterCard

www.bancodevalencia.es

902 33 93 3

BANCO DE VALENCIA

Bar Bocatería Miguel

Prueba nuestro
ESPECIAL DE
LA CASA

ABRIMOS A PARTIR
DE LAS 18 H.

C/Villamarchante,2
L'ELIANA(Valencia)

☎ 96 274 41 75

Bar Restaurante El Parque

Plaza de Europa - L'ELIANA

Telf. 96 165 63 63

NUEVA DIRECCION: Vicente García

Almuerzos, Comidas, Cenas

Menú diario; (Lunes a Viernes)

7 €

Carta

Gran surtido en tapas variadas

Comuniones Bautizos

HELADOS Y GRANIZADOS

Bar TORRENT

CAPRICHITOS MUY SABROSOS

Especialidad: Merengada

PLAZA PAÍS VALENCIÀ, 16
Tel. 962 74 01 10
46183 L'ELIANA - VALENCIA

● PELUQUERIA

● RAYOS UVA VERTICAL

● MANICURA Y PEDICURA

● MAQUILLAJE

● VENTA DE PRODUCTOS
LINEA PROFESIONAL

Begoña Balaguer

P E L U Q U E R I A
Y E S T E T I C A

CITA PREVIA - Plaza País Valencià, N°6 Bajo - 46183 L'Eliana Valencia

962 741 562

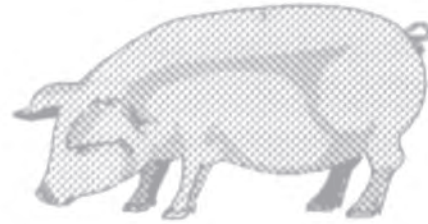

962 741 562

bego.balager@terra.es

Carniceria

Ramón Marco

Especialidad en CORDERO y EMBUTIDOS CASEROS

C/. Palacio, 23 • Tel.: 96 165 63 67 • L'Eliana • Valencia

RESTAURANT
CA CONSUELO

ARROCERÍA

San Fernando, 69 - Teléfs. 962 74 15 60 - 46183 Montesol - L'Eliana (Valencia)

HACEMOS:

MOJITOS

CAIPIRINHAS

BATIDOS

TE'S ESPECIALES

AVDA/ CORTS VALENCIANES, 14

L'ELIANA

Francisco Alcaide número 5
46183 L'Elia Valencia

CARNICERÍA

Vicente Marco

ESPECIALIDAD EN EMBUTIDOS

C/. Mayor, 24 – Teléfono 962 74 02 22 – L'ELIANA

CARNICERIA - POLLERIA

QUINO

SERVICIO A DOMICILIO

Corderito lechal Pollo campero Carnequina: Potro

Chuletón de Ávila Cabritillo Caballo

Especialidad en embutido casero y hamburguesas

Gran surtido en rellenos

Mercado Municipal paradas 26 y 27

C/. Mayor, nº 5 • 46183 L'Eliana (Valencia)

Tel. Carn. 96 274 14 19 • Tel. Casa 96 165 23 27 • Móvil 699 83 74 34

CENTRE ÒPTIC L'ELIANA

**Belén Valero
OPTICO DIPLOMADO
TU CENTRO VISUAL MAS CERCANO**

**C/ Marqués De Cáceres, 20
46183 L'Eliana - 961 656 902
centreopticleliana@hotmail.com**

Medicina General · Pediatría / Puericultura · Análisis clínicos · A.T.S.
Rehabilitación · Alergia · Cardiología · Cirujía General · Dermatología
Endocrinología / Nutrición · Ginecología / Obstetricia · Otorrinolaringología
Oftalmología · Psicología · Podología · Traumatología · Urología

www.centromedicopasarela.es

Benisanó, 11 - 46183 La Eliana (Valencia)

Tel. 96 165 64 04 • Fax 96 165 64 44

centro medico
ALBORAYA

SEGURO ESCOLAR

c/ Olocau, 6 bajo dcha.
46183 La Eliana (Valencia)
Tel.: 96 202 97 22

Clínica Depilación Láser

Especialistas en limpieza, desmanchado y planchado de todo tipo de prendas:

- Trajes regionales
- Trajes de Novia
- Trajes de Comunión
- Edredones y mantas
- Alfombras
- Piel

Pregúntanos por lo que necesites:

- Punto de Cruz
- Hilos, cintas y lazos
- Agujas
- Medias
- Rodilleras, coderas ...
- Cremalleras
- Composturas y arreglos de textil y piel.

Estampamos y personalizamos camisetas y toda clase de prendas textiles (EQUIPAJES DEPORTIVOS, UNIFORMES ...)

HEMOS AMPLIADO NUESTROS SERVICIOS PARA OFRECERLE UN MEJOR CUIDADO PARA TODAS SUS PRENDAS.

ESTAMOS EN C/ FRANCISCO ALCAIDE, 25 - TLFO 961655409

CH & TORRES

ESTILISMO

C/ VALENCIA, 34 BAJO - TEL. 96 274 09 39
46183 - L'ELIANA

CLINICA DE FISIOTERAPIA

M.ª Carmen Velasco Carrasco

DIPLOMADA EN FISIOTERAPIA
NºCOLEGIADO 805

- Unidad Patología Vertebral
- Unidad Traumatológica
- Unidad Reumática
- Unidad Neurológica
- Unidad Respiratoria
- Unidad Vascular

TERAPIA MANUAL Y OSTEOPATÍA
ELECTROTERAPIA

c/ Las Nieves 15
46183 L'ELIANA (Valencia)

Tel. 96 274 38 75
Previa petición cita.

CLINICA - LABORATORIO

Dr. Ramón del Valle Pérez

MÉDICO ESPECIALISTA EN:

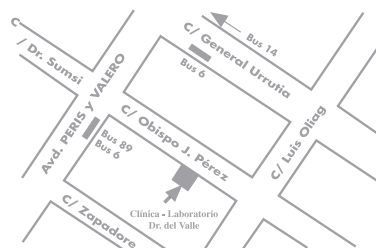
- ANÁLISIS CLÍNICOS
- HEMATOLOGÍA
- BIOQUÍMICA CLÍNICA

- ASISTENCIA PRIVADA y COLECTIVOS DE COMPAÑIAS DE SEGURO LIBRES:

- ADESLAS
- MEDIFIATC
- ARESA
- ONCE
- ASISA
- PREVIASA
- CAJA-SALUD

- REVISIONES DE EMPRESA - LABORATORIO DE TÉCNICAS ESPECIALES

**CENTRO ACREDITADO
POR LA CONSELLERIA
DE SANIDAD Y CONSUMO**

C/ OBISPO JAIME PÉREZ, n° 4. Bajo.
46006 Valencia

Telf.: 96/ 374 80 43 - Fax: 96/ 374 80 43

CLÍNICA J & J

REHABILITACIÓN Y
FISIOTERAPIA GENERAL
ESPECIALISTAS EN
FISIOTERAPIA
DEPORTIVA,
OSTEOPATÍA,
MASAJE TERAPEÚTICO
Y QUIROTERAPIA

Tu salud en nuestras manos

Nº REGISTRO OFICIAL CENTRO SANITARIO DE FISIOTERAPIA
CONSELLERIA DE SANITAT Nº 8392

C/. Ave María, 1 - L'Elia

Tel. 96 272 59 35

info@clinicajandj.es - www.clinicajandj.es

Consulta de Lunes a Sábado

COMES

Pâtisserie i forn

**ESPECIALITAT:
PÂTISSERIA SALADA
TARTES I REPOSTERIA**

www.comespatisserie.com

Dimecres i Dissabte Pans Especials
Pa Gallec i de Sègol

**Pâtisserie i cafeteria:
AVINGUDA ALCALDE ENRIQUE DARES, 2-Tel. 961 65 56 34**

Puríssima, 4 - Tel. 962 74 01 15 - L'ELIANA (València)
Poeta Llorente, 16 - Tel. 962 761 469 - LA POBLA DE VALLBONA

PINTURAS
COVALPI

tenda de pintures
decorem
Belles Arts i manualitats

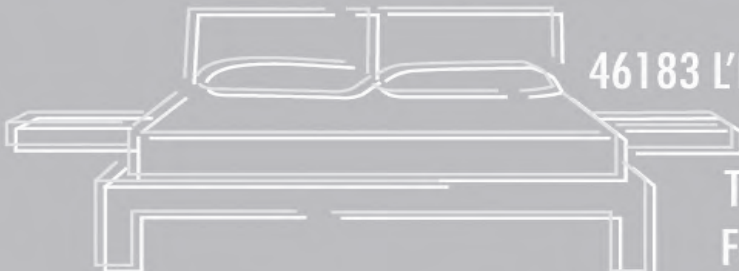
Olocau nº 5 Local K
Telf: 96 202 71 46

46183 L'Eliana (Valencia)
www.decorem-pinturas.com
info@decorem-pinturas.com

C/ Valencia, 41
46183 L'Eliana, (Valencia)

Tel. 96 272 51 73
Fax 96 272 52 14
dekoramobles@hotmail.com

DEPOSITO DE BEBIDAS
Montaner
A. NAVARRO CASTELLANO

VINOS A GRANEL
VINOS - CERVEZAS - AGUA - REFRESCOS
VENTA AL DETALL

C/ Doctor Peris, 50 (Fte. Cuartel de Guardia Civil) - Tel. 96 276 09 49 - LA POBLA DE VALLBONA

MANUEL ÁLVAREZ

ESPECIALIDAD EN PISCINAS Y RIEGOS POR ASPERSIÓN
PRODUCTOS PARA PISCINAS

General Pastor, 20 - Tel./ Fax 962 74 23 94 - 46183 L'ELIANA (Valencia)

DEPURADORES V. MATA

PISCINAS Y FONTANERÍA EN GENERAL

- DESCALCIFICADORES
- RIEGOS
- ÓSMOSIS
- ACCESOL
- CALEFACCIÓN
- SANITARIOS
- FONTANERÍA
- BOMBAS PRESIÓN
- BOMBAS PISCINA
- CALENTADORES
- PISCINAS

C/ General Pastor, 29 bajo - 46183 L'ELIANA (Valencia)
Tel. **96 202 95 66**

EFECTOS ESPECIALES

Boutique Colecciones Privadas
HOMBRE Y MUJER

C/. Francisco Alcayde, 15
96 165 51 17
46183 L'ELLANA (VALENCIA)

Domenech FRUTAS Y VERDURAS

HORARIO:

Lunes a Viernes
8:30 h. - 14:00 h.
17:00 h. - 20:30 h.

Sábados
8:00 h. - 14:00 h.

C/. Valencia, 23 izq. - L'Eliana
Tel. 96 165 65 78

EL CELLER

(Edif. Pasarela)
C/F. Armadas s/nº
La Eliana
Reservas 96.274.34.92

DAIKIN

ELICLIMA, S.L.
CLIMATIZACIÓN LÓGICA

- *CLIMATIZACIÓN PISCINAS*
- *AIRE ACONDICIONADO*
- *FRIO INDUSTRIAL*
- *SISTEMAS DE CALEFACCIÓN*

AVDA. DE LES CORTS VALENCIANES, 39 L'ELIANA
TEL. 962 74 22 22 - FAX 962 75 09 90 - Móvil 669 857 891

C/. Marques de Cáceres, nº 56-B
46183 LA ELIANA (Valencia)
E-mail: elitours@ono.com

Tel.: 96 202 92 85
96 202 92 86
Fax : 96 202 92 84

ENRIQUE DESCO, S.L. SERVICIOS

CONTENEDORES ESCOMBROS
PALAS
GRUA
MINIEXCAVADORA
DESAGÜES Y POZOS CIEGOS
MATERIALES DE CONSTRUCCIÓN

TEL. 961 65 52 85

Ctra. de la Pobra s/n • La Eliana • 46183 Valencia

ESCOLETA INFANTIL

MATRICULA ABIERTA

- Edad de 0-3 años
- Comedor con cocina de casa
- Horario flexible
- Castellano / Valenciano
- Sol todo el año
- Aulas separadas por edades

620 19 05 05

**C/ General Pastor, 56
L'Eliana**

ENRIQUE GARCÍA IBÁÑEZ

**ARTE Y
DECORACIÓN**

C/ Berlín, 17 Gutenberg · Tel. 654 607 251

INSTALACIONES ELÉCTRICAS

ESCRIVÁ, S. L. HERMANOS

VIRGEN DEL CARMEN, 46
Fax y tel. 961 65 63 23
Móviles 610 625 077 - 610 849 734
46183 LA ELIANA (Valencia)

Escrivá

Taller

Cristo del Consuelo, 16
46183 L'Eliana (Valencia)
Tel. 96 274 06 51

Exposición y ventas

Avda. Camp del Turia, 2 B
Tel. 96 274 00 97
Fax 96 272 52 19
E-mail autoescriva@terra.es

espectáculos alto palancia

STREPTEASSE

CONCIERTOS

ORQUESTAS

FIESTAS INFANTILES

CARPAS, SILLAS, MESAS, ETC...

C/. Villarreal, Patio, 1, 3.º - 11.ª

Tel. 964 71 38 90

Móvil 609 26 24 88

12400 **SEGORBE**

(Castellón)

excavacions l'eliana s.l.u.

c/. vírgen del pilar, 25 - 1.ª

tel.: 676 49 30 23

Fax: 96 274 09 21

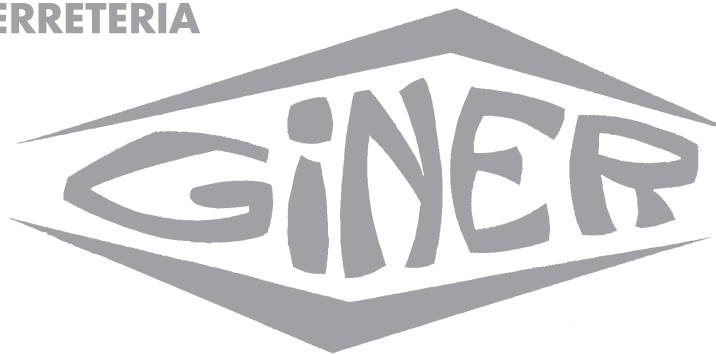
apartado de correos n.º 289

46183 l'eliana (valencia)

excavaciones-l.eliana@hotmail.com

FERRETERÍA

ARTÍCULOS DE JARDINERÍA – ELECTRICIDAD – MENAGE

PINTURA – COPIAS DE LLAVES

C/. AVE MARIA, 4 - Tel. / Fax. 962 74 13 40 - LA ELIANA

EXCELSIOR

producciones

C/ La safor, 12-pta.27 - 4º piso, 46015 Valencia
tel: 96 382 30 72 • Fax: 96 382 04 56
email _ excelsior@espectaculos-excelsior.com

C/ Tuéjar, 43

Tel.: 962 74 39 11 • Fax: 962 74 39 51

48183 LA ELIANA (Valencia)

- ARREGLOS IGLESIAS.
- GRAN VARIEDAD RAMOS DE NOVIA.
- DECORACION DE INTERIORES EN FLOR NATURAL, FLOR NATURAL PRESERVADA, SECOS Y TELA.
- GRAN SURTIDO ARTICULOS DE REGALO.
- PLANTAS NATURALES, ETC.

C/. Marqués de Cáceres, 38
46183 L'ELIANA (Valencia)
Teléfono 962 74 08 92

Fotos JAVI

JOAQUIN ZARAGOZA MORENO

Santa Teresa, 3 - Tel. 962 74 13 71

Mov. 605 801 853

LA ELIANA (Valencia)

fontanería

Vicente Arnal Silvestre, S.L.

- Saneamiento
- Grifería
- Equipos de depuración
- Riegos
- Calefacción
- Descalcificadores
- Instalaciones de gas

Valencia, 45 b. izqda.

46183 LA ELIANA

Tel. y Fax 962 74 17 38

francisco
peláez

peluqueros

franciscopelaez.com

962 740 323

C/ Ave María, 2
46183 L'Eliana

especialistas en
extensiones
forma
color

GISAN

Papelería - revistas
Librería
Artículos de regalo

Estamos en la calle Gesmils, nº33, junto a consum, delante del colegio L'Oliveral (Virgen del Carmen) • Tel.: 96 111 56 68 - Móvil: 663 845 766

Ven a vernos !!!

gráficas **vernetta**

PARQUE TECNOLÓGICO - Calle Sir Alexander Fleming 7 - 46980 PATERNA [VALENCIA]
T 961 340 409 - F 961 341 130 - EMAIL vernetta@graficasvernetta.com - www.graficasvernetta.com

• COCINAS • BAÑOS • DECORACIÓN •
CONSTRUCCIÓN • LÁPIDAS •

Taller y Oficinas:

Ctra. Puebla de Vallbona - Benaguacil
NUEVO ACCESO DESDE CAMÍ EN LA ROTONDA
Apartado de correos: nº 177 - 46183 LA ELIANA (VALENCIA)

TEL./ FAX: 96 273 08 66
MÓVIL: 616 501 297
46180 BENAGUACIL (VALENCIA)

902 11 20 20

• ENVÍOS URGENTES:

- LOCAL
- PROVINCIAL
- REGIONAL
- NACIONAL (ISLAS Y PENINSULAR)
- INTERNACIONAL

VALENCIA OFICINA PRINCIPAL
C/ MONASTERI DE POBLET 1 A N-III
46930 QUART DE POBLET
TEL 961536558 FAX 961549550

OFICINA PATERNA
HALCOPATERNA C.B.
C/ San Antonio, 37
46980 PATERNA
Tel.: 96 138 73 78
E-mail: paterna@halcourier.com

OFICINA LA ELIANA
Avda. Cortes Valencianas, 14
Boulevard Virgen del Carmen, Local E
46183 LA ELIANA
Tel.: 96 274 10 72
E-mail: eliana@halcourier.com

HERBORISTERIA HERBASANA

- Alimentación ecológica, verduras biológicas.
- Cosmetica natural.
- Hierbas.
- Musica

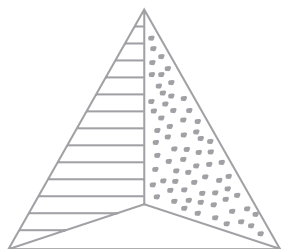
C/ Mayor, 4 Tel. 96 274 11 94 - 46183 L'Eliana

IMPRESA • PUBLICIDAD • LONAS • ROTULACIÓN • CARTELERÍA
DISEÑO GRÁFICO • IMPRESIÓN DIGITAL

C/MAYOR, 74 BAJO 46183 LA ELIANA

Isabel Luján Marco

Pedagoga

- CLASES DE REFUERZO Y PREPARACIÓN
TODOS LOS NIVELES
- DIFICULTADES DE APRENDIZAJE
- TÉCNICAS DE ESTUDIO

- LOGOPEDIA EDUCATIVA
- INGLÉS PARA NIÑOS

Avda. Alcalde Enrique Daries, 4 - 2 - 3º • Tel. 96 165 65 59 • 46183 L'ELIANA (Valencia)
i.lujan.marco@terra.es

J. Carrero

FALLAS - CARROZAS - ESCAPARATES - STANDS

C/. DEL FOC, Nº 20, NAVE 4 · VALENCIA - 46025

TEL. Y FAX: 963 48 42 76 / 963 71 36 17

TEL. MÓVIL: 656 91 40 78 / 635 41 37 05

JOYERIA BOHEMIA

RELOJERIA - PLATERIA - REGALOS

Distribuidor
oficial:

PANDORA
WWW.PANDORA.NET

C/. Marqués de Cáceres, 56
Telf. 96 274 40 03

E-mail: joaljor@ono.com
46183 L'ELIANA (Valencia)

**JAVIER
ALVAREZ
MAINERO**

⇒ *Grabaciones*

Trofeos

Bandejas

Copas

Placas Conmemorativas

Medallas

Trofeos Falleros

AVDA. GASPAR AGUILAR, 19 - TEL. Y FAX (96) 380 58 88 - 46007 VALENCIA

jam@javieralvarez.e.telefonica.net

HELADERÍA • CHOCOLATERÍA

LA CASELA

Helados artesanos
Horchata
Granizados

Chocolate
Churros
Buñuelos

C/ General Pastor, 10 y C/ Mayor, 29 • Tel. 961 65 52 06 • L'ELIANA

La cadena

**Ferretería EL CLAU
VICENTE CAMPS VERDU**

GRAN SURTIDO EN ARTICULOS DE FERRETERIA,
LAMPISTERIA Y JARDINERIA

OLOCAU, nº 1 • Tel.: 962 74 03 96 • L'Eliana (Valencia)

LA JIJONENCA

José Luis Mira

*Helados artesanos
Venta de turrones*

*C/ General Pastor, 31 • 96 165 59 48
46183 L'Eliana - Valencia*

**MATRICULA
CONTINUA**

IDIOMAS
Ave María, 3
tel. 96 274 26 11
L'Eliana

CURSOS INGLES

FRANCES - ALEMAN - ESPAÑOL PARA EXTRANJEROS

Apoyo audiovisual - Profesores nativos - Grupos reducidos - Adultos y niños

Nuevas técnicas psicopedagógicas de aprendizaje

Traducciones - Preparación para exámenes de la Escuela Oficial de Idiomas.

INFORMACIÓN:

Ave María, 3 • tel. 96 274 26 11 • L'Eliana

..... www.lcingenieros.es

..... C/ Palacio, 11 · 46183 L'Eliana (Valencia)

CONSTRUCCIONES
Y REFORMAS

L'Eliaana

SERVICIOS Y REFORMAS, S.L.

ALBAÑILERÍA
FONTANERÍA
ELECTRICIDAD

Mayor, 43 • Tel.: 96 165 52 76 • 46183

Lotería Nacional

La Primitiva

La Quiniela

Bono Loto

LOTERÍA Nº 2
L'ELIANA

SE ADMITEN ASOCIACIONES CLUBS,
FALLAS, ETC.

PAGAMOS TODOS LOS PREMIOS

C/ GENERAL PASTOR, 11
C. POSTAL 46183
TEL. 962 75 04 56

Administración de Lotería nº 13

Plaza Santa Catalina, 1
Tel. 963 922 411 - 963 913 952 · Fax: 963 916 460
www.loteria13.com · 46001 VALENCIA

M G M PROYECTOS
INGENIERIA

OFICINA TECNICA DE PROYECTOS

MIGUEL GIL MURGUI

Calle Valencia, 3, 9.^a

Tel. 96 274 35 37 – Móvil 629 056 533

46183 L'ELIANA
(Valencia)

C/. General Pastor, 1 L'Eliaana Tel. 962 02 65 15

CIVERA
MARISQUERÍA
RESTAURANTE
FUNDADA 1967

CIVERA Restaurante:
C/ Misson Formades, 10 • 46002 VALENCIA
ABIERTO TODOS LOS DÍAS

☎ 963 529 764
963 513 831

Fax: 963 455 000

SERVICIO A DOMICILIO
www.civeraencasa.com

Meli

ZAPATOS MODA Y COMPLEMENTOS

C/ Fco. Alcayde, 14 Tfn. 606 746 862

L' ELIANA

Microsoft
CERTIFIED
Professionals

Mantenimientos | Hardware | Software | Redes

C/Cristo del Consuelo, 15
46183 La Eliana - Valencia
Apdo. Correos 249

Tel. 96 275 80 12
Fax. 96 165 66 68
www.melior-informatica.com

Monmenut

Moda y puericultura

Todo para tu bebé

- Moda y complementos de 0 a 6
- Canastilla, coordinados de cuna, minicunas, sábanas,...
- Mis primeros zapatitos.
- Las mejores marcas a tu servicio

akrkids

cambrass

leudes

c/ Francisco Alcaide, 43
46183—L'Eliana—961656421

www.monmenut.es

monmenut.es

MORDICK ópticos

¿TE GUSTA ESTO?

DKNY
DONNA KARAN NEW YORK

CARRERA

VERSACE

ck
Calvin Klein

Bolle

Brendel
individual eyewear

ZEN aluminio
individual montura

LACOSTE

MIU MIU

Carolina Herrera
New York

Ray-Ban
GENUINE SINCE 1937

GUESS
eyewear

D&G
DOLCE & GABBANA

ÖGA

TITANflex®
Las gafas para hombres

KOALI
Le monde vivant

TOUS

TOMMY
HILFINGER

MISS SIXTY.

¿Y ESTO?

HAZTE TUS GAFAS ESTAS FALLAS Y PAGA SÓLO LOS CRISTALES.
(montura a elegir entre la colección de la promoción)

ELIGE TUS GAFAS DE SOL Y TE LAS GRADUAMOS GRATIS
(graduación para lejos, en colores estandar, gris, verde y marrón).

Tu óptica en L'Elia:na:
Avda Alcalde Enrique Daries, 5
(frente Videoclub Rados)
Llámanos: 96 274 44 82
Mándanos un fax: 96 202 91 76
Escríbenos un e-mail: info@mordickopticos.es

CENTRE PER A PERSONES
MAJORS DEPENDENTS

c/ Ramón Navarrete nº 1 · L'eliana · 46183 (valencia)
tel.96 274 12 30 · info@montcalet.com · www.montcalet.com

novainmobiliaria
eliana *alquiler y venta*

C/General Pastor, 14 - 46183 L'ELIANA (Valencia)
Teléfono 962 74 16 22
E-mail: info@novaeliana.com
web: www.novaeliana.com

HORNO PASTERÍA

Especialidad en:

Pastas caseras
Magdalenas
Tartas

Calle Mayor, 14 - Teléfono 962 74 02 07
Sucursal: Valencia, 47 - 962 74 33 57
LA ELIANA (Valencia)

PAPELERÍA LIBRERÍA

Montaner

FOTOCOPIAS EN B/N Y COLOR

JUEGOS DIDÁCTICOS

ENCUADERNACIONES GUSANILLO

LIBROS DE TEXTO

e-mail: pmontanercb@gmail.com

C/. MAYOR, 56 • Tel. 962 74 24 05 • LA ELIANA • Valencia

peluquería CRISTINA

GABINETE DE ESTETICA Y RAYOS UVA

HORARIO:

de Lunes a Viernes: de 9 a 7
Sábados: de 8,30 a 2

Francisco Alcaide.32

Tel. 96 275 1184

L'Eliaana (Valencia)

ASESORES DE IMAGEN

**PELUQUERÍA
ESTÉTICA**
SEÑORA - CABALLERO - NIÑOS

**MA
RV**
ESTILISTAS

HORARIO ININTERRUMPIDO DE LUNES A VIERNES:
de 9'30 a 19'30h.
SABADOS:
de 9 a 14h.

C/ VALENCIA N° 18, L'ELIANA ☎ 96 165 50 37

PELUQUERIA Y SALÓN DE BELLEZA

PASARELA Encarna Gómez

en EDIFICIO PASARELA

Fuerzas Armadas, 5 bajo · Tel. 96 275 03 26
L'ELIANA (Valencia)

Pescado y marisco fresco del día

En C/. Valencia, 19 (Esquina Molino)

Martes y jueves a partir de las 7 de la tarde.

Pescado de Lonja

Tel.: 96 274 08 05

Atenderemos con gusto sus encargos

e-mail: crespopaya@yahoo.es

P i r o t e c n i a
C A B A L L E R

Apartado de Correos, 39

46110 GODELLA (Valencia) SPAIN

Tel. 34 962 72 81 00 - Fax 34 962 72 81 18

FABRICA: Partida Baseta de la Guillema, s/n.

46160 LLIRIA (Valencia)

E-MAIL p.caballer@vlc.servicom.es

APERITIVOS SELECTOS

RAFA

Especialidad en papas, frutos secos, salazones y aceitunas

GRAN SURTIDO EN VINOS

C/ Santa Teresa, 3 • L'ELIANA

TEL.: 651 65 76 76

C/Benisanó, 3

46183 La Eliana

Tel. 962 742 925

Fax 962 758 411

www.diazypons.asesoriaweb.com

ASESORÍA FISCAL LABORAL CONTABLE JURÍDICA

**SERVICIO A DOMICILIO
GRATUITO**

Portofino

**PIZZERIA
DA CARLO
RESTAURANTE ITALIANO**

Cocina al horno de leña.

HORARIO SERVICIO A DOMICILIO:

pedido mínimo 10 €

12:00 A 16:00 Y 19:30 A 00:30

**AVDA. CAMP de TURIA, 71
(FRENTE GASOLINERA)**

L'ELIANA

TEL. 96 165 69 54

www.pizzeriaportofinolaeliana.com

proludi
exigentes con la calidad

Construcciones y promociones

C/ Cristo del Consuelo, 24, 1 , 1
46183 L'Eliana
Tel/Fax 96 165 67 78

*Raquel Artacho
fotografía y diseño*

- Fotografía de niños
- Reportaje social
- Convenciones y congresos
- Publicidad

*Avda. Alcalde Enrique Daries, 1
46.183- L'Eliaana (Valencia)
Tlf. 96 202 73 73*

"UNO PARA TODO"

Centros Privados de Educación Infantil, Primaria, Secundaria y Bachillerato

Matricula Abierta: Curso 2010/11

Empieza en nuestra Escuela
y termina en **RIVAS-LUNA**

Infantil *Campanilla* con 1 año
hasta la Universidad

Campanilla
Centro de
Educación Infantil

(4 meses a 3 años)

NUEVA AULA DE BEBÉS
A PARTIR DE 4 MESES

Subvencionado

Avda. de Italia 2 y 4, Urb. Santa Mónica - Ribarroja

Información 96 275 07 05

rivasluna@telefonica.net / eicampanilla@telefonica.net

CONSULTE NUESTRA PÁGINA WEB

www.telefonica.net/web/rivasluna

CENTRO CONCERTADO

Infantil II, Primaria, E.S.O., Bachillerato

**PRÓXIMA AMPLIACIÓN DE
INSTALACIONES DEPORTIVAS**

**PISCINA- PISTA DE ATLETISMO,
PISTAS DE PADEL - CAMPO DE FÚTBOL...**

Para tu hogar

Limpiezas
Plancha
Colada
Internas

HACEMOS MÁS FÁCIL SU VIDA
C/ Fuerzas Armadas, nº 1, Local 11 - 46183 La Eliana
Telf.: 96 202 97 17

Cuidado de mascotas

Para tu familia

Cuidado de niños
Apoyo a enfermos en hospitales y geriatría
Acompañamiento de personas mayores en hospitales

www.serhogarsystem.com - shsvalencia2@serhogarsystem.com

Santa Clara

Escuela Infantil

C/ Mártires, 11 - 46183 La Eliana

Tel. 96 274 06 20

DIRECCION
Anselmo Barrón

COCINA INTERNACIONAL

COMEDORES PRIVADOS

Autovia de Ademuz, salida 16. Urb. Montesano
Apdo. Correos 26 - Tel. 962 74 00 56
46183 LA ELIANA (Valencia)

Tel: 607.226.228

www.taxilaeliana.com

Se admite pago con tarjeta

L'ELIANA

AEROPUERTO · VIAJES · MENSAJERÍA
Francisco Requena

SERVICIO TÉCNICO

L'ELIANA

VENTA Y REPARACIÓN

T.V. - VIDEO - SONIDO - TELEFONÍA
ANTENAS - RELOJERÍA
PEQUEÑO ELECTRODOMÉSTICO

C/ General Pastor, nº 6-B • Tel. y Fax 961 65 63 76 • 46183 L'ELIANA Valencia

CALIDAD EN ALIMENTACIÓN

*SERVICIO A
DOMICILIO*

Plaza País Valenciano, 8 - Tel. 962 74 01 22 - 46183 L'ELIANA (Valencia)

**CONFECCIONES
Y PAQUETERIA**

- Bordamos sus prendas
- Se hacen ojales
- Se forran botones
- Alquiler Maniquies

Avda. Alcalde Enrique Daries, 2

Tel. 962 74 32 82

LA ELIANA

**PLANCHA Y
PINTURA**

Talleres
L A M A R
JUAN A. LÁZARO MARTÍNEZ

C/. Bétera, 6
46183 LA ELIANA (Valencia)

Tel. 96 274 20 61

THAIS

LIBRERIA Y PAPELERIA

Teléfono 96 202 90 44

Avda. GENERAL PASTOR, 31

46183 L'ELIANA (Valencia)

TINTORERÍAS

TINTO PALAU S.L.

C/ FRANCISCO ALCAIDE, 5
46183 LA ELIANA - VALENCIA
TEL. 96 274 35 71

servicio de recogida de alfombras y entrega a domicilio gratuito

C/ Begoña, 3
46183 L'Eliaana
(Valencia)

*El equipo de
Tigernuts Traders
os desea unas
muy felices Fallas 2011*

PO Box 169 · E46183 L´Eliaana (Valencia) SPAIN
Phone +34 962 740 932 · Fax +34 962 740 249
www.tigernuts.com | info@tigernuts.com

DECORACIÓN
TODO-TEXTIL

General Pastor, 13 L'ELIANA - Tel. 96 165 51 39 - 670 668 589

CONFECCION DE CORTINAS

- TEJIDOS DE DISEÑO
- PANELES JAPONESES
- ESTORES - PAQUETOS ENROLLABLES
- ASESORAMOS EN DOMICILIO Y MEDIMOS GRATIS

ROPA DE HOGAR

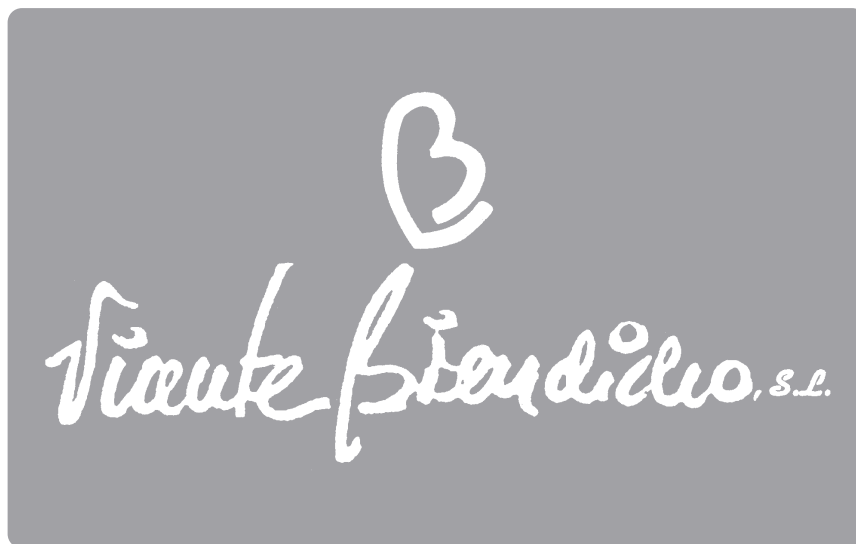
- COLCHAS
- NORDICOS
- SABANAS
- TOALLAS

VESTIMOS HOTELES, APARTAMENTO Y HOGAR...A SU MEDIDA

- PERSIANES
- MOSQUITERES
- CANVI DE PANYS
- OBERTURA DE PORTES
- PORTES PLEGABLES

TELF. 619 657 090

Joyeros Gemólogos

San Vicente, 71, 1º, 2ª (Esquina C/Játiva)
Telf.: 96 394 21 17
Fax.: 96 394 47 00
46007 VALENCIA

MUEBLES AUXILIARES WENCESLAO

- CAJONERAS - ESTANTERÍAS
- COLCHONES - SOMIERES
- ARMARIOS DE INTERIOR
- PINO MEXICANO

C/. Benisanó, 14 - Teléfono 961 65 51 26 - 46183 L'ELIANA (Valencia)

A black and white photograph of a woman in a traditional, ornate white dress with a large, flowing skirt and a high collar. She is smiling and looking down at her hands. The background is dark and out of focus. The text 'Xema Pedrós fotograf' is overlaid in a large, elegant font. Below it, there is a logo for 'Punt de imagen L'ELIANA' and contact information.

Xema Pedrós
fotograf

Bones Festes

Punt de imagen
L'ELIANA

C/ Mayor 18, L'Eliaña - Valencia
Tel. 96 274 23 31
E-Mail. xemapedros@gmail.com

Avda. Alcalde Enrique Daries, nº 12 – L'Eliaana.

CLIPSE

- Café - Bar - Zumeria
- Dos ambientes
- Tapas y comidas
- Copas y Cocteleria
- Futbol en directo
- Zona de ocio

Abierto de Lunes a Viernes desde las 18 h.
Sabados y domingos desde las 10 h.

Avd. Pobla de Vallbona, 4
46183 L'Eliaana (Valencia)

Gran pantalla para tu partido de futbol
Movil 620 027 104

Juliette

MODA Y COMPLEMENTOS

- LENCERIA
- JEANS
- BODY'S Y BLUSAS
- FAJAS REDUCTORAS
- Y MUCHO MAS EN MODA COLOMBIANA

Av. Primado Reig No. 32 bajo

Móvil: 664 577 974

Tel.: 963 298 261

Easy English Center

Profesores

Nativos y Licenciados

Tu Centro de Inglés en L'Elia

- Clases de Inglés a todos los niveles
- Centro Trinity College of London
- Actividades de Inmersión lingüística
- Viajes y Cursos a Irlanda

C/ Fuerzas Armadas nº20

**MATRICULA ABIERTA A PARTIR
DEL 20 DE SEPTIEMBRE**

96 202 67 07 / 639 20 92 34

FLAMES

ABOGADOS

HERENCIAS - DIVORCIOS ACCIDENTES TRÁFICO ALCOHOLEMIA

CIVIL

Herencias - Negligencias Médicas
Vivienda - Arrendamientos - Desahucios
Comunidad de Propietarios - Accidentes
Embargos - Vicios en la Construcción
Reclamación contra Seguros - Indemnizaciones
Reclamación Paternidad - Incapacitaciones

PENAL

Delitos - Faltas
Procedimiento de Menores
Violencia Doméstica

MATRIMONIAL

Divorcios
Impago de Pensiones
Modificación de Medidas Matrimoniales
Parejas de Hecho

LABORAL/SOCIAL

Accidentes de Trabajo - Incapacidades
Despidos

TARIFAS SEGÚN HONORARIOS DEL COLEGIO DE ABOGADOS

Tel./Fax: **96 166 11 33**

Despachos en La Eliana: c/ Francisco Alcayde nº 20 bajo
y en Valencia (cita previa)

E-mail: javierflames@hotmail.com

MANTENIMIENTOS AQUALLY, C.B..

CIF : E-97590004

C/ Túria nº 2 bajo

46.133 MELIANA

(Valencia)

Mantenimiento Agua Potable

Acometidas de Saneamiento

Cambio de bajantes, etc.

Reposición de aceras.

Tel. 652979767

961936600

Fax, 961490186

TU INMOBILIARIA DE SIEMPRE EN L'ELIANA

En **PRIMER GRUPO Marco Palacios** contamos con una experiencia de más de **20 años** en el sector inmobiliario. Un gran equipo de profesionales que te asesorarán en la **compra o venta** de tu vivienda. Te ofrecemos las mejores condiciones. Te garantizamos el **mejor precio**. Y, por supuesto, con un **servicio completo y eficaz**. Porque estamos a tu lado. Siempre.

- Vivienda de obra nueva
- Vivienda de 2ª transmisión
- Alquileres
- Embargos
- Activos bancarios
- Financiación

C/ Fuerzas Armadas, 1- bajo (Plaza Pasarela)
46183 L'ELIANA (Valencia)

Tel. 960 918 960

marco@primergrupo.com
www.primergrupo.com

AVD. CONSTITUCIÓ, S/N. 46183 L'ELIANA ☎ 961 656 674

CARNS AL TALL TRADICIONAL
ELABORACIO D'EMBOTIT ARTESANAL

Francisco Alcaide 9
La Eliana

studio

PUERTAS DE DISEÑO

VENTANAS DE ALTAS PRESTACIONES

Confort · Seguridad · Decoración · Ahorro

Distribuidor oficial de:

Líder en Ventanas de Madera

Líder en Ventanas de PVC

Tarima exterior de IPE

Revestimientos innovadores

texdecor

Todo en Suelos y parquet

Armarios y vestidores

Almacén central:
Concepción Arenal 34
Ataques

Tel: 96 1502019 www.siparquet.com

**serigrafia
LUNA
com**

CAMISETAS PERSONALIZADAS REGALO PROMOCIONAL

96 151 29 86

Sabemos que la elección de una residencia es una decisión difícil. Lo más importante para nosotros es su tranquilidad y confianza, por eso le animamos a que venga a conocernos.

LA PALOMA

Residencia para la Tercera Edad

Urbanización Monte Pilar

C/ Aldaya, 1.

46183 L'Eliana (Valencia)

Tel. 96 274 30 39

Fax. 96 274 34 57

Correo Electrónico: r.lapaloma@telefonica.net

La Paloma
Residencia para la Tercera Edad

La Paloma
Centro de Día para la tercera edad

Nuevo Centro de Día La Paloma

Cerca de usted,
frente al parque de L'Elia.

Un centro de día diferente, donde
lo más importante para nosotros
es su bienestar y el de
nuestros mayores

**Horarios
flexibles**

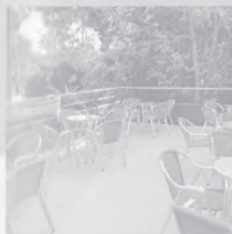
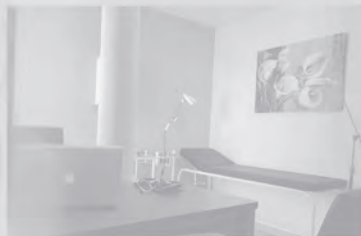
Horario: de 8 de la mañana a 8 de la tarde
Jornada completa / media jornada / horas sueltas

**Autorizados para la prestación vinculada al servicio
(Ley de la dependencia)**

Adheridos al bono centro de día

Personal altamente cualificado: Médico
ATS / DUE
Fisioterapeuta
Trabajadora Social
Terapeuta Ocupacional
Aux. de Enfermería
Psicóloga

- Servicio de transporte adaptado
- Cocina propia / Dietas personalizadas
- Posibilidad fines de semana y festivos
- Amplios espacios abiertos
- Rodeados de naturaleza

¡Llame ahora! 96 274 00 31

C/ Rosales, 10 (Junto al ambulatorio) - 46183 L'Elia / Valencia

Desde 1961,
causando la mejor
impresión
a nuestros
clientes

En Selvi causamos la mejor
de las impresiones a nuestros clientes.
Por eso, año tras año, nos confían la producción
de sus trabajos más preciados, aquellos que
requieren un cuidado y una dedicación exquisitos.

Porque sólo aunando la experiencia
a la utilización de tecnologías de vanguardia
puede obtenerse el mejor de los resultados.

**Selvi, la máxima calidad
en técnicas de impresión.**

pidiendo
presupuesto sin
compromiso

96 120 09 42

IMPRESIÓN OFFSET
IMPRESIÓN DIGITAL
FOTOMECAÁNICA
ENCUADERNACIÓN
MANIPULADOS
FOTOGRAFÍA
DISEÑO

Acabados espectaculares
con la tecnología HI-Fl,
impresión a 7 tintas

C/ Miguel Selvi Carifena, 22-24 | 46469 BENIPARRELL (Valencia) | Tel.: 96 120 09 42 | Fax: 96 121 27 69 | gestion@mselvi.com | www.mselvi.com

ALEIXOS
MODA

LORENAY MESSIERE JUAN DE ZEPEDA Fina Andino

Av. Corts Valencianes, 9 Bajo · 46183 L'Eliana (Valencia)
Tel. 96 165 60 60 · Fax: 96 276 03 53 · aleixosmoda@aleixosmoda.com

AUTOMATISMOS LUIS MOLINER

T. 671 62 63 82

96 275 84 79

luismoliner@live.com

C/. Catarroja, 11

46183 L'Eliana

index
publicitat

AGÈNCIA DE VIATJES

Elitours	26
----------	----

ALIMENTACIÓ

Carnes Turia	81
Carnicería Ramon Marco	10
Carnicería Vicente Marco	13
Carnicería-Pollería Quino	13
Deposito de Bebidas Montaner	22
Domenech Frutas y Verduras	24
Herboristería Herbasana	39
Pescateria J.M.	57
Rafa	59
Supermercado Marco	67
Tigernuts Traders	71

AUTOMOCIÓ

Escriva	28
Talleres Lamar	68

BANCS

Banco Valencia	6
----------------	---

CERVESSERIA-BAR-GELATERIA-CAFE-TERIA

Bar - Bocatería Miguel	7
Bar Casa Enrique	5
Bar Restaurante El Parque	8
Bar Torrent	9
Blac Rose	17
Café L'Antic	11
Café Royal	75
Café y t Lluna	12
Cervecería Bar Les Palmeres	17

El Celler	25
La Caseta	42
La Jijonenca	43
Nuevo Eclipse	75
THE CLIFFS	70

CONSTRUCCIÓ

Enrique Desco, S.L.	26
Excavaciones L'Eliana S.L.U	30
Grau J. Grau y Sucesores, S.L.	38
LC ingenieros	44
L'Eliana Servicios y Reformas, S.L.	45
M.G.M Proyectos Ingeniería	47
Nova Eliana Inmobiliaria, S.L.	52
Proludi	61

DEPURADORS

Depuradores Manuel Álvarez	23
Depuradores V Mata	23

ELECTRODOMESTICS

Servicio técnico L'Eliana	66
---------------------------	----

ENSENYAMENT

Colegio Helios	--
Easy English	77
Escoleta Infantil L'Oroneta	27
Guardería María Allende	--
Isabel Luján Marco	40
Language School	43
Rivas Luna y Campanilla	63
Santa Clara	64

FERRETERIA-FONTANERIA-CRISTALERIA

Automatismos Luís Moliner	88
Ferretería Giner	30
Fontanería Vicente Arnal	34
La Cadena	42
Vicent	72

FLORS

Flores María	33
--------------	----

FORNS-PASTISSERIES

Comes	20
Forn Les Casetes	35
Ntra. Sra.de las Nieves	53

GESTORIES, ASSESORIES INMOBILIARIES

Asesoría Plaza Picaso	3
Assessoria Torrent	5
Flames Abogados	78
Pons Diaz Tous	59
Primer Grupo	80

IMPRENTES-INFOGRAFIA

Imprenta la Eliana	39
Gráficas Vernetta	37
Selvi	87
Serigrafía Luna	83

INSTALACIONS ELECTRIQUES I GAS

Escrivá, S.L. Hermanos	28
------------------------	----

JOIERIES

Joyeria Bohemia	41
Vicente Biendicho, S.L.	73

MOBLES I DECORACIÓ

Andrés equipamiento integral	4
Dekora	21
Lledó Campos	84
Siparket	82
Todo Textil	72
Wenceslao Muebles Auxiliares	74

OPTIQUES

Centre Optic L'Eliana	14
Mordick Ópticos	51

ALTRES

Dale al coco, creativos	3
Eliclima, S.L.	25
Enrique García Ibáñez	27
Espectáculos Alto Palancia	29
Falomir Juegos	32
J.Carrero	40
Javier Alvarez Mainero	41
Lotería nº 2 L'Eliana	45
Lotería nº13	46
Melior Informática, S.L.	49
Pirotecnia Caballer	58
Producciones Egido	81

PERRUQUERIES-PERFUMERIES

Begoña Balaguer	9
CH Torres	16
Francisco Peláez	36
Peluquería Cocoliso	54
Peluquería Cristina	55
Peluquería Mary	56
Peluquería Pasarela	56

PINTORS I PINTURES

Decorem	21
---------	----

QUIOSC-REGALS-PAQUETERÍA-PAPE- RERIA

Gisan	36
Papelería Montaner	54
Susi	68
Thais	69

RESTURANTS

Ca Consuelo	10
Marisquería Civera	48
Portofino	60
Restaurante El Portón	62
Santa Creu	65

ROBA I MODA

Aleixos	88
Efectos Especiales	24
Juliette Moda	76
Mara	47
Meli	49
Monmenut	50
Pilar Valverde	57

SALUT I BELLESA

Centro Médico Alboraya	15
Centro Médico Pasarela	15
Clínica de Fisioterapia	18
Clínica J&J	19
Clínica Laboratorio Ramón del Valle	18

SERVICIS

Aqualy mantenimiento	79
Centro de día La Paloma	85
Excelsior Producciones	31
Halcourier	38
Mon Calet	52
Residencia La Paloma	84
Serhogar System	64
Servicio de Taxis La Eliana	66

TINTORERIES

Centronet	16
Tinto Palau S.L.	69

VIDEO I FOTOGRAFÍA

Fotos Javi	34
Raquel Artacho	62
Xema Pedrós	74

